

KRITIKA PREKLADU II

2/1
2013

ISSN 1339-3405

OBSAH

EDITORIÁL

Martin Djovčoš

— 5

ROZHOVOR

Eva Mládeková

— 6

O MOSTE, O PILIERI A O CHUTI OVOCIA

Lucia Šuňavská

— 22

POZNÁMKY O (NE)ODBORNOSTI PREKLADU V SLOVENSKOM DABINGU...

Igor Lalík

— 34

ZO ZÁKULISIA AMATÉRSKEHO TITULKOVANIA

Michal Mojžiš

— 46

JONATHAN LINVINGSTONE SEAGULL V SLOVENSKÝCH PREKLADOCH

Dana Knapková

— 41

O STÁLICIACH, O HRADOCH, HRADSKÝCH...

Ivana Hostová

— 92

NÁZORY A RECENZIE

Marec/Kráľová/Krekáňová/Vallová

— 102

Obálku navrhol a nakreslil: Martin Lizoň
Technická úprava: Barbora Kráľová
Jazyková redakcia: Zuzana Bariaková
Formálna úprava: Zuzana Kraviarová

Prekladateľská a tlmočnícka spoločnosť
FHV UMB

VEDECKÁ RADA:

Predseda vedeckej rady

doc. Mgr. VLADIMÍR BILOVESKÝ, PhD.
Katedra anglistiky a amerikanistiky Fakulty
humanitných vied Univerzity Mateja Bela
Šéfredaktor

PhDr. MARTIN DJOVČOŠ, PhD.

Katedra anglistiky a amerikanistiky
Fakulty humanitných vied Univerzity
Mateja Bela

Členovia a členky vedeckej rady

doc. PhDr. ZUZANA BOHUŠOVÁ, PhD.

(Katedra germanistiky FHV UMB v Ban-
skej Bystrici)

PhDr. MARTIN DJOVČOŠ, PhD. (Katedra
anglistiky a amerikanistiky FHV UMB
v Bankej Bystrici)

PhDr. MIROSLAVA GAVUROVÁ, PhD.

(Inštitút prekladateľstva a tlmočníctva FF
PU v Prešove)

prof. PhDr. EDITA GROMOVÁ, CSc.

(Katedra translatológie FF UKF Nitra)

PhDr. ANITA HUŤKOVÁ, PhD. (Katedra
slovenského jazyka a literatúry FHV UMB
v Bankej Bystrici)

doc. PhDr. ALOJZ KENÍŽ, CSc. (Katedra
anglistiky a amerikanistiky FF UK Brati-
slava)

prof. PhDr. MÁRIA KUSÁ, CSc. (Katedra
ruského jazyka a literatúry FF UK Brati-
slava)

PhDr. ĽUBICA PLIEŠOVSKÁ, PhD. (Katedra
anglistiky a amerikanistiky FHV UMB
v Bankej Bystrici)

prof. PhDr. ANNA VALCEROVÁ, CSc.

(Inštitút prekladateľstva a tlmočníctva FF
PU v Prešove)

REDAKČNÁ RADA:

Šéfredaktor

PhDr. MARTIN DJOVČOŠ, PhD.

Katedra anglistiky a amerikanistiky
Fakulty humanitných vied Univerzity
Mateja Bela

Zástupca šéfredaktora

PhDr. MARTIN KUBUŠ

Katedra anglistiky a amerikanistiky
Fakulty humanitných vied Univerzity
Mateja Bela

Predseda vedeckej rady

doc. Mgr. VLADIMÍR BILOVESKÝ, PhD.

Katedra anglistiky a amerikanistiky
Fakulty humanitných vied Univerzity
Mateja Bela

Členky redakčnej rady

PaedDr. ZUZANA BARIAKOVÁ, PhD.

(Katedra slovenského jazyka a literatúry
FHV UMB v Bankej Bystrici)

Mgr. ZUZANA KRAVIAROVÁ (Katedra
anglistiky a amerikanistiky FHV UMB
v Bankej Bystrici)

Mgr. BARBORA KRÁĽOVÁ, PhD.

(prekladateľka v slobodnom povolaní)

EDITORIÁL

Kritika prekladu a kultúrny aktivizmus

V ostatnom čase pozorujem, že na prekladateľskej scéne pribúda čoraz viac dobrovoľníkov, inými slovami ľudí, ktorí robia preklady len tak – pre radosť. Výsledok ich práce si môžete prečítať napríklad pri titulovaní prednášok TEDu či na rôznych fórach, kde uverejňujú vlastné preklady titulkov filmov od výmyslu sveta. Niektorí by si mohli povedať, že takéto preklady nestoja za veľa a že vo väčšine prípadov pôjde skôr o vtipné karikatúry prekladu ako o niečo, čo by človeku zvýšilo zážitok zo sledovania filmu či obľúbeného seriálu. Tiež by sa mohlo zdať, že ide skôr o ojedinelý jav, ktorý v podstate nemá budúcnosť. Veď kto by už prekladal zadarmo a ešte aj celkom dobre? Nuž, zdá sa, že z ojedinelých prípadov sa stáva trend, ktorý môže opäť prispieť k zrelativizovaniu prekladateľského povolania a spoločenského postavenia prekladateľov („Veď to môže robiť každý, kto vie aspoň troška po inom vyprávať.“). Čo s tým? Nevie, ale začínam tušiť, že budúcnosť prekladateľského povolania zostane práve v rukách dobrovoľníkov – novodobých mníchov, ktorí sa rozhodli aj napriek tomu, že im zato nikto nezaplatí, sprostredkovať čitateľom zážitok z kvalitnej literatúry či audiovizuálneho diela, keďže vydavateľstvám sa často „neoplatí“ vydávať nebestsellery. Prípadne, hoci je to nelegálne, sprístupniť kvalitné filmy bez toho, aby ste si ich museli pozrieť vo „výhodnom čase“ okolo druhej ráno alebo ak vás neteší sledovať film cez reklamy.

Podobne je to aj s nami. Nejde však o žiadnu futurologickú predstavu, ale o každodennú skutočnosť. Kritika prekladu zostala v rukách dobrovoľníkov, no zdá sa, že ľudí, ktorým situácia nie je ľahostajná a nepozerajú sa na veci len cez prizmu okamžitej „návrtnosti“, nie je až tak málo, o čom svedčí aj viac než sedemtisíc pozretí nášho časopisu a pozitívne reakcie čitateľov. Je to signál, že čo, ako a za akých podmienok sa dostáva do nášho kultúrneho priestoru, nie je čitateľom jedno. Malo by to zaujímať predovšetkým renomované, ale aj tie menej známe slovenské vydavateľstvá. Zaujíma ich to? Nevie, ale verím, že čoskoro bude.

Martin Djovčoš

ROZHOVOR

s riaditeľkou
vydavateľstva

pani Evou Mládekovou

Ste skúsenou redaktorkou a zároveň riaditeľkou Vydavateľstva TATRAN. Ako ste sa dostali k tejto práci?

Po skončení štúdia na FFUK som mala možnosť zostať na fakulte, ale zvíťazila láska k literatúre a môj sen pracovať vo vydavateľstve. Dostala som sa do redakcie svetových literatúr, kde sa v tom čase formoval moderný preklad klasických diel svetovej literatúry. V redakcii pôsobili významní prekladatelia a zároveň aj redaktori ako Ignác Šafár, Miroslava Bártová, Júlia Májeková, Hana Kostolanská, Elena Krišková a ďalší. Pozícia zodpovedného redaktora bola v tom čase nesmierne prestížna záležitosť, každý z nás v tom videl skôr poslanie ako povolanie. A redaktor aj niesol vlastnú kožu na trh. Jeho prácu mikroskopicky hodnotili v rámci redakčných porád, v každej tiráži sa uvádzalo meno redaktora a korektora, takže jeho výsledky mali aj značnú publicitu. Redaktor sa často podieľal na konečnej verzii prekladu a občas mal väčší podiel na čitateľnosti prekladu ako samotný prekladateľ.

Dodnes si pamätám na prvú korektúru, ktorú som dostala v krásnom predvianočnom čase. Bolo to dielo Honoré de Balzaca Lesk a bieda kurtizán. Mala som na ňu celé tri týždne a spolu so mnou ju čítali ešte dve skúsené redaktorky. A hneď pri prvej korektúre som zažila tvorivú atmosféru – podnetné hádky prekladateľky s redaktorom, či prekladať všetky parížske ulice, po

ktorých sa prechádzal Lucien de Rubempré, alebo ich nechať v origináli. Nakoniec zvíťazil názor – prekladať. Bolo to v čase, keď sme žili uzavretí v socialistickom priestore bez internetu a mnohí čitatelia nemali o Paříži ani šajnu – tak prečo im ho nepriblížiť slovenským prekladom. Dnes prevláda opačný názor.

Na vývoj každého redaktora aj našej slovenčiny mali obrovský vplyv týždenné redakčné porady – v Tatrane bývalo zamestnaných cez 30 redaktorov – a dvojtýždenné prednášky pracovníkov Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra. Prekladu sa v tom čase prikladala taká váha a starostlivosť, až si dovoľím tvrdiť, že do veľkej miery ovplyvnil aj pôvodnú slovenskú tvorbu. Začínajúci redaktori sa učili od starších kolegov, myslím, že rovnaká prax bola nielen v Tatrane, ale aj v Slovenskom spisovateli, a výučba trvala niekoľko rokov, kým vás pustili k apretúre. Boli ste už natoľko zrelý, že ste si vedeli poradiť s každým textom. V krajnom prípade ste požiadali o pomoc skúsenejšieho kolegu.

Ranné tatranské kávy v redakcii svetovej literatúry na prvom poschodí v zadnej miestnosti! Vrchnosti sa to veľmi nepáčilo, ale po úmorných pretekoch s deťmi do jaslí a do škôlky nasledovala hodina až dve intelektuálnej rozkoše. Stretávali sme sa takmer desiati, prebrali klebety a aj najnovšie kritiky v Pravde, zaujímavé divadelné inscenácie a čo zasa vymyslel náš odveký rival Slovenský spisovateľ. Riešili sme množstvo hlavolamov, s ktorými si nevedeli poradiť kolegovia, rozoberali Popoviča a Mika, hádali sa o správnych riešeniach a ne-

vedeli zhodnúť v tom, či dobrý kritik prekladu musí mať skúsenosti s prekladom alebo nie.

V tom čase vydavateľstvá mali štvrťročné normy – hovorím teraz čisto o tatranských, za osem hodín sme mali zredigovať 8 až 10 strán. Pohoda! A nám sa to vtedy zdalo priveľa! Ale výhoda bola, že sme mohli porovnávať preklad s originálom, zohnať si český, francúzsky, poprípade nemecký preklad anglického diela a porovnávať riešenia v jednotlivých jazykoch. Mali ste dokonca čas na to, aby ste si prečítali ostatné diela prekladaného autora a zohnali o ňom materiál. Čím ťažšie ste sa k niečomu mohli dostať, tým väčšia bola vaša vynaliezavosť. Len niekoľko desiatok metrov od nás sídlila Univerzitná knižnica, na základe objednávky I. kategórie (čitateľské preukazy boli rozdelené do štyroch kategórií) zohnali cez medzinárodnú výpožičnú službu čokoľvek.

Práca redaktora bola tvorivá a zanechávala stopy v každom texte. Prednášky jazykovedcov boli prínosom, ale na druhej strane sme sa úzkostlivo vyhýbali slovám, ktoré označili za nevhodné, nechať v texte bohemizmus bol redaktorský hriech. Postupne sme si vypracovali samostatný veľmi prísny úzus, ktorý bol predmetom obdivu, ale aj posmechu. Pestovať a rozvíjať slovenský prekladový jazyk sa darí predovšetkým v tvorivej atmosfére kolektívu, ktorý má pred očami spoločný vznešený cieľ. Ťažko očakávať od dnešného redaktora – jedinca, ktorý sa redaktorstvom živí ako súkromník a výška jeho príjmu je priamoúmerná poč-

tu prečítaných strán, že svoju prácu bude považovať za prestížnu a tvorivú, keď ho ani neuvedú v tiráži knihy. Česť výnimkám!

Počas bohatej praxe ste spolupracovali so slovenskou prekladateľskou špičkou. Ako reagovali na vaše kritické zásahy?

Moja dlhoročná spolupráca s prekladateľmi ma viedla k záveru: dobrý prekladateľ aktívne spolupracuje s redaktorom a spoločne s ním hľadá optimálne riešenie, zlý prekladateľ sa poväčšine urazí, nepremýšľa a neprijme skoro nič.

Na tomto mieste by som rada spomenula svoju spoluprácu s významnou prekladateľkou z nemčiny Perlou Bžochovou, ktorá preložila do slovenčiny množstvo diel významných nemeckých spisovateľov, medzi inými aj dielo Krabat lužickosrbského autora Jurija Bržana. Bol to skutočne ťažký preklad – umelý mýtus, ktorý predstavoval variant biblického príbehu o stvorení. Využíval známe lužické povesti o Krabatovi, človekovi, ktorý usiloval o nebezpečné poznanie. Dej sa odohráva v rôznych historických obdobiach, má archaickú aj modernú podobu. Nebolo to ľahké. Na tomto preklade ma fascinovala práca prekladateľky s vetou, ako ju vedela uvoľniť a zjednodušiť v slovenčine, prekladala význam a nie slová. Výborne vystihla mieru, pokiaľ až môže ísť, a zaslúžene dostala

Cenu Jána Hollého. Nezabudnem ale na chybu, ktorú som v preklade objavila. Affenbaum prekladateľka preložila ako opičí strom, hoci je to chlebovník, bolo tam toho viac, Perla sa poďakovala, spoločne sme sa zasmiali na mnohých chybách a konštatovali, že nikto nie je neomylný.

Keďže som germanistka, dostávala som na redigovanie najmä nemecké preklady. Hollého cenu dostal aj preklad Vincenta Šabíka – Tri ženy od Roberta Musila. Tragické osudy žien spojené s prírodou v nezameniteľnom Musilovom jazyku, farebné, zložité, dlhé vety nabité informáciou – bola to neskutočná výzva. Riešenia niektorých odsekov som si písala vedľa seba a porovnávala. Nakreslila som si hradby, vypukliny a mostíky a premýšľala, ako sa možno nepozorovane dostať do hradu podľa Musilovho opisu. Naučila ma to vynikajúca redaktorka Hviezdoslavovej knižnice Hana Kostolanská. Redigovala môj prvý preklad diela Leonarda Franka Karl a Anna. Predstavte si: prvá svetová vojna, dvaja Berlínčania stratení niekde na Sahare, strážia v pieskovom zákope územie nikoho a jeden z nich spomína na svoju ženu a berlínsky starý dom. Opisy ženy a domu sa navzájom prelínajú a vytvárajú neuveriteľné metafory. Jeden deň sme si s redaktorkou kreslili celý deň dom a ženu, púšť a páliace slnko, aby sme našli správne výrazy pre Frankov text. Mali sme kopu času a tvorivý zápal, Hanka mi červenými výkričníkmi označovala odseky, ktoré sa mi vydarili. Robila to, aby ma celkom neznechutila, dobre vedela, že začiatky sú vždy ťažké.

Ak dostanete na stôl zlý preklad, neviete, čo ratovať skôr. Štylistiku, gramatiku, celkové pretlmočenie, významové

chyby – ste otrávený a trápíte sa. Interne sme takéto zásahy nazývali štopkanie. Zaštopkáte jedno miesto a diera sa vyderie inde. Štopkaním niečo zachránite, ale nikdy to už nie je ono. Spomínam si, že zbierku poviedok Thomasa Manna Malý pán Friedemann doniesla do redakcie istá učiteľka nemeckého jazyka. Dostala som ich na stôl. Doslovný kostrbatý preklad, ktorý stratil grandióznosť Mannovho majstrovstva. Zohnala som si francúzsky a český preklad a pochopila úbohosť prekladu, ktorý mám pred sebou. V tých časoch sa preklady nevracali, ale prerábali. Trápila som sa pol roka a výsledok bol aj tak úbohý.

Všeobecne sa konštatuje, že redaktorov na Slovensku ubúda a že úroveň redakčnej práce klesá. Je to pravda? Ak áno, v čom vidíte príčinu?

V časoch socializmu popri iných funkciách malo vydavateľstvo určite aj ideologické poslanie, ale knihy robili odborníci, ktorí prechádzali tvrdým redakčným výcvikom. Ja som sa dostala k prvému rukopisu Theodora Storma návrat od mesačného pohoria po niekoľkých rokoch korektorstva. V tom čase text pred zadáním do tlače čítali traja redaktori. Už som spomenula, že v Tatrane pracovalo 30 interných redaktorov, ktorí sa podporovali, ale aj navzájom súťažili. A mali dostatok času na prácu! A dnes? Redaktori (ak vôbec) vo vydavateľstvách sa hrdia titulom editor (čo odmietam, pretože editor je zostavovateľ súborného alebo tematicky zameraného diela), no často sú len bežní administrátori, ktorí od zmlúv až po zadanie do tlače

robia všetko a o redigovaní vedia len z počutia. Navyše, mnohí vydavatelia ani netušia, čo znamená práca redaktora. Keď sa dozviete od istého vydavateľa, že korektúry mu číta účtovníčka, lebo ju to baví, len sa zasmejete a ani to nekomentujete. Nemá to význam. Nesúhlasím ani s praxou, ktorá je bežná dnes, že jednu knihu rediguje a korektúry robí jeden a ten istý redaktor. Ak raz poznáte text a po redigovaní by ste ho mali poznať dokonale, korektúra vás nebaví a chceli by ste ju mať čo najskôr prečítanú. Zostávajú chyby a vy aj tak nič prevratné pri druhom čítaní nevymyslíte. Preto v Tatrane zachovávam starú tatranskú tradíciu a dielo pred zadaním do tlače čítajú v troch korektúrach dvaja jazykoví redaktori s korektorom, aby sa vychytalo čo najväčšie množstvo chýb a nedostatkov. V tiráži sme začali uvádzať zodpovedného redaktora, jazykového redaktora a korektora.

Je to môj čisto osobný názor, ale dobrí redaktori by sa dali spočítať na prstoch dvoch rúk. Jednoducho nie sú, lebo ich nemá kto vychovávať. Žiadne vydavateľstvo nebude platiť a vychovávať redaktorov ako interných pracovníkov, lebo sú drahí a mnohí vydavatelia na to nemajú. A ani špecializácia slovenčina nie je zárukou dobrého ovládania jazyka. Píšu mi mnohí učitelia slovenčiny, že by radi čítali texty, mne to často pripadá tak, že si zamieňajú čitateľa s redaktorom. Dnes je redaktor povolanie a nie poslanie. Ak si chce redaktor zarobiť na živobytie, musí sa oháňať a prečítať denne istý počet strán, predpokladám, že denná norma sa blíži k päťdesiatim stranám, a to je dosť! Možno by pomohlo zriadenie odboru editorstvo, ale muselo by mať správnu náplň – slovenčina, slovenčina, slovenčina

*a práca s textom. A samozrejme na fakultách v tých mes-
tách, kde sa aj vydavateľstvá nachádzajú. Ak ma oslovia
mladí ľudia a sú ochotní prísť za mnou do vydavateľstva,
venujem sa im spolu s tatranskou redaktorkou a zadám im
text na redigovanie. Neskôr ho s nimi aj prejdem, aby po-
chopili, o čom hovorím.*

*V Tatrane pokračujeme vo vydávaní Zlatého fondu slo-
venskej literatúry (naposledy Alexander Matuška). Je to
nesmierne náročné na čas, a tak som často uvažovala, že
na Slovensku by sa malo zriadiť štátne vydavateľstvo na
vydávanie slovenskej klasickej literatúry (kompletné vyda-
nia aj s textovou kritikou) a závažných prekladových diel,
ktoré nám chýbajú, ako François Rabelais, Alfred de Vig-
ny, Cervantes, J. W. Goethe, Friedrich Schiller, aby si každá
generácia vyskúšala svoje zostavovateľské a prekladateľské
sily, podobne ako je to v Pleiade vo Francúzsku alebo vo
Fischer-Verlagu v Nemecku. Nevieť sa však zbaviť pocitu,
že v dnešnej „rozhádanej“ spoločenskej a politickej situácii
by sa redaktori menili každé štyri roky a záujmy by sa pri-
spôsobovali politickým stranám, a nie slovenskej kultúre.*

Často sa tiež konštatuje, že aj literárna kvalita pre-
ložených diel je nízka. V čom sa ako riaditeľka vyda-
vatelstva riadite pri výbere titulov, ktoré sa rozhod-
nete vydať?

*Súhlasím s Vami. Ale číta sa viac ako kedysi. Žltú Ialiu
Jána Botta si prečítalo 3 000 čitateľov, poväčšine stredoško-
lákov a vysokoškolákov, ale Angeliku – markízu anjelov*

od Goldonovcov 140 000 čitateľov, lebo v takom náklade vyšla a bola beznádejne rozchytaná. Takéto rozdelenie čitateľov máme aj dnes, čitateľ Angeliky nebude čítať Jána Bottu a naopak. Ako vydavateľ to musím zobrať do úvahy, ak nechcem žiť iba z grantov a vydávať iba to, na čo dostanem peniaze. Dvojmesačná stáž v mníchovskom vydavateľstve Piper ma naučila, že ak chcem uživiť ľudí vo vydavateľstve, musím robiť takzvanú „zmiešanú“ politiku, teda vydávať na jednej strane komerčné tituly, ktoré nám zarobia na prevádzku, a na druhej strane tituly, ktoré mi robia radosť a dodávajú vydavateľstvu imidž. Minulý rok sme si dovolili vydať šesť slovenských autorov, z ktorých Ondrej Štefánik s Bezprstým mestom sa dostal medzi desiatku finalistov Anasoft litery. Ak mi skutočne záleží na nejakom titule, tak ho aj vydám (Irène Némirovsky Francúzska suita) – a pritom mám často chuť napísať na titulný list: Táto kniha bola vydaná zo zisku predaja titulu...

Ale aj komerčné tituly majú svoju kvalitu. Úzkostlivo sa vyhýbame titulom druhoradej kvality. Milujem amerických rozprávačov cudzích príbehov ako Lauru Hillenbrandovú, Kena Folletta alebo Erica Larsona, ktorí vám vedia priblížiť osobu alebo obdobie tak príťažlivo, že pri čítaní knihy takmer zabudnete, kde ste. Keby sme na Slovensku mali podobných rozprávačov, myslím si, že by vedeli dostať do povedomia nielen Slovensko, ale aj slovenskú históriu a osobnosti.

Ak vyberám komerčný titul, pozriem sa, ako ho prijali na jednotlivých svetadieloch, prejdem od Ameriky cez Anglicko, Francúzsko, Nemecko až do Austrálie a prečítam

si reakcie čitateľov. Od roku 1972 robím vo vydavateľskej brandži a za ten čas som zažila dva extrém. Na jednej strane sa v minulosti vydávala len hodnotná, kvalitná literatúra, ktorá patrí k svetovej špičke, a nebolo miesto pre bežného čitateľa, ktorého takáto literatúra nudila. Dnes sa vydávajú súčasné príbehy, niektoré menej kvalitné, nie dlhé a pokiaľ možno bez opisov, napísané narýchlo ako rýchly život okolo nás. Ďalší extrém, ale bežný čitateľ vyžaduje rýchly a povrchný príbeh. Píše množstvo Slovákov, týždenne prichádzajú do vydavateľstva desiatky rukopisov, hovoria o zážitkoch, skúsenostiach a o tom, čo zamestnáva súčasnú generáciu, každý sa chce vyjadriť a a zviditeľniť. Najväčším problémom Slovenska je, že má len päť miliónov čitateľov, takže knihy vychádzajú v nízkych, takmer nerentabilných nákladoch. Ale Slovensko so slovenčinou má aj delikátnu výhodu – nikto z cudziny nebude importovať na Slovensko slovenskú literatúru alebo slovenský preklad.

Majú mladí prekladatelia šancu presadiť sa vo vašom vydavateľstve?

Keď sme sa v roku 2006 znovu vrátili k prekladovej literatúre, všetci moji známi prekladatelia už boli „obsadení na celý rok“. Obvolala som asi dvadsať prekladateľov a nezískala ani jediného. Myslela som si, že som zaspala dobu, tak som zašla za bývalou kolegyňou Jarkou Samcovou do Revue svetovej literatúry, napísala si kontakty na mladých prekladateľov a začala s nimi pracovať. Chodím na všetky

súťaže mladých prekladateľov, vypočujem si hodnotenia ich textov a práce a s tými, čo získali prvé miesta, často nadviažem spoluprácu. Baví ma to – mladý prekladateľ robí s nadšením, je dychtivý, omnoho erudovanejší v cudzom jazyku, ako sme boli kedysi my, je dochvilný a často vďačný za prácu, ktorú si vie vážiť. Za sedem rokov som spolupracovala s desiatkou mladých prekladateľov, každým rokom sa objavujú nové ročníky a obraz sa nemení – v sivom priemere vždy zažiarí jeden-dva talenty, ktoré vám priam vyrazia dych. A robiť s nimi je potom skutočné opojenie.

Čo je podľa vás kvalitný preklad?

Za kvalitný preklad pokladám dokonalý súzvuk preloženého a originálneho diela. Čítam a nevnímam, že sa nachádzam v inom storočí a na opačnom konci sveta, vety plynú prirodzene ako dýchanie, v texte nie sú gramatické chyby a čiarky na nesprávnych miestach. Vždy sa pristihnem pri tom, že pri dobrom preklade sa začnem usmievať. Na druhej strane mám knihy, ktoré som si kúpila a vzápätí darovala, lebo mizerný preklad ma natolko rozčuloval, že som knihu nedočítala. Pri mladých prekladateľoch ma najviac ruší doslovizmus, krčovité mapovanie originálu, množstvo ukazovacích zámen, zlý slovosled, nesprávny výber jazykových prostriedkov, kostrbatosť. Ale každý robí chyby, ktoré sa dajú praxou odstrániť.

Čo považujete za kritiku prekladu?

Nedávno zomrel najvýznamnejší nemecký kritik Reich-Ranicki, ktorý mal prezývku pápež nemeckej literatúry. Na otázku, prečo sa začal venovať kritike, povedal, že kritiky za jeho čias sa nedali čítať. Boli priveľmi nezrozumiteľné a vedecké. Čitatelia im nerozumeli a odmietali ich. Reich-Ranicki chcel priblížiť literatúru najmä čitateľovi, začal písať jednoducho, zrozumiteľne, príťažlivo a so zanietením. Predajnosť diela, ktorému sa vo svojej kritike venoval, sa zvýšila dvojnásobne. Kiežby to platilo aj o slovenskej kritike. Často som po prečítaní kritiky pôvodného diela alebo prekladu znechutená, buď je priveľmi povrchná, alebo natolko erudovaná, že jej rozumie len niekoľko zasvätencov. Často pri rozoberaní diel v rozhlase alebo notickách v novinách ma rozčuluje akože nezáväzný blabot o autovi a jeho diele, čo je dnes veľmi in, ale svedčí o nedostatku vzdelanosti moderátora a diskutujúceho.

Rada čítam kritiky prekladu v Revue svetovej literatúry. Ak sa kritika skladá len z výpočtu významových chýb, je to o ničom. Nájdú sa aj v najlepšom preklade. Ak nehovorí nič o atmosfére, ak nepriblíži autora a dielo, nevšima si zvláštnosti a melódiu reči, nezhodnotí celkový zážitok a dojem z preloženého diela, po prečítaní nezanechá vo mne nijaké stopy. Ak prečítam kritiku a mám chuť kúpiť si spomínané dielo, kritika splnila svoj účel.

Kam sa podľa vás bude uberať budúcnosť prekladovej tvorby na Slovensku?

Budúcnosť prekladu je veľmi úzko spojená s budúcnosťou a smerovaním slovenského jazyka. Stačí porovnať rôzne pretlmočenia Shakespeara od Hviezdoslava až po Feldeka a asi si utvoríme obraz o postupnom smerovaní a vývine prekladu v budúcich rokoch. Slovenčina je mladý jazyk, ide dopredu, o čom svedčí aj skutočnosť, že keď čítate niektoré preklady zo sedemdesiatych rokov minulého storočia, pripadajú vám zastarané. Dnes sú vulgarizmy bežnou súčasťou jazyka, kedysi boli neprípustné, v beletrii sa objavuje množstvo technických výrazov, používajú sa anglicizmy a pokladáme to za bežný jav. Táto skutočnosť ma vedie k záveru, že vývoj techniky a spoločnosti bude vplývať na vývoj jazyka, čo, samozrejme, ovplyvní aj vývoj prekladu.

Otázky formulovali:

Martin Djovčoš a Martin Kubuš

ŠTÚDIE

O MOSTE, O PILIERI A O CHUTI OVOCIA

LUCIA ŠUŇAVSKÁ
lucia.sunavska@gmail.com

Tému, o ktorej by som chcela písať, tému, ku ktorej by som ja – so svojou skúsenosťou – mala čo povedať, mi podsunul život sám.

Redakcia. V prvom a základnom význame. Redakcia ako most prekladateľského procesu, ktorý spája dva často vzdialené brehy: autora a prekladateľa na jednej strane a všetkých ostatných na strane druhej. Redakcia ako pomoc, ako opora. Ako účelová kritika prekladu. Redakcia ako niečo samo osebe vitálne a zároveň oživujúce. Ako jeden z nosných pilierov, ktorý však dnes už mnohokrát nestojí a nepodopiera stavbu prekladu, ale leží nehybne v prachu a pokladá sa len za akési obrovské poleno, čo prekáža v ceste za čo najrýchlejším (a čo najtučnejším) ziskom.

Redaktor. Redaktor ako článok komunikačného procesu, ktorého potrebu teoreticky definovalo až minulé storočie. A pred ktorým by si toto storočie najradšej zatvorilo oči. Buďme úprimní, hoci je jeho úlohou spájať a posúvať vpred, predsa ho aj ľudia „od fachu“ pokladajú za brzdu, hoci by mal podopierať, predsa ho – ležiaceho v prachu – radšej prekročia, obídu alebo – a to v tom lepšom prípade – oňho aspoň

zakopnú. Redaktor nenápadný, nedocenený, opomínaný. A aj my menej či viac vzdelaní a menej či viac skúsení, stojac na jednom či na druhom brehu, ho prijímame s nevôľou: prekladateľ musí byť pokorný, aby dokázal prijať kritický pohľad na svoju prácu, a trpezlivý, aby bol schopný zapracovávať úpravy a v ideálnych podmienkach komunikovať s redaktorom o navrhovaných zmenách; vydavateľ zas musí byť ochotný ukrojiť zo zisku a navýšiť náklad o odmenu pre redaktora, čo predpokladá zmysel pre (nielen) jazykovú kultúru, a takisto aj on musí mať vrodenu alebo nadobudnutú trpezlivosť s piplavou a často navonok neviditeľnou prácou redaktora.

O úlohe redaktora sa hovorí málo. Aj na našej fakulte sme ho spomínali len okrajovo. V porovnaní s inými teoretickými aspektmi translatológie sa toho o redakcii veľa nepopísalo. A je otázne, či je to na škodu alebo na úžitok. Keď sa totiž o niečom príliš teoretizuje, často je to len bublina, ktorá je „na hony“ vzdialená realite. Odvážim sa tvrdiť, že redakcia by ako samostatný vedný odbor nebola žiadnou „výhrou“ pre prácu redaktora. Myslím, že to, čo bolo doteraz napísané a vyslovené na túto tému na odbornej pôde, predovšetkým v dielach A. Popoviča a J. Ferenčíka, ako aj v ďalších, ktoré na ne nadväzovali, dostatočne teoreticky vystihuje a reflektuje podstatu. To, čo skutočne chýba, je rozdelenie sa redaktorov o ich životnú skúsenosť, pomenovanie reálnych aspektov ich náročnej práce, vyjadrenie ich pohľadu.

Na odhalenie historického pôvodu redakčnej praxe v celosvetovom kontexte by bola nevyhnutná pomerne rozsiahla rešerš. Zato jej teoretické východiská sa začali rozpracovávať až v druhej polovici minulého storočia. Mne osobne sa zdá smutné, že dôvodom boli v prvom rade ideologicko-politické tlaky najmä v krajinách socialistického bloku. Je poľutovaniahodné, že práve nesloboda nakreslila prvý obraz redaktora, vlastne nie obraz, ale počmáranú karikatúru. Ako uviedol vo svojom príspevku s názvom *Redaktor a preklad – teória a prax, minulosť a prítomnosť* Ján Vilikovský, hlavnou prioritou neboli „zretele kultúrno-literárne“, ale „ideologický zápas, úsilie zmeniť vedomie a názory celej spoločnosti“ (Vilikovský, 2010). Dokonca sa vyjadril, že redaktor bol „zrejme považovaný za dôležitejšieho člena dvojice“ prekladateľ – redaktor a „podľa sovietskeho vzoru sa nášho hľadalo ako na pracovníka ideologického, spájajúceho v jednej osobe funkciu kultúrneho tvorcu a strážcu politickej správ-

nosti“ (Vilikovský, 2010). Takto chápaný redaktor sa potom v koncepcii A. Popoviča oprávnene považoval za „externého činiteľa“. Vstupoval zvonku a zasahoval do živého organizmu, ktorým literárne dielo nepochybne je, do istej miery obmedzoval slobodný prejav autora. Chcem veriť, že mnohokrát nedobrovoľne. Nič sa nedá robiť, je to nezvratná súčasť našej literárnej histórie. Záleží na tom, ako dokážeme minulosť prečítať, pomenovať, prijať a získané poznanie efektívne využiť do budúcnosti (v tomto konkrétnom prípade nikdy viac nedovoliť neslobode, aby utláčala slobodu v jej najširšom zmysle).

Našťastie nám Nežná revolúcia priniesla slobodu a úľavu. Redaktor znova mohol byť „sám sebou“. Hoci – podľa Ferenčíkovej metodiky editorskej práce na preklade – existuje viacero „druhov“ redaktorov podľa funkcie, ktorú v procese plnia, predsa sa za najvlastnejšiu úlohu redaktora všeobecne považuje „editorská aprobácia“. Ferenčík ju vymedzil ako „dôslednú prácu s prekladovým textom, ktorá spočíva v overení koncepcnej odôvodnenosti prekladu, overenia formálnej a významovej adekvátnosti textu, odstránení koncepcných chýb a omylov, zjednotení terminológie a riešení rovnakých miest, prerokovaní úprav s prekladateľom...“ (Gromová, 2010). Redaktor tak nemusel, a vlastne už ani nemohol, pretvárať dielo na základe ideologickej požiadavky, nemusel vynechávať nekonformné časti a mohol sa začať sústrediť na kultúrno-literárne hľadisko.

Avšak od Nežnej revolúcie už prešli vyše dve desaťročia a spoločenská, kultúrna, ekonomická, politická i literárna situácia sa za ten čas vyvíjala. Dnes sa vplyvom komercializácie, globalizácie a mnohých ďalších „-zácií“ z časových a finančných dôvodov maximálne zredukovala redaktorská činnosť a zodpovednosť za text sa po obsahovej i formálnej stránke s celou svojou ťarchou zhodila na pleciah prekladateľa (Gromová, 2010). A je to bremeno, ktoré sa ani nedá nazvať krížom, pretože je nezmyselné a v žiadnom prípade nevedie k zmŕtvychvstaniu, ale k smrti prekladaného diela. Prekladateľ sa trápi, potí, potkýna, padá a nemá nikoho, kto by mu podal pomocnú ruku. Tlačia ho termíny a nedostatok pochopenia. A toto všetko sa musí nevyhnutne odraziť na plodoch: trpké, nezrelé, tvrdé, bez šťavy.

Odkiaľ to viem? Trochu čítam. A veľmi podrobne som čítala *Chatrč* z pera W. P. Younga, ktorej slovenský preklad bol témou mojej bakalárskej práce. Ona bola podnetom pre moju reflexiu o úlohe redaktora. Som presvedčená, že redakcia, nie jazyková korektúra, bola v tomto prípade kameňom úrazu. Na druhej strane, z toho, čo o tejto konkrétnej situácii viem, redakcia prebehla, no zlyhala údajne komunikácia medzi redaktorom a prekladateľkou. V tejto chvíli to však je aj nie je dôležité. Nie je, lebo tisícky *Chatrčí* v knižniciach slovenských domácností sa prerobiť nedajú. Je, lebo jedno konkrétne vydavateľstvo si po upozornení na nedostatky v definitívnom texte muselo uvedomiť, že aj keď sa jazykový cit bežného slovenského občana postupne otupuje, predsa sú čitatelia umeleckej literatúry často citliví a, odvážim sa povedať, aj vzdelaní a rozhladení. Knihy dnes nečítajú tí, ktorí nevedia, čo s voľným časom ako kedysi, ale skôr tí, ktorí knihy milujú. A takým čitateľom záleží na knihe, ktorú si kúpia, po každej stránke. Z toho dôvodu záleží na redakcii, pretože výrazne prispieva k chuti a šľavnatosti plodov prekladateľského úsilia.

Na začiatku eseje som spomínala, že by som chcela písať o niečom, čo sa ma empiricky týka. Áno, mala som tú česť, že mi to stále nepomenované, hoci implicitne známe, vydavateľstvo prejavilo dôveru a požiadalo ma o redakciu prekladu druhej Youngovej knihy, na ktorom pracovala už iná prekladateľka a ktorý vyšiel v júni tohto roku (2013). A pokladám to nielen za česť, ale i za dar. Dielo je dokonané, teraz pozorne sledujeme, ako chutia čitateľom plody našej práce.

Musím však priznať, že predtým než *Rázcestia* uzreli svetlo sveta, prešli rukami znamenitej jazykovej redaktorky a korektorky Evy Melichárkovej. A nebolo by férové nespomenúť, že napriek našej najlepšej vôli a maximálnej snahe ju jazyková redakcia stála nemálo trpezlivosti. Hodiny strávené v jej blízkosti pri korigovaní našich riešení a jej cenné rady a postrehy sú pre mňa vzácnou skúsenosťou.

Možno by bolo pre čitateľa tejto eseje zaujímavé vedieť, ako sa text vyvíjal do podoby, ktorá sa dostala na knižný trh. Dovolila som si vybrať zopár príkladov, na ktorých chcem ilustrovať, ako sa rodil preklad knihy *Rázcestia*. Prvým z nich je samotný názov knihy. Pôvodný pracovný názov slovenského prekladu bol *Krížne cesty* z origi-

nálu *Cross Roads*. Tento názov však vo mne evokoval krížne cesty z rozprávok Pavla Dobšinského či iných diel tradičnej ľudovej slovenskej kultúry, ktorým sa prisudzoval „magický význam spojený s predstavou o hraniciach svetov, boli obľúbeným miestom pôsobenia nadprirodzených síl, najmä duchov a duší, ktoré sa tu zdržiavali pred konečným odchodom na druhý svet“ (Chorváthová, 2011). Tak sme zvažovali názov *Rázcestie*. A pri redakcii tretej kapitoly som si už bola úplne istá, že skutočne nejde o krížne cesty či križovatky, či jedno rázcestie, ale o mnoho rázcestí. Tretia kapitola opisuje, ako hlavný hrdina kráča po lesnej ceste či chodníku a postupne prichádza na miesta, kde sa cesta rozdeľuje a musí si vybrať jednu z nich. Takýchto rázcestí prešiel niekoľko, kým prišiel do cieľa. Jeho cesta zároveň symbolizovala cestu životom, na ktorej sa tiež človek mnohokrát rozhoduje a vyberá si konkrétne riešenie. Preto sme sa definitívne rozhodli pre názov *Rázcestia*.

Ďalšie príklady by som rada rozčlenila do niekoľkých skupín. Prvou z nich je tá, kde riešenie prekladateľky bolo také adekvátne, že som nemala žiadne výhrady a výhrady nemala ani korektorka. Bolo ich skutočne veľa a ja som vtedy žasla nad tým, aká je Andrea Behulová talentovaná a tvorivá. Napríklad úvod druhej kapitoly začínal básňou Williama Cowpera:

*„God moves in a mysterious way, his wonders to perform.
He plants his footsteps in the sea, and rides upon the storm.“*

Preklad:

*„Tajomnou cestou chodí Boh svoje divy vykonať.
V mori zanecháva stopy a na búrke cvála rád.“*

Ďalšou skupinou sú riešenia prekladateľky, ktoré sa mi veľmi páčili, avšak pani korektorka v nich našla menšie či väčšie nedostatky:

Originál:

„Some years in Portland Oregon, winter is a bully, spitting sleet and spewing snow in fits and starts as it violently wrestles days from spring, claiming some archaic right to remain king of the season – ultimately the vain attempt of another pretender This year was now like that. Winter simply bowed out like a beaten woman, leaving head down in tattered garments of dirty whites and browns with barely a whimper or promise of

return. The difference between her presence and absence was scarcely discernible.“

Preklad:

„Zima v Portlande, v štáte Oregon, býva poniektoré roky ako tyran, ktorý nárazovo plúje dážď a kŕčovito chrlí sneh v násilnom zápase o dni s jarou, presadzujúc si svoje archaické právo kraľovať ročným obdobiam, čo je nakoniec aj tak len márný pokus ďalšieho uchádzača. Tento rok to však bolo inak. Zima jednoducho rezignovala ako zbitá žena a odišla so sklonenou hlavou v roztrhaných šatách špinavobielych a hnedých odtieňov, ledva zaskučala či prislúbila návrat. Rozdiel medzi jej prítomnosťou a neprítomnosťou bol sotva badateľný.“

Redakcia: bez úprav

Korektúra:

„Zima v Portlande, v štáte Oregon, býva poniektoré roky ako tyran, nárazovo plúje dážď a kŕčovito chrlí sneh v násilnom zápase o jarné dni, presadzujúc si svoje archaické právo kraľovať ročným obdobiam, čo je nakoniec aj tak len márný pokus ďalšieho uchádzača. Tento rok to však bolo inak. Zima jednoducho rezignovala ako zbitá žena a odišla so sklonenou hlavou v roztrhaných špinavobielych šatách, ledva skučavo prislúbila návrat. Rozdiel medzi jej prítomnosťou a neprítomnosťou bol sotva badateľný.“

Boli situácie, keď pôvodný preklad bolo treba upraviť a s riešením redakcie bola spokojná aj korektorka.

Originál:

„No. He had long decided that death was the simple end, the cessation of all conscious awareness, dust relentlessly returning to dust.

Such a philosophy had granted him solace in his selfishness. When all was said and done, wasn't he justified in looking out for himself, controlling not only his life but also others' lives for his benefit and advantage? There was no single right thing, no absolute truth...”“

Preklad:

„Nie. Už dávno sa rozhodol, že smrť je jednoducho koniec, zánik všetkého vedomého vnímania, kedy sa prach vracia neodvratne do prachu.

Takáto filozofia mu poskytovala útechu v jeho sebecke. Keď už bolo všetko povedané a urobené, nemal právo starať sa sám o seba, riadiť nielen svoj život, ale aj životy tých druhých vo svoj prospech a pre svoj úžitok? Neexistovala jediná správna vec, žiadna absolútna pravda...”“

Redakcia:

„Nie. Už dávno sa rozhodol, že smrť je jednoducho koniec, zánik všetkého vedomého vnímania, kedy sa prach neodvratne obracia na prach.

Takáto filozofia mu poskytovala útechu v jeho sebeckve. Koniec koncov, nemal vari právo, keď išlo o neho, o jeho vlastný prospech a výhody, starať sa nielen sám o seba, riadiť nielen svoj život, ale aj životy tých druhých? Neexistovala jediná správna odpoveď, žiadna absolútna pravda...“

Korektúra: bezo zmien

Nemálo však bolo takých častí, v ktorých sa text upravoval aj pri redakcii, aj pri korektúre, ako napr.:

Originál:

„Tony had timed the walking distance between the condo and his secret sanctuary through the parking garage, and knew he could be sequestered away in his special sanctuary in less than three minutes. From the security of this enclosed and protected asylum he was connected to the outside world through recordable video feeds that monitored his personal properties and downtown office. The extensive electronic hardware was more for self-protection than it was for advantage. But nowhere had he hidden cameras in bedrooms or bathrooms, knowing that others would occasionally use them with his permission. He might have been many things distasteful, but a voyeur was no tone of them.“

Preklad:

„Odmeral si čas potrebný na pešiu chôdzu naprieč garážami medzi týmito dvomi budovami a zistil, že sa do svojej špeciálnej svätyne dokáže utiahnuť za menej než tri minúty. Z bezpečia tohto uzavretého a chráneného azylu ho s okolitým svetom spájali aktuálne zábery z kamier, ktoré monitorovali priestory jeho nehnuteľností a hlavnú kanceláriu. Rozsiahlu elektronickú techniku mal skôr na vlastnú ochranu než na zneužívanie. Úmyselne nedal kamery do spálne ani do kúpeľne, pretože vedel, že iní by tu mohli príležitostne prenocovať, keď on tento byt sám nepoužíval. Jeho správanie bolo v mnohých sférach nechutné, ale voyerstvo medzi ne nepatrilo.“

Redakcia:

„Odmeral si čas, za ktorý peši prešiel naprieč garážami medzi týmito dvomi budovami a zistil, že sa do svojej špeciálnej svätyne dokáže utiahnuť za menej než tri minúty. Z bezpečia tohto uzavretého a chráneného azylu ho s okolitým svetom spájali aktuálne zábery z kamier, ktoré monitorovali priestory jeho nehnuteľností a hlavnú kanceláriu. Rozsiahla elektronická technika mu slúžila skôr na vlastnú ochranu než by mu bola nejakou zvláštnou výhodou. Úmyselne nedal kamery nainštalovať do spálne ani do kú-

peľne, pretože vedel, že iní by tu mohli príležitostne prenocovať, keď on tento byt sám nepoužíval. Jeho správanie síce bolo v mnohých sférach nechutné, ale voyeurstvo medzi ne nepatrilo.“

Korektúra:

„Stopol si, ako rýchlo prejde peši naprieč garážami medzi oboma budovami, a zistil, že sa do svojej špeciálnej svätyne dokáže presunúť za menej než tri minúty. Z bezpečia tohto uzavretého a chráneného azylu ho s okolitým svetom spájali aktuálne zábery z kamier, ktoré monitorovali priestory jeho nehnuteľností a hlavnú kanceláriu. Rozsiahla elektronická technika mu slúžila skôr na vlastnú ochranu, než by mu bola nejakou zvláštnou výhodou. Úmyselne nedal kamery nainštalovať do spálne ani do kúpeľne, pretože vedel, že by tu mohli príležitostne prenocovať aj iní, keď on tento byt práve nepoužíval. Mal síce dosť nechutných zlozvykov, ale voyeurstvo medzi ne nepatrilo.“

Považujem za podstatné dodať, že preklad *Rázcestí* sa rodil v ideálnych podmienkach. Vydavateľka Eva Mládeková bola veľmi ohľaduplná a zhovievavá, nielen čo sa týkalo termínov. Prekladateľka mi posielala svoje preklady po kapitolách. Každú kapitolu som jej vrátila zredigovanú, ona mi ju posielala opäť so zavedenými zmenami, prípadne si obhájila svoje riešenia. Kapitolu som prečítala ešte raz a ak sa ešte niečo vyskytlo, opäť sme konzultovali. Nakoniec prekladateľka upravila kapitolu do finálnej podoby. Po dokončení sme preklad posielali do vydavateľstva a pani Melichárková ho skorigovala. Potom sme spolu sedeli niekoľko hodín, kde sme spoločne prechádzali jej zásahy. Bola to škola života. Naučila som sa za tých pár hodín pri nej viac ako za mnohé roky na akademickej pôde. Nielen o redakcii a korektúre, nielen o slovenčine, ale zostal vo mne kúsok jej životného príbehu a uchvátila ma svojou profesionalitou, pokornou skromnosťou, dobrotou a trpezlivosťou. Napriek všetkým hrozným chybám, ktoré sme z jazykového a štylistického hľadiska napáchali, nám bola oporou a povzbudením.

Pani vydavateľka nás uistila, že dobrý prekladateľ a redaktor sa učia až v praxi, čo potvrdila aj tým, že opätovne do nás vložila dôveru a dala nám príležitosť pracovať na ďalšej Youngovej knihe, ktorá sa práve pripravuje na vydanie.

A čo je na tom „najlepšie“? To, že Young sa v tejto knihe vracia k *Chatrči* a čerpá z nej citáty, ktoré v novej knihe pretavuje do modlitieb. Práve tu sme narážali na ne-

adekvátne riešenia slovenského prekladu, ktoré už v novom kontexte vôbec nedávali zmysel, pretože mnohým z nich chýbala (nielen) sémantická ekvivalencia. Tak sme vlastne nanovo prepracovali preklad spomínaných pasáží. Uvidíme, ako zareaguje čitateľ, či bude schopný postrehnúť rozdiely medzi *Chatrčou* a *Zamysleniami*. Chcem však pritom poukázať na to, že preklad má svoju váhu a nesie so sebou istú zodpovednosť. Autor ani prekladateľ nikdy nevedia, kto bude ich dielo citovať, a môže sa stať, že dva rôzne preklady toho istého diela si budú odporovať, čo by mohlo mať nešťastné následky.

Skúsenosť redakcie dvoch prekladov je stále horčičným semienkom a dnes nedokážem objektívne zhodnotiť význam vlastnej práce, avšak môžem a musím s radosťou priznať, že táto práca so všetkou svojou nenápadnosťou, ale i náročnosťou je pre mňa skutočným potešením. V prekladateľke som našla priateľku a spriaznenú dušu, v samotnej redakčnej práci priestor pre tvorivú sebarealizáciu a vo vzájomnej spolupráci vzácny poklad. S nadšením a obdivom sa skláňam pred bravúrnymi prekladateľskými riešeniami Youngových „šibalstiev“ a žasnem, ako krásne pracuje prekladateľka so slovom a ako si poradí aj s „najstrašnejšími morami“ prekladateľa. Inokedy zasa prebúdzam preklad z hypnózy originálom alebo objavujem iný význam autorových slov – aj to predsa patrí k mojej práci. Som – ako Ján Vilikovský nazval redaktora – prvým kritikom prekladu (Vilikovský, 2010), pričom kritiku nechápem v jej zvlgarizovanom význame ako vyhľadávanie nedostatkov, ale ako umelecko-vecný pohľad na text a objavovanie celej jeho rozmanitosti s kladmi i chybami, ktoré sa, podotýkam, že spoločne, snažíme eliminovať. Teším sa z tejto práce a vôbec mi neprekáža, že je nenápadná, stačí mi ona sama. Uvedomujem si tiež, že moja radosť a nadšenie plynú predovšetkým z toho, s akým obdareným, otvoreným a pokorným človekom spolupracujem, a viem, že je to skôr prevzácná „náhoda“, než bežná realita. Akokoľvek, toto je tá moja skúsenosť. Možno jediná, možno z pohľadu oveľa skúsenejších nedostatočná a obmedzená, ale moja a krásna. Práca nie ako bremeno a vyčerpávajúca drina, ale ako spoločná radosť z drobných krokov a z (verím, že nakoniec) chutného a šťavnatého ovocia.

Napokon chcem zdôrazniť, že v tejto eseji mám na zreteli prednostne redakciu umeleckého textu. Vzhľadom na jeho jazykovú, estetickú a kultúrnu funkciu stojí na prvom mieste medzi textami, ktoré potrebujú a doslova si zaslúžia redakciu. Redakcia iných ako umeleckých textov by bola témou osobitnej práce vzhľadom na vlastné špecifické náležitosti rôznorodých žánrov, štýlov či oblastí a zaiste je i nemálo textov, ktoré redakciu nepotrebujú vôbec. To však nič nemení na tom, že redakcia má mať významné miesto a ocenenie v rámci prekladateľského procesu, pretože je mostom, pilierom, oporou, pomocou, vitálnou i oživujúcou zložkou, pretože sa nenahradiť ne podieľa na chuti a šťavnatosti plodov prekladateľskej práce.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

GROMOVÁ, EDITA. 2010. *Teoretické otázky prekladu a premeny edičnej praxe*. In: Letná škola prekladu 8. Prekladateľ, redaktor, editor. Bratislava : Anapres.

CHORVÁTHOVÁ, ĽUBICA. 2011. *Krížne cesty*. In: Tradičná ľudová kultúra Slovenska slovom a obrazom. Dostupné: <http://www.ludovakultura.sk/index.php?id=2496/>.

VILIKOVSKÝ, JÁN. 2010. *Redaktor a preklad – teória a prax, minulosť a prítomnosť*. In: Letná škola prekladu 8. Prekladateľ, redaktor, editor. Bratislava : Anapres.

POZNÁMKY K (NE)ODBORNOSTI PREKLADU V SLOVENSKOM DABINGU (NA PRÍKLADE SERIÁLU *LETECKÉ KATASTROFY*)

Igor Lalík
igor.lalik@umb.sk

Úvod

Preklad je vo všeobecnosti náročná činnosť, ktorá si vyžaduje maximálne sústre-
denie a odbornosť prekladateľa. To sa týka nielen prekladov beletrie či odborných
prekladov, ale aj prekladu pre audiovizuálne médiá. Samozrejme, ideálny stav dávno
neplatí, učebnicové príklady a poznatky z prednášok sú minulosťou, prekladateľskú
činnosť ovplyvňujú mnohé iné (externé) faktory – napríklad financie či časová tieseň.
Ale aj napriek tomu sa hneď v úvode natíska otázka, či je vôbec prípustné čitateľovi
alebo divákovi predkladať nekvalitné „suroviny“ a ako ďaleko môže akceptovanie ta-
kejto nekvalitnej práce zájsť.

V slovenskom filmovom dabingu sa môžeme každodenne stretnúť s rôznymi
„prehreškami“. Niektoré sú nenápadné a jednoducho prehliadnuteľné, iné sú zase

také výrazné, že sa nad nimi pozastaví aj laik. Nedostatky sa prejavujú v rôznych jazykových rovinách – gramatickej, štylistickej či lexikálnej.

Našou snahou je zamerať sa práve na lexikálnu rovinu, konkrétne na odbornú terminológiu vo vybraných sériách dokumentárneho seriálu s názvom *Letecké katastrofy*. Ide o kanadský seriál (známy aj pod názvami *Mayday*, *Air Crash Investigation* alebo *Air Emergency/Air Disasters*), ktorý v súčasnosti pozostáva zo 109 dielov rozdelených do 13 sérií. Témou seriálu je vyšetrovanie a rekonštrukcia leteckých nehôd v širokom spektre. Jeho súčasťou sú výpovede odborníkov, vyšetrovateľov, prípadne samotných svedkov a účastníkov leteckej nehody.

Samotný názov a téma seriálu napovedajú, že okrem „bežného jazyka“ sa v jednotlivých výpovediach bude objavovať aj tzv. *letecká angličtina*, resp. letecká frazeológia. Leteckú angličtinu môžeme považovať za jednotný a štandardizovaný jazyk používaný celosvetovo v leteckej doprave, v ktorom dané frázy majú stály, ucelený a presný význam, aby počas rádiovkej komunikácie nedochádzalo k zámenám významu a prípadným nedorozumeniam. Samozrejme, anglické lexikálne jednotky a frázy majú svoj štandardizovaný a jednotný preklad do národného jazyka (napr. do slovenčiny). S niektorými týmito frázami sa môžeme oboznámiť napríklad v jednotlivých leteckých predpisoch.¹

Preklad dialógovej listiny pre tento seriál je určite náročný. Využíva sa v ňom, podobne ako v mnohých iných dokumentárnych seriáloch, tzv. voice-over dabing², takže prekladateľ má o niečo uľahčenú prácu, pretože nemusí preložený text presne napasovať na pohyby pier herca. Ohľadnúc od štylistickej roviny je v jednotlivých dieloch seriálu „kameňom úrazu“ práve „jazyk letectva“. V niektorých prípadoch spôsobil prekladateľovi/prekladateľom také problémy, že výsledný slovenský preklad

1 L 4444 Postupy leteckých navigačných služieb, manažment letovej prevádzky; L 9432 Rádiotelefonne postupy a letecká frazeológia.

2 Metóda dabingu v súčasnosti využívaná napr. pri dokumentárnych filmoch – dabing v cieľovom jazyku (napr. v slovenčine) znie súčasne so stíšenou hlasovou stopou v zdrojovom jazyku (napr. angličtina) potlačenou do pozadia. Pohyby pier herca sa nemusia zhodovať s prehovorom a dabingová zvuková stopa môže skončiť v inom čase ako originálna.

často nedáva zmysel a zarezonuje aj v ušiach laického diváka. Ako zdroj príkladov využívame diely z rôznych sérií seriálu, ktoré vysielala TV Plus.

V_1 sa točí

Jedným zo základných problémov, ktorý sa opakuje vo viacerých dieloch seriálu, je hlásenie dosiahnutých rýchlostí lietadla pri vzlietaní (označujú sa ako V_1 , V_R , V_2)³. Rýchlosť V_R hlási pilot frázou *rotate*. V mnohých dieloch (dokonca aj v českej verzii prekladu) si môžeme teda vypočítať hlásenia typu V_p *otočiť*; V_p *stočiť*; V_p *točíme* (*sa*); V_1 *sa točí*. Nezrozumiteľnosť týchto prekladov posilňuje ešte fakt, že na obrazovke lietadlo práve vzlieta. Otázna je teda práca prekladateľa, pretože odohrávajúca sa scéna ani zmysel výpovede nenaznačujú, že bol potrebný preklad slova za slovo v jeho prvotnom význame (*rotate* – krútiť sa, otáčať sa). Terminologicky správne by bolo napr. použitie termínu *rotácia* (V_R – rotation speed – rýchlosť rotácie). Avšak vzhľadom na možnosti a znalosti bežného diváka by sme v prípade optimálneho a zrozumiteľného prekladu mohli uvažovať napríklad o použití výrazov *vzlet*, prípadne možno *pritiahnúť* (*riadenie*), keďže pilot pri tejto rýchlosti priťahuje páku riadenia smerom k sebe, aby lietadlo vzlietlo. V jednom prípade sme v preklade zaznamenali aj frázu *do vzduchu* (spolu s označením VR – [véer], do vzduchu) a v druhom zase *dvíhame sa* (podobne v českom preklade sme sa stretli napríklad s riešením pomocou slovesa *zvednout*, *zvedáme*), čo však podľa nášho názoru tiež nie je optimálne riešenie problému.

Pasažieri, vzchopte sa!

Počty prekladateľských lapsusov sa v jednotlivých dieloch líšia. Čím je však percento použitej leteckej angličtiny vyššie, tým viac badať problémy prekladateľov. Nie

³ Rýchlosť V_1 – do dosiahnutia tejto rýchlosti je možné kedykoľvek bezpečne prerušiť štart lietadla (napr. z dôvodu poruchy). Po dosiahnutí tejto rýchlosti lietadlo pokračuje vo vzlete (aj v prípade poruchy). Rýchlosť VR – rýchlosť, pri ktorej pilot pritiahne riadenie a lietadlo vzlieta do vzduchu. Rýchlosť V_2 – bezpečná rýchlosť stúpania, ktorú musí lietadlo dosiahnuť aj v prípade poruchy jedného motora.

vždy je to však len letecká angličtina, ktorá „vyčaruje“ vrásky na čele. V jednotlivých dieloch sa napríklad dozvedáme, že lietadlo vo vzduchu *sa potápa* (we are sinking – padáme); že na palube lietadla *majú pohotovosť* namiesto *stavu núdze* (emergency); lietadlá pred vzletovou a pristávacou dráhou zastavujú na *stopkách* namiesto na *vyčkávacích bodoch* (holding point) a zachytávajú *rovinu sklzania* namiesto *zostupovej roviny* (glide slope); klapky *sú otvorené* namiesto *vysunuté*; motory sa nastavujú na *maximálny záber* namiesto *maximálneho výkonu* (maximum thrust); prípadne že pilot *má zrovnať na dráhe* namiesto toho, aby na ňu *vstúpil* (line up). Pod pojmom *pristávacie vybavenie* si divák asi len ťažko predstaví *podvozok* lietadla (landing gear).

V jednej časti seriálu dostanú piloti pokyn *použiť exit charlie 3, rolovať exitom charlie stred 3C* či *charlie 3 stred*. Ide pri tom stále o rovnaký pokyn rolovať na vzletovú a pristávaciu dráhu 03C (3 center – 3 stred) po rolovacej dráhe *charlie*⁴.

V inom diele zas pilot použije namiesto frázy *roзумiem* frázu *rozkaz* (roger); oznamuje, že *vyliievajú palivo* (fuel dumping – vypúšťanie paliva počas letu); riadiaci letovej prevádzky hlási, že *čakáme na nula päť nula dvanásť*⁵ (v tomto prípade prekladateľ spojil dve informácie: záchranné zložky sú pripravené – *equipment standing by* – a údaj o smere a rýchlosti vetra 050 stupňov a 12 uzlov). Neskôr pilot oznamuje *tisíc dole* (thousand down – tisíc stôp do pristátia); že *nemá prúd* (power – pritom na zábere znižuje rukou výkon motorov) a že *brzdy sú v poriadku, no otáčať sa budú na jednotke a dvojke*. Divák si pod tým asi len ťažko predstaví, že piloti môžu na brzdenie použiť len spätný ťah (reverse thrust) motora číslo jeden a dva (*we only gonna have reversing on one and two*).

Do pozornosti divákov sa dostáva aj pokyn letušky, aby pasažieri zaujali *bezpečnostnú polohu* pri núdzovom pristátí – *everybody, I need you to brace* – preložený ako potrebujem, aby ste sa všetci vzbopili. V inom diele bola zas táto poloha nazvaná ako *obranná*, čo tiež nemôžeme považovať za adekvátne riešenie.

4 V leteckej sa všetky čísla vyslovujú samostatne, aby nedošlo napr. k zámene či neporozumeniu.

5 Rolovacia dráha označená písmenom C – v anglickej hláskovacej abecede vyslovené ako [tʃarli] (bližšie pozri napr. Predpis L 9432).

Problematickým miestom sú aj povolenia na vzlet a pristátie lietadla. V týchto prípadoch sa používajú frázy *cleared for take-off* a *cleared to land*, ktoré majú slovenský ekvivalent *vzlet povolený* a *pristátie povolené*. Slovo *povolené* je v tomto prípade dôležité (inštrukciou chce riadiaci pilota požiadať o vykonanie daného úkonu), no v prekladoch sa často používa slovo *môžete* – môžete vzlietnuť, môžete pristáť (čo mení význam výpovede). Ďalší problém sme zaznamenali pri preklade príkazu *hold short*, ktorý sa používa vo význame *čakajte, vyčkávajte*. Pilot v seriáli dostal pokyn *krátko zastavte*, ktorý následne zopakoval ako *krátke zdržanie*. Nielenže ide o nekorektný preklad, ale nebola dodržaná ani jednota prekladu termínu. Nepresnosť vznikla aj pri preklade termínu *descend* – klesanie, keď *starting descend* prekladateľ preložil ako *začali sme pristávať*, namiesto začali sme klesať/klesanie (fáza klesania predchádza fáze pristátia).

Na diváka určite pôsobí zmätene aj príkaz riadiaceho letovej prevádzky pilotovi *leťte vyššie a dosiahnite úroveň 200* (climb and maintain level 200). V tomto prípade je preklad jednoduchý a terminologicky presne stanovený – *stúpajte do (letovej) hladiny dva nula nula* (20 000 stôp; pre slovenskú lokalizáciu prekladu by bolo vhodné použiť *stúpajte do hladiny 6 000 metrov/6 kilometrov*).

Služby riadenia letovej prevádzky

Dôležitou súčasťou leteckej dopravy sú rozličné stanovišťa riadenia letovej prevádzky. Najväčší problém pri preklade ich názvov sme zaznamenali pri pomenovaní (volacích znakov) *približovacieho stanovišťa riadenia letovej prevádzky* (Approach – zabezpečuje priblíženie lietadla k letisku) a *približovacieho stanovišťa riadenia odletov* (Departure – zabezpečuje odlety z letiska po odletovej trati). V niektorých dieľoch tak zaznie volanie stanovišť ako: *atlantský prístup* (Atlanta Approach), *prílet San Diego* (San Diego Approach), *odlet zo San Diego* (San Diego Departure) či *priblíženie* (Approach). Podľa predpisu L 9432 pozná slovenská letecká frazeológia nasledujúce volacie znaky pre približovacie stanovišťa: *radar* (Radar), *approach* (Approach), *odlet* (Departure), *prílet* (Arrival). Správne by teda mali zaznieť volacie znaky ako *Atlanta Approach*, *San Diego Approach* či *San Diego Odlet*. V slovenskom vzdušnom

priestore (a v niektorých iných krajinách) sa takéto označenia nepoužívajú, ale radarové stanovišťa majú jednotný volací znak *Radar*. Možno práve toto pomenovanie by bolo vhodným a funkčným jednoslovným nahradením volacieho znaku pre potreby slovenského diváka, ktoré by mu pomohlo vytvoriť si obraz riadiaceho letovej prevádzky sediaceho za radarom, než napríklad volací znak *Odlet*.

Ďalším zaváhaním pri korektnom pomenovaní stanovišť bolo (pre laika možno nepostrehnuteľné) označenie *oblastného strediska riadenia* (Area Control Centre – stará sa o pohyby vo vzdušnom priestore) ako *veža* (Tower – stará sa o pohyby v rámci letiskových plôch a riadeného okrsku letiska) – pilot teda v letovej hladine nekomunikuje s vežou, ale s oblastným strediskom. Za vhodný preklad považujeme napríklad použitie slova *stredisko* (Stredisko Atlantico).

V rámci jedného dielu seriálu sme sa stretli aj s nejednotnosťou prekladu pomenovania služby *riadenia letovej prevádzky* (Air Traffic Control), ktoré bolo najprv preložené ako *kontrola dopravy*, neskôr ako *kontrola vzdušnej dopravy* a nakoniec ako *kontrola leteckej dopravy*. Netreba pripomínať, že v tomto kontexte pojem kontrola nadobúda iný význam ako pojem riadenie.

Čísla, jednotky a logické vzťahy

Je pravdou, že v letectve sa už takmer vo všetkých štátoch používajú imperiálne jednotky na označenie výšky, vzdialenosti a rýchlosti – teda stopy, námorné míle a uzly –, ale je otázne, čo si bežný slovenský divák pod týmito jednotkami predstaví (nie každý vie, že napr. 1 000 stôp je 300 metrov; presnejšie 304,8 m). Aj keby sme nad používaním týchto jednotiek prižmúрили oko (keďže sa používajú aj v prostredí slovenského letectva), ako prehrešok vnímame ich vzájomné miešanie a nejednotné používanie (napríklad stopy s metrami). Divák môže len s ťažkosťami sledovať dejovú líniu, ak sú mu dôležité údaje prezentované v rôznych jednotkách, v ktorých sa potom stráca. Ako príklad môžeme uviesť výpoveď: „*Viditeľnosť je 1,5 km a viditeľnosť dráhy 04R je 3 000 stôp.*“ Okrem nejednotného použitia jednotiek je v tejto vete aj zle použitá terminológia, keďže ide o dohľadnosť (vzdialenosť, po ktorú jasne vi-

diet'). Správny preklad by teda bol *dohľadnosť 1,5 km* (visibility) a *dráhová dohľadnosť 900 m* (runway visual range; presnejšie 914,4 m).

V ďalšom prípade boli údaje použité bez jednotiek: „*Vietor je dva osem nula na dva osem, nárazy štyri štyri.*“ To, že sa hovorí o vetre, je jasné, no bežný divák netuší, čo čísla znamenajú. Ak si aj správne domyslí, že ide o smer vetra a jeho rýchlosť, ešte nemusí tušiť, v akých jednotkách sa rýchlosť udáva. Aj v našich podmienkach sa v leteectve používa jednotka uzol (1 uzol = 1,85 km/h). Preklad by bolo teda možné koncipovať ako vietor zo smeru 280°, rýchlosť 28 uzlov, v nárazoch 44 uzlov. Ak chceme priblížiť divákovi rýchlosť vetra, je vhodné ju uviesť v jednotkách km/h, teda napr. 56 km/h, v nárazoch 88 km/h. Tak už divák získa presnejšiu predstavu o sile vetra a nebezpečných meteorologických podmienkach.

Údaj o smere a rýchlosti vetra sa stal „kameňom úrazu“ aj v iných dieloch, kde hodnota 240/08 (v angličtine čítané ako *two four zero at eight*) bola preložená ako *dvestoštyridsať o ôsmej* a 050/12 ako *čakáme na nula päť nula, dvanásť*. Nezmyselnosť týchto výpovedí si asi nezaslужuje ďalší komentár, keďže je očividná. Ich výpovedná hodnota je nulová a vôbec nezapadajú do kontextu deja.

Zaujímavá je napríklad aj informácia pre pilota o dĺžke a smere pristávacej dráhy letiska Lajes na Azorských ostrovoch. Riadiaci letovej prevádzky hovorí, že *pristávacia dráha je 33 [tri tri] a 10 [desať]* a že *dráha je dlhá 865 stôp*. V origináli však riadiaci letovej prevádzky oznamuje pilotovi, že na letisku je v používaní dráha 33, ktorá je dlhá 10 865 stôp, teda 3 312 m (*Runway is 33 [three three] and 10865 [ten thousand eight hundred sixty-five] feet long*). Neskôr sa pilot dozvedá, že sú vzdialení od letiska *6 námorných uzlov* (jednotka rýchlosti) namiesto *6 námorných míľ*.

V jednom prípade dokonca pilot pri pristátí v zlom počasí hovorí, že *hľadá štyri šesťdesiat*. Ani z výpovede, ani z kontextu nevyplýva, čo pilot hľadá. Prekladateľovi by však z kontextu malo byť jasné, že hľadá už niekoľkokrát predtým spomínanú dráhu 04R.

Jazyková stránka a logické vzťahy

Hoci je text primárne zameraný na jazyk letectva, dovoľíme si na záver spomenúť niekoľko všeobecných jazykových problémov, ktoré vznikli pri preklade (doslovné preklady, nepochopenie, štylistické nedostatky a logické nedostatky):

- *letuška mimo služby* Leonard Jenkins (osoba mužského pohlavia, stevard);
- *nebolo možné vidieť*;
- *mať dopad* (= vplyv);
- aerodynamický *dopad*;
- *regulátory* (= úrady);
- piloti boli *nabírfovaní* (= mali potrebné informácie);
- *trasa*, po ktorej letel let 1420, *je lemovaný* koridorom;
- *ranvej* (= dráha);
- *potencionálne* nebezpečná búrka;
- posádka mala *zastaviť* priblíženie (= prerušiť);
- Národná *rada* pre bezpečnosť dopravy (= úrad; NTSB – National Transportation Safety Board);
- Federálna letecká *správa* (= úrad; FAA – Federal Aviation Administration);
- *pomocný* pilot (= druhý pilot, kopilot, resp. prvý dôstojník);
- *spustí sa malá vrtuľa a rozprúdi vzduch* (= prúdiaci vzduch roztočí vrtuľu);
- to nebola *eventualita*;
- zoznam *kontrol zlyhania motora* (= zoznam postupov pri zlyhaní motora; orig. Engine Failure Checklist);

- záchranné služby *odpovedali* rýchlo (= reagovali, zasiahli; orig. responded quickly);
- kapitán sa dostal *do bezvedomia* (= upadol);
- *pracovala som s ním v sanitke* (= ošetrovala som ho; orig. I worked with him – záchranárka o ošetrovaní pilota v sanitke);
- *fyzická terapia* (= rehabilitácia, fyzioterapia, fyzikálna terapia; orig. physical therapy);
- *medicínska liečba* (=liečba, zotavovanie; orig. my medical treatments were quite extensive);
- *baseballová raketa* (= pálka) a pod.

Príspevok aj formou kritiky prekladu prezentuje potrebu a dôležitosť kompetencií prekladateľa. Ako môžeme na príkladoch vidieť, pri prekladateľskej práci je dôležité nielen dokonale ovládať cudzí a materinský jazyk, ale aj vedieť riešiť problémy, vyhľadávať a overovať informácie. Zarážajúca je aj častá nejednotnosť, nekonzistentnosť prekladu – rôzne prekladateľské riešenia pri preklade rovnakých pojmov či celých výpovedí, a to buď v rámci jednej časti seriálu, alebo medzi rozdielnymi časťami (napr. po sebe nasledujúcimi). Pravdepodobne je to spôsobené neexistujúcou spoluprácou medzi viacerými prekladateľmi, ktorí zároveň prekladajú rôzne časti seriálu. Ťažko súdiť, či uvedené preklady vznikli nekompetenciou prekladateľa, podcenením originálneho textu, prípadne z časových alebo finančných dôvodov. Odborník, ktorý absolvoval vzdelávací proces prekladu na vysokej škole, prešiel predsa prípravou zameranou na riešenie takýchto a podobných prekladateľských problémov. V každom prípade, aj tieto príklady sú dôkazom toho, ako sa slovenská verejnosť stavia k prekladu, že zadávatelia prekladov nie sú ochotní hľadať a najmä zaplatiť si kvalitné služby, a že stále dokážeme akceptovať nekvalitné „rýchlo kvasené“ výsledné produkty.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

HORÁK, V. – FOOTTIT, D.: *Letecká angličtina*. Cheb : Svět křídel, 2009.164 s. ISBN 978-80-86808-72-7

Letecký slovník. Dostupné na <http://www.vrtulniky.sk/portal/letecky-slovník> [cit. 2013-09-08]

Predpis L 4444 Postupy leteckých navigačných služieb, manažment letovej prevádzky. Bratislava : Letecká informačná služba, 2012. 322 s.

Predpis L 9432 Rádiové postupy a letecká frazeológia. Bratislava : Letecká informačná služba, 1997. 138 s.

SHAWCROSS, P.: *Flightpath : Glossary of Aviation Terms*. Cambridge : Cambridge University Press, 2011. 36 s. Dostupné na: http://www.cambridge.org/servlet/file/Flightpath+Glossary+of+Aviation+Terms.pdf?ITEM_ENT_ID=6607662&ITEM_VERSION=1&COLLSPEC_ENT_ID=7 [cit. 2013-09-08]

V Speeds – Description. Dostupné na <http://x.palmspringspilots.com/content/view/118/167> [cit. 2013-09-07]

ZO ZÁKULISIA AMATÉRSKEHO TITULKOVANIA

Michal Mojžiš
mojzis.mich@gmail.com

V súčasnosti už filmy nie sú dostupné len v kinách či v televízii, keďže moderné technológie a postupná digitalizácia celého sveta nám priniesli DVD a Blu-ray nosiče. Dovolím si ale tvrdiť, že najväčšiu popularitu medzi ľuďmi po celom svete majú filmy, ktoré sú voľne dostupné na internete a ktokoľvek si ich môže stiahnuť do počítača. Napriek ilegálnosti takýchto kópií, milióny ľudí dennodenne sťahujú množstvo dát. Či už ide o súčasnú filmovú produkciu, ich obľúbené televízne seriály alebo relácie, ľudia si už skrátka zvykli na to, že z pohodlia domova môžu sledovať čokoľvek. Asi jediným výraznejším problémom, ktorý ich môže odradiť od sledovania zahraničnej filmovej či televíznej produkcie, je jazyková bariéra. Keďže na Slovensku je znalosť cudzích jazykov stále na relatívne nízkej úrovni v porovnaní s inými krajinami EÚ a slovenské televízie vysielajú len vybrané filmy a seriály, ktoré sú navyše dabované do slovenčiny, amatérske titulkovanie sa stáva čoraz populárnejším a už nie je len výhradnou doménou profesionálov.

Amatérské titulkovanie sa na Slovensku, a zrejme aj v Českej republike, výrazne rozšírilo po spustení najväčšej česko-slovenskej titulkárskej domény www.titulky.com. Obsahuje množstvo českých a slovenských amatérskych titulkov, vďaka ktorým si ľudia môžu vychutnať napríklad filmy, ktoré ešte nemali premiéru v slovenských kinách. To isté platí aj o rôznych zahraničných seriáloch, ktoré sú v súčasnosti veľmi populárne, najmä tie americké. Napriek tomu, že slovenské televízie vysielajú niekoľko dabovaných verzií spomínaných seriálov, mnoho (nielen mladých) ľudí ich preferuje v pôvodnom znení s titulkami. Hlavným argumentom môže byť fakt, že dabingom sa stráca atmosféra, emócie či autenticita. A to nehovorím o tom, že väčšina kvalitných amerických seriálov sa u nás vôbec nevysiela, a ak aj nejaký v ponuke slovenských televízií nájdete, väčšinou prichádza na trh s obrovským oneskorením oproti pôvodnému dátumu vysielania alebo ho zaradia do nočných hodín a po istom čase úplne stiahnu z vysielania, pretože nemal sledovanosť. Ako príklad môžeme uviesť *Homeland*, jeden z najlepších seriálov súčasnosti, ktorý sa teší obrovskej popularite na celom svete, zozbieral množstvo ocenení, no u nás skončil po druhej časti. Pre nízku sledovanosť. Pochopiteľné, pretože väčšina divákov, ktorá sa o ňom dozvedela, si zrejme jeho prvé dve série už dávno stiahla z internetu, ku ktorým boli titulky dostupné takmer okamžite, t. j. na druhý či tretí deň od premiéry v USA. Aj to je jeden z kľúčových faktorov, prečo sú amatérské titulky čoraz populárnejšie. Divák si môže vychutnať novú epizódu seriálu, ktorú len včera premiérovito vysielali v americkej televízii, a nezáleží na tom, či vie po anglicky alebo či žije v Európe.

Venovať sa titulkovaniu môže dnes už takmer každý, kto má počítač a prístup na internet, stačí si len stiahnuť jeden z bezplatných softvérov. Medzi najpopulárnejšie patrí *SubtitleWorkshop*, *VisualSubSync*, *SubtitleEdit* a pod. Potom už len vybrať film alebo seriál a môžete ísť na vec. Pochopiteľne, kto sa tak rozhodne, ten by mal mať určité predpoklady. Žiaduca je výborná znalosť nielen cudzieho, ale aj materinského jazyka, znalosť reálií a hlavne jazykový cit. Nie každý si to však uvedomuje a keďže je titulkovanie voľne prístupné, medzi amatérskymi titulkármi sú takí, ktorí nemajú ani jeden z týchto predpokladov. Natíska sa nám teda otázka, prečo to robia.

Dôvodov, prečo sa niekto začne venovať amatérskemu titulkovaniu, môže byť viacero. Niekto si chce zlepšiť jazykové schopnosti, cvičiť sa v prekladaní, urobiť niečo pre komunitu filmových nadšencov, dosiahnuť nejaké uznanie alebo ho to – skrátka – teší. Myslím si, že vždy ide o kombináciu viacerých aspektov. Pre študentov cudzích jazykov je to výborný spôsob cvičenia, pre neštudentov zase ideálna možnosť zlepšiť sa v hovorovom štýle konkrétneho jazyka. V každom prípade to všetci amatéri, ktorí zverejňujú titulky na internete, robia dobrovoľne bez nároku na akýkoľvek honorár a vo svojom voľnom čase. Ich plácou sa tak stávajú poďakovania a pochvaly od užívateľov, ktorí si ich titulky stiahli, aby si mohli plne vychutnať zážitok z filmu či seriálu. Tu sa dostávam k otázke kvality amatérskych titulkov. Titulkárska komunita je veľmi rozmanitá, a preto sa aj kvalita titulkov dá hodnotiť od výbornej až po neuspokojivú. Niektorí skúsení titulkári, ktorí sa tejto činnosti venujú už niekoľko rokov, dokážu podať kvalitný výkon, dokonca niekedy ešte kvalitnejšiu ako profesionáli pre kiná. Sú už etablovaní v titulkárskej komunite, väčšina používateľov pozná kvalitu ich práce a vedia, čo môžu od nich očakávať. Samozrejme, nájdu sa aj výnimky, titulkári, ktorí sa titulkovaniu venujú mnoho rokov, no na kvalite ich práce sa to vôbec neodzrkadľuje. Potom sú takí, ktorí už titulkujú istý čas a postupne sa zlepšujú. A v ostatnom čase sa objavuje čoraz viac „rýchlokvasených titulkárov“, pre ktorých je pozornosť a zdanlivá sláva vo virtuálnom svete väčším zadostučinením ako dobre odvedená robota. Ako to funguje?

Amatérski titulkári, rovnako ako bežní užívatelia, ktorí si ich titulky sťahujú, vystupujú na internete pod prezývkami a nie pod vlastnými menami. Prezývky skúsených „harcovníkov“, ako som už spomínal, poznajú takmer všetci, ktorí pravidelne navštevujú titulkárske webové stránky. Pozornosti používateľom, ktorí sa rozhodli byť titulkármi, sa dostane vtedy, ak úplne prví preložia film, o ktorý je medzi užívateľmi najväčší záujem. Ak to urobia v rekordne krátkom čase, o záujem majú postarať. Väčšinou ide o hollywoodske veľkofilmy, ktoré majú medzi verejnosťou najväčšiu popularitu. V takýchto prípadoch sa nezriedka stáva, že ľudí často ani tak nezaujíma kvalita prekladu, ako to, že konečne sú na internete titulky k danému filmu. Počet stiahnutí sa ráta na tisícky a „titulkár“, o ktorom doteraz nikto nepočul, si užíva po-

zornosť a ďakovné komentáre aj v prípade, že preklad „odflákol“, resp. nemal vôbec snahu o nejakú kvalitu.

Kvalita amatérskych titulkov

Uvediem niekoľko možných dôvodov, ktoré bývajú najčastejšou príčinou nízkej kvality niektorých amatérskych titulkov.

- **Nepochopenie východiskového textu**

Dobrý preklad je podmienený pochopením východiskového textu, čiže kvalita titulkov závisí od toho, do akej miery je prekladateľ schopný pochopiť pôvodný text. Pri písaní práce som na základe dotazníka určeného amatérskym titulkárom zistil, že len veľmi malé percento z nich má dosiahnuté vzdelanie v konkrétnom cudzom jazyku, v našom prípade angličtine. Preto sa nepochopenie východiskového textu môže vyskytnúť oveľa častejšie a je zrejme zapríčinené nedostatočnou jazykovou kompetenciou vo východiskovom jazyku. Či už ide o nesprávne preložený čas, slovo alebo oboje. Niekedy dokonca aj tie najjednoduchšie výpovede predstavujú problém pre niektorých amatérskych prekladateľov.

Pôvodný text	Preložený text ¹	Navrhovaný preklad
If you give them some money, they'll take you wherever you want go.	Ak by si mi dal nejaké peniaze, idem, kam chceš.	Ak im zaplatíš, zavezu ťa, kam budeš chcieť.
I was saying that for emphasis.	Len som tak premýšľal z empatie.	Chcel som to zdôrazniť.
Do you want to grab lunch sometime?	Nechcela by si ísť niekedy na večeru?	Išla by si niekedy so mnou na obed?

¹ Vo všetkých preložených textoch zachováme ich pôvodnú podobu, t. j. aj s pravopisnými, gramatickými a štylistickými chybami.

Remember when we called him Little Wayne for like 8 months	Pamätáš, ako sme to akože pili osem mesiacov?	Pamätáš si, že sme ho 8 mesiacov volali Johnny Cash,
because he was always getting drunk?	Pretože vždy sme ho dokázali dobre naliať.	lebo stále len nasával?
They also have like a pepperoni that's good.	A používajú aj dobré korenie.	Majú aj dobrú klobásovú.
I'm Detective Mike Cella, District Attorney Sharon Westlake.	Som Detektív Mike Cella, Oksok Attorney Sharon Westlake.	Som detektív Mike Cella, toto je okresná prokurátorka...

Zdroj: *ATM, Fire with fire*
 Autori: petrik1, Hikari-chan

- **Nedostatočná kompetencia v cieľovom jazyku**

Tento jav sa pomerne často vyskytuje nielen v slovenských titulkoch, ale aj v iných jazykoch, ako je napríklad čeština. Keďže server www.titulky.com obsahuje české aj slovenské amatérske titulky, dlhodobým pozorovaním som zistil, že gramatické, syntaktické a štylistické chyby či nesprávne používanie interpunkcie sú bežné v oboch jazykoch. Napriek tomu, že na internete sú k dispozícii rôzne online slovníky, zdá sa, že mnoho titulkárov zanedbáva dôležitosť spisovného jazyka. Morfologická, syntaktická a štylistická rovina cieľového jazyka je v titulkoch rovnako dôležitá ako pri akomkoľvek inom preklade.

Pôvodný text	Preložený text
Then it might have the ability to go in and cripple financial networks, nuclear plants, chemical plants, all of which would have devastating effect.	Pomocou týchto prostriedkov by mohli votrelci ovplivniť finančné trhy, jadrové elektrárne , chemické prevádzky výsledok čoho by bola katastrofa.
Further intervention in the region by the U.S. and its allies will not be tolerated.	Intervencie v regione Spojenými štátmi a jeho spojencami nebudú tolerované
I'm going to draw them away and hope like hell they take the bait.	Idem ich čakať dúfam ,že my sadnú na návnadu.
No, you're gonna be cutting the lights and keeping those assholes quiet.	Nie, ty vipneš tie svetlá a udržíš tých kreténov vo vnútri.
Friends with their ears to the ground who can help us get the things we need to fight back.	Priatelia v znepriatelenom území ,ktorý nám môžu pomôcť dostať veci potrebné k boju.

Zdroj: *Red Dawn*

Autori: feri8151

V týchto titulkoch nájdeme pravopisné chyby, hypertrofické používanie trpného rodu, ktorý ale v slovenčine nezní prirodzene, zle použitú interpunkciu, chýbajúcu bodku na konci vety. Aj keď by sa dali tieto chyby jednoducho odstrániť korektúrou na konci celého procesu titulkovania, myslím si, že boli spôsobené autorovou nedostatočnou kompetenciou v cieľovom jazyku, pretože boli dostupné na stiahnutie, a tak ich môžeme považovať za finálnu podobu.

- **Zlá kvalita audiovizuálneho textu**

Sú dva spôsoby, ktorými amatéri tvoria titulky. Ak sú k dispozícii anglické titulky, tie slúžia ako šablóna, v ktorej sa nahradí východiskový text cieľovým. Pokiaľ neexistuje transkripcia pôvodného textu, titulkár musí vytvoriť preklad len z počutia, čo je, pochopiteľne, oveľa náročnejšie. Toto je hlavne prípad kópií filmov, ktoré boli nahraté v kine pomocou videokamery. Kvalita obrazu a zvuku je veľmi nízka a to má za následok rôzne chyby v preklade. Ako píše Bogucki (2009), napriek tomu, že amatérsky titulkár môže počúvať pôvodný text koľkokrát potrebuje, niektoré časti dialógov môžu byť nejasné kvôli ruchu v pozadí alebo kvôli rečovému vyjadrovaniu postáv. Domnievam sa, že tento problém nie je možné odstrániť, pretože takéto ilegálne kópie zlej kvality sa budú vyrábať stále.

- **Reálie, doslovné preklady, používanie zátvoriek**

Ďalším z problémov, ktoré sa vyskytujú v amatérskych titulkoch, sú prvky zahraničných reálií. Slovenskí diváci väčšinou nepoznajú tieto prvky, takže správny postup je prekladať ich pomocou kultúrnej substitúcie, bežne používanej prekladateľskej stratégie, o ktorej budem hovoriť neskôr.

Doslovné preklady sú príčinou neprirodzene znejúceho cieľového textu, a tak predstavujú problém pri jeho čitateľnosti a plynulosti.

Neskúsení titulkári niekedy používajú zátvorky na vysvetlenie neznámych pojmov, ktoré by ale v titulkoch nemali mať miesto, pretože zbytočne odpútavajú divákovu pozornosť od deja.

Pôvodný text	Preložený text
Just because you've been domesticated doesn't mean I want to be domesticated.	Len pre to, že si sa udomácnil (=usadil, oženil), neznamená, že aj ja chcem byť udomácnená.
Now, my man that came in here last week, he told you I wanted your store.	Moji muži, ktorí tu prišli minulý víkend, a on ti povedal, že chcem tvoj obchod.

Grab me a double bag of Funyuns.	Zober mi dvojité balenie Funyuns.
Our dad made a choice.	Náš otec urobil voľbu.
Three days ago, a case manager at WITSEC headquarters in DC was killed.	Pred troma dňami bol zabitý manažér veliteľstva WITSEC v DC. (Direct city=hlavné mesto).

Zdroj: *ATM, Fire with fire*
Autori: petrik1, Hikari-chan

Stratégie

Kvalita amatérskych titulkov nezávisí len od jazykovej kompetencie titulkárov, ale aj od vhodne zvolených prekladateľských stratégií, kreativity, trpezlivosti a schopnosti vytvoriť prirodzene znejúci text v cieľovom jazyku. Skúsení titulkári väčšinou používajú rovnaké stratégie ako prekladatelia neodborných textov, aj keď možno nepoznajú termíny, ktorými sa označujú. Uvediem niekoľko príkladov prekladateľských stratégií, o ktorých píše Mona Bakerová (1992) a ktoré sa najčastejšie používajú pri titulkovaní.

- **Preklad pomocou kultúrnej substitúcie**

Filmy a televízne seriály často obsahujú kultúrno-špecifické prvky typické pre reálne konkrétne krajiny, ktoré sú zvyčajne neznáme pre diváka hovoriaceho cieľovým jazykom. Pomocou kultúrnej substitúcie sa tieto neznáme prvky nahradia prvkami všeobecne známymi alebo domácimi, ktoré vníma divák hovoriaci cieľovým jazykom podobne alebo rovnako, ako vníma divák hovoriaci východiskovým jazykom tie pôvodné. Z mojich vlastných skúseností viem, že nájdenie vhodného prvku pri substitúcii je jedným z najťažších orieškov pri procese prekladu audiovizuálneho textu.

Pôvodný text	Preložený text
You don't understand me, but when you were in school, you ever heard the story of Brer Rabbit?	Síce mi nerozumieš, ale keď si bol v škole, počul si niekedy príbeh o Bugsovi Bunnym?
Don Ho's not stealing my girl without a fight!	Ten Enrique Iglesias mi neukradne dievča bez boja!

Zdroj: *Madly Madagascar, The cold light of day*

Autori: DoubleJo

Tieto dva príklady sa týkajú mien z americkej kultúry. Kým Američanom sú zrejme dobre známe, slovenskí diváci o nich pravdepodobne vôbec nepočuli. V prvom príklade sa spomína Brer Rabbit, postava z amerického kresleného seriálu zo začiatku dvadsiateho storočia, prefikáný šibal, ktorý využíva dôvtip na zosmiešnenie autorít a nerešpektuje spoločenské zvyklosti. Titulkár nahradil túto postavu podobnou kreslenou postavou Bugsa Bunneho, ktorý je na Slovensku známy z niekoľkých seriálov. V druhom príklade sa spomína Don Ho, havajský spevák a gitarista, ktorý je populárny zrejme len v USA. Postava z filmu použila toto meno ako alegóriu na jeho soka v láske, ktorý má havajský pôvod, má dokonale vypracované telo a vydáva sa za hudobníka. Titulkár opäť substituoval túto, pre nás neznámu, postavu za oveľa známejšieho Enriqua Iglesiasa, ktorého osobnosť zapadá do charakteristiky pôvodnej postavy a ktorý je známy aj divákovi na Slovensku. Na základe mojich pozorovaní je nahradenie neznámych mien známejšími najčastejšou formou kultúrnej substitúcie pri procese titulkovania.

Samozrejme, v zahraničných filmoch sa často vyskytujú aj iné kultúrno-špecifické prvky. Sú to väčšinou špecifické produkty a predmety, ktoré nenájdete na európskom, resp. slovenskom trhu, rôzne televízne relácie atď. Väčšina z takýchto prvkov sú ale postavy, fiktívne alebo reálne, ktoré sú spojené s americkou kultúrou a pre slovenského diváka mnohokrát neznáme.

- Preklad pomocou všeobecnejšieho slova**

Bakerová (1992) spomína, že táto stratégia je bežná, pokiaľ nie je konkrétne slovo lexikalizované v cieľovom jazyku. Pri titulkovaní môže slúžiť ako alternatíva ku kultúrnej substitúcii. Pokiaľ má titulkár problém nájsť vhodnú substitučnú jednotku, niekedy je možné použiť všeobecnejšie slovo. Pokiaľ je kultúrno-špecifický prvok hyponymum a jeho hyperonymum vyjadruje koncept známy pre diváka hovoriaceho cieľovým jazykom, je možné použiť túto stratégiu.

Pôvodný text	Preložený text
Another exciting night of Pictionary? No thank you, I'm good.	Ďalšia vzrušujúca noc v Pictionary? Nie, ďakujem, som v pohode.
Grab me a double bag of Funyuns.	Zober mi dvojité balenie Funyuns.

Zdroj: *ATM, Fire with fire*
Autori: Hikari-chan

Navrhovaný preklad
Ďalší vzrušujúci večer spoločenských hier? Nie, ďakujem.
Zober mi niečo slané pod zub.

V prvom príklade sa spomína spoločenská hra Pictionary, založená na kreslení a hádaní konkrétnych slov, vymyslená v USA. Slovenský divák ju zrejme nepozná, preto použitie hyperonyma „spoločenská hra“ sa mi javí ako adekvátne riešenie. V druhom príklade sa názov Funyuns vzťahuje na obchodnú značku cibuľových krúžkov, ale keďže na slovenskom trhu ju zrejme nenájdeme, zovšeobecnenie tohto názvu bude pre diváka ľahšie identifikovateľné a zároveň bude stále nositeľom pôvodného významu. Navyše som presvedčený, že titulkár vôbec nepochopil východiskový text, čo má za následok zníženie kvality prekladu.

- **Redukcia**

Ak berieme do úvahy časové a priestorové obmedzenia, je prirodzené, že titulky neobsahujú úplnú transkripciu pôvodného audiovizuálneho textu. Titulky by mali divákovu pozornosť odpútať od deja čo najmenej, preto majú obsahovať dôležité informácie na pochopenie dialógov a deja filmu. Georgakopoulou (2009) hovorí: „Pri priemernej 30 % až 40 % miere rozširovania textu pri preklade z angličtiny do väčšiny ostatných európskych jazykov, redukcia je očividne najdôležitejšou stratégiou pri titulkovaní.“² Napriek tomu sa táto stratégia v amatérskom titulkovaní používa len zriedka. Amatéři zvyknú prekladať takmer všetky informácie východiskového textu, aj napriek tomu, že niektoré sú redundantné. Je to skrátka zvyk komunity, ktorý kedysi niekto začal. Na druhej strane, aj keby niekto začal používať túto stratégiu, čím by sa chcel priblížiť forme profesionálnych titulkov, ľudia by mohli takéto titulky považovať za nekvalitné, pretože by v nich chýbali niektoré informácie, aj napriek tomu, že by boli úplne redundantné. Niektorí už začali upravovať svoje titulky podľa tohto postupu, no myslím si, že bude ešte dlho trvať, kým používatelia, ako aj amatérski titulkári pristúpia na túto zmenu.

Pôvodný text	Originálne titulky z DVD	Amatérske titulky
Why do you want to know my name?	Prečo to chceš vedieť?	Prečo chcete poznať moje meno?
You hang up on me again, I'll cut you like a fish, understand?	Ešte raz zavesíš a rozpáram ťa!	Ešte raz mi to položíš a rozrežem ťa ako rybu, rozumieš?
Turn off the light. You'll see what kind of game	Zhasni. Uvidíš akú.	Zhasni svetlo. Uvidíš aká je to hra.
Let me ask you this.	Povedz mi,	Niečo sa ťa spýtam. Čo to
What're you doin' with a cellular telephone, son?	na čo máš ten mobil?	vystrájaš s tým telefónom, synku?

Zdroj: *Scream*
 Autori: Čumbo

² “With an average 30 % to 40 % expansion rate when translating from English to most other European languages, reduction is obviously the most important strategy in subtitling.” (Preložil autor.)

Problémy pri preklade

Prekladatelia pri svojej práci čelia rôznym translatologickým problémom, s ktorými sa musia popasovať, aby dosiahli vysokú úroveň kvality prekladu. Rovnako sú na tom aj amatérski titulkári, ktorí musia využiť svoje znalosti východiskového a cieľového jazyka a kreativitu, aby našli tie najlepšie možné riešenia. Uvediem niekoľko prípadov, ktoré môžu predstavovať ťažkosti, obzvlášť pre titulkárov.

- **Skratky**

V zahraničných filmoch a seriáloch sa veľmi často objavujú skratky, ktoré môžu predstavovať problémy pri preklade. Výnimkou sú skratky, ktoré majú v cieľovom jazyku svoj ekvivalent (UN – OSN) alebo tie, ktoré sú medzinárodne známe (FBI, CIA). Pri iných ako audiovizuálnych textoch prekladateľ jednoducho použije explikáciu, ktorou danú skratku vysvetlí. No explikácia nie je v titulkovaní veľmi populárna stratégia, keďže je v protiklade s tou najdôležitejšou stratégiou – redukciou. Napriek tomu si myslím, že v prípade neznámych skratiek je explikácia nutnosťou, aj keď rozšíri text a tým odvedie divákovu pozornosť od deja. Na druhej strane bude mať divák predstavu, čo daná skratka znamená, a tým si aj rozšíri svoj jazykový register. Najčastejšie používané skratky sa vzťahujú na rôzne inštitúcie, organizácie, armádu, politiku, policajný žargón atď.

Pôvodný text	Preložený text
But if we'd to go to the D. A. tomorrow, what do we really have?	Ale ak máme ísť zajtra za okresným prokurátorom, čo naozaj máme?
I just spoke with TSA at Buffalo Niagara.	Hovorila som s Úradom pre dopravu v Buffale.
So I ran Crystal's plates through DMV to cross check for dark sedans.	Prešla som tie značky v databázi áut či nájdem tmavé sedany.

Zdroj: *The Factory cream*
 Autori: DoubleJo

Prvý príklad je časť dialógu medzi dvoma detektívmi. Jeden sa pýta druhého, aké majú dôkazy, ktoré by predložili osobe D. A. Táto skratka znamená district attorney,

čiže okresný prokurátor. Keďže slovenčina nemá podobnú skratku, titulár použil celý názov na vyjadrenie významu. V druhom príklade TSA znamená Transport Security Administration, inštitúciu, ktorá bola vytvorená v USA po 11. septembri 2001, a jej úlohou je dbať na bezpečnosť dopravného systému. Na Slovensku ale podobnú inštitúciu nemáme, takže titulár použil explikáciu v kombinácii so všeobecnejším termínom „Úrad pre dopravu“. V treťom príklade sa uvádza skratka DMV – Department of Motor Vehicles –, čo je v podstate oddelenie motorových vozidiel. Titulár nepreložil názov, ale rozhodol sa použiť jednoduchší termín „databáza áut“, ktorý zachováva význam a je podstatne kratší.

- **Slovné hry**

Komédie sú žánrom, v ktorom sa slovné hry vyskytujú častejšie ako v ktoromkoľvek inom. Na základe môjho pozorovania, keď som systematicky čítal všetky príspevky amatérskych titulárov na diskusných fórach, sú slovné hry najčastejším problémom, s ktorým sa titulári pri preklade stretávajú. Kľúčom k riešeniu je väčšinou titulárova kreativita. Napriek tomu aj skúsení amatéri občas narazia na prípad, pri ktorom lexikálna dvojzmyselnosť predstavuje problém, ktorý sa nedá uspokojivo vyriešiť práve kvôli časovému a priestorovému obmedzeniu. V takýchto prípadoch nezostáva nič iné, len preložiť konkrétnu slovnú hru čo najpriateľnejším spôsobom aj za cenu straty humorného podtónu.

- **Rým**

Ďalším problémom pri titulkovaní sú texty piesní, ktoré dopĺňajú dej filmu. Vyskytujú sa väčšinou v muzikáloch alebo animovaných filmoch. Ťažkosti spočívajú v zachovaní všetkých informácií textu dôležitých pre dej a zároveň vo vytvorení formy obsahujúcej rým. Zistil som, že amatéri vo väčšine prípadov porušia pôvodnú formu obsahujúcu rým na úkor zachovania informácií v čo najpresnejšej podobe. Otázkou je, ktorý postup je najvhodnejší? Či verne preložiť originál a vypustiť rým, alebo sa usilovať zachovať pôvodnú formu s rýmom a podľa toho prispôbiť text. Podľa môjho názoru by sa mal titulár najskôr snažiť zachovať pôvodnú formu, vytvoriť si rýmové dvojice v cieľovom texte a snažiť sa obsiahnuť všetky pre dej dôležité infor-

mácie aj za cenu miernych úprav textu, ale zachovania významu. Ak všetky pokusy o zachovanie rýmu zlyhajú, až vtedy by mal titulkár uvažovať o prostom preklade. Je mi jasné, že nie všetci amatéri majú cit a predpoklady, aby dokázali zachovať význam aj formu, ale minimálne by sa o to mali zakaždým aspoň pokúsiť. V nasledujúcom príklade sa amatérskemu titulkárovi podarilo preložiť text s jemnými úpravami, ale so zachovaním významu, ako aj rýmu.

Pôvodný text	Preložený text
Go take your troubles to the King of love	Nechaj svoje maléry na Kráľa Lásky
The Heavens sent me, from above	Nechám zmiznúť všetky tvoje vrásky
Go on, everybody, get into a line	Postavte sa všetci pekne do radu
Try a little spray of Love Potion Number Nine.	Elixír lásky č.9 vám zlepší náladu.

Zdroj: *Madly Madagascar*

Autori: DoubleJo

Od amatérskych titulkárov pochopiteľne nemôžeme očakávať, že budú mať vyštudovaný jazyk, z ktorého prekladajú, budú ovládať rôzne translatologické teórie a bežné prekladateľské postupy, pretože preklad a tvorba titulkov je ich koníčkom. Venujú sa tomu dobrovoľne a zadarmo, vo svojom voľnom čase a hlavným cieľom je poskytnúť ľuďom, ktorí sú menej zbehlí v cudzích jazykoch, akýsi „nástroj“, pomocou ktorého sa zoznámia so svetovou filmovou a televíznou produkciou a nemusia byť odkázaní len na miestne televízie a kiná, ktoré im diktujú, čo budú pozerieť. Mohli by sme hovoriť o kultúrnom aktivizme, ktorý má za cieľ búrať jazykové bariéry, rozširovať obzory a prispieť k poznávaniu reálií iných krajín prostredníctvom pohyblivých obrázkov. Napriek tomu si však myslím, že keď sa už niekto rozhodne venovať titulkovaniu ako koníčku, mal by sa určite vopred oboznámiť s touto problematikou, prečítať si rôzne návody, ktorých je na internete neúrekom, sám sa zdokonaľovať

v jazyku, venovať pozornosť aj prekladateľským teóriám a postupom, ktoré by určite pomohli zvýšiť kvalitu jeho práce. Nekvalitné titulky totiž môžu mať za následok divákovo znechutenie namiesto toho, aby mu poskytli zážitok zo sledovania jeho obľúbeného filmu či seriálu.

Komunita amatérskych titulkárov

Ako som už spomínal, komunita amatérskych titulkárov je veľká a rozmanitá, keďže noví členovia pribúdajú doslova každý deň. Mohli by sme ju rozdeliť ešte na akési subkomunity, ktoré existujú v rámci jedného štátu alebo jazykového spoločenstva. Napríklad Slováci sa s najväčšou pravdepodobnosťou nevyznajú v poľskej titulkárskej scéne a naopak. Ale Česi a Slováci sú úzko prepojení, keďže najväčšia „miestna“ doména www.titulky.com zastrešuje titulky v oboch jazykoch. Ktokoľvek sa môže stať členom a prispieť „svojou troškou do mlyna“. Webová stránka funguje od roku 2004 a má denne viac ako 50 000 návštev. Hlavným cieľom je poskytovať slovenské a české amatérske titulky k akýmkoľvek filmom či seriálom. Jednou z jej sekcií, ktorá sa osvedčila ako veľmi užitočná, je diskusné fórum. Akýkoľvek titulkár alebo aj bežný používateľ, ktorý narazil na nejaký problém pri preklade, sem môže napísať svoj príspevok s popisom konkrétneho problému a požiadať o radu. Podľa mojich pozorovaní ani jedna prosba o pomoc nezostane bez odpovede. Skúsení titulkári vždy napíšu rady a riešenia, takže vždy je z čoho vyberať. Táto webová stránka je založená na priateľskej báze, kde sa delia o rady a skúsenosti, čo podľa mňa iba napomáha zvyšovať kvalitu práce ich členov.

Ďalším aspektom amatérskych titulkov je ich legálnosť, resp. ilegálnosť. Odporcovia môžu tvrdiť, že amatérske titulkovanie je nelegálna činnosť porušujúca autorské práva, keďže prepis, resp. preklad dialógov z filmov či seriálov spadá do tejto kategórie. Zástancovia však môžu oponovať, že to nie je celkom tak, keďže titulky sú v podstate textový súbor, ktorý je bez videosúboru prakticky nepoužiteľný. Nikto si predsa nebude v textovom editore čítať titulky, aby potom mohol tvrdiť, že videl daný film. Nech už majú pravdu jedni alebo druhí, na túto tému sa viedli a budú viesť rozsiahle diskusie bez jednoznačného víťaza.

V januári 2013 dokonca nastala v Českej republike zaujímavá situácia. Dve z najväčších českých distribučných spoločností (Hollywood Classic Entertainment (HCE) a Falcon) požiadali majiteľov domény www.titulky.com, aby okamžite vymazali zo svojich serverov niektoré titulky, ktoré tam boli nahraté v roku 2013. Dôvodom bolo porušovanie autorských práv. Išlo predovšetkým o hollywoodske veľkofilmy, ktoré sú medzi verejnosťou najpopulárnejšie, a tiež o filmy, ktoré boli v roku 2013 nominované na Oscarov. Prirodzene, amatérski titulkári vytvorili k týmto filmom titulky, aby si ich diváci mohli vychutnať oveľa skôr, ako bola stanovená ich česká premiéra. HCE a Falcon sa preto domnievali, že zisky z daných filmov budú podstatne nižšie, ako predpokladali, keďže diváci mali možnosť pozrieť si ich z pohodlia domova namiesto toho, aby na ne išli do kina. Spoločnosti tvrdili, že amatérske titulky porušujú autorské práva, lebo sú prepisom dialógov, ktoré spadajú pod zákon o ochrane autorských práv.

Na celom svete sa diskutuje o aspekte legálnosti filmových kópií dostupných na internete. Myslím si, že akokoľvek tvrdo budú rôzne vlády bojovať proti pirátstvu, ľudia na druhej strane vždy nájdu spôsob, ako vytvoriť a následne umiestniť takéto kópie na internet. Distribučné spoločnosti možno tiež prišli k podobnému záveru, a aby ochránili svoje obchodné záujmy, rozhodli sa spochybníť legálnu stránku amatérskych titulkov. Lebo ak niekto nevie po anglicky a nemá k dispozícii titulky, tak si daný film asi nestiahne a radšej si počká a zájde si naň do kina. Pokiaľ viem, zatiaľ sa nekonal žiadny súdny proces, no tlak týchto spoločností vyústil do rozhodnutia majiteľov domény zmazať titulky z ich serverov. Šikovné hlavy majiteľov domény ale neskôr prišli na jednoduchý spôsob, ako dostať zmazané titulky späť k ľuďom. Jedno je však isté. Amatérski titulkári neprestanú prekladať a ich titulky budú vždy súčasťou internetového sveta, či už budú považované za ilegálne alebo nie.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- BAKER, M. 1992. *In Other Words: A Coursebook on Translation*. London: Routledge, 1992. 304 p. ISBN 0-415-03086-2
- BOGUCKI, L. "Amateur Subtitling on the Internet". In: DÍAZ-CINTAS, J. – ANDERMAN, G. M. 2009. Audiovisual translation: language transfer on screen. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2009. 272 p. ISBN 978-0230019966
- GEORGA KOPOULOU, P. "Subtitling for the DVD Industry". In: DÍAZ-CINTAS, J. – ANDERMAN, G. M. 2009. Audiovisual translation: language transfer on screen. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2009. 272 p. ISBN 978-0230019966
- MOJŽIŠ, M. 2013. *Comparison of professional and amateur subtitles, process and problems arising in translation*. [Bakalárska práca]. Banská Bystrica: FHV UMB, 2013
- POŠTA, M. 2011. *Titulkujeme profesionálně*. Praha: Apostrof, 2011. 155 s. ISBN 978-80-904887-9-3

JONATHAN LIVINGSTON
SEAGULL
V SLOVENSKÝCH PREKLADOCH

Dana Knapková
danka.hime@gmail.com

Útla knižka *Jonathan Livingston Seagull* amerického spisovateľa Richarda Bacha zaujala aj slovenských prekladateľov Juraja Lajdu a Mariána Dujniča, ktorí sa cez svoje preklady rozhodli, každý v inej dobe, sprostredkovať dielo aj nášmu čitateľovi. Tie sa stali *námetom* mojej práce, v ktorej sa snažím čitateľovi podať čo najobjektívnejšiu kritiku prekladov, zachytiť nedostatky, ale aj vyzdvihnúť pozitívne prekladateľské postupy a riešenia.

Prvým skúmaným prekladom je preklad Juraja Lajdu z roku 1986, ktorý uverejnil časopis *Revue svetovej literatúry*. Ďalej sa zameriavam na najnovší preklad diela od Mariána Dujniča, ktorý v januári tohto roku vydalo jeho vydavateľstvo *Gardenia*. Napriek časovej náročnosti analýzy ide o zaujímavú a poučnú prácu, vďaka ktorej som svoje nadobudnuté teoretické poznatky mohla uviesť do praxe. Ku kvalite práce bohato prispievajú aj obaja prekladatelia, ktorí so mnou komunikovali a boli ochotní podeliť sa o svoje názory.

„Práca na preklade Jonathana bola fascinujúca, navyše bolo to v období komunizmu, kedy takáto literatúra nebola žiaduca. Okrem prekladu samotnej poviedky toto dielo plnilo po zverejnení i úlohu akéhosi posolstva o živote a nádeji. Bolo takmer zázrakom že *Revue* túto poviedku v tej dobe uverejnila“ (Lajda, 2013a). Juraj Lajda, Bratislavčan žijúci v Prahe, je absolventom Filozofickej fakulty Masarykovej univerzity v Brne. Venoval sa prekladu odbornej literatúry, pôsobil ako odborný asistent na Katedre jazykov VUT v Brne a neskôr aj ako vysokoškolský profesor na ČVUT (Lajda, 2010). Už v roku 1990 založil knižné vydavateľstvo *Ideál*, ktoré sa venuje vydávaniu publikácií zameraných na duchovný a morálny rozvoj osobnosti človeka a medziludské vzťahy. Novelu *Jonathan Livingston Seagull* preložil už v roku 1985 a týmto prekladom získal prvé miesto v študentskej súťaži prekladateľov. Jeho preklad bol pravdepodobne prvým vo vtedajšom Československu. Pri práci na preklade diela nevychádzal zo žiadnych predošlých prekladov a pracoval výlučne s originálom. Tvrdí, že by inšpiráciu v už existujúcom preklade nehľadal. „Pre mňa inšpiráciu predstavoval originál a hlavne pochopenie autorovho zámeru“ (Lajda, 2013a).

„... Jonathan je mojím duchovným priateľom. Odkedy ho poznám, môj život je celkom iný, hlbší, plnší, krajší. Počas práce na knihe čajky doslova naplňali môj život. Presne to vyjadril Richard Bach vo venovaní v knihe – ,čajke, ktorá žije v každom z nás...“ (Dujnič, 2013a). Marián Dujnič vyštudoval publicistiku na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Už v roku 1993 preložil prvú knihu, no tvrdí, že nie je profesionálnym prekladateľom. Dnes sa venuje prekladaniu z anglického a poľského jazyka. Väčšinu kníh zo svojho prekladateľstva *Gardenia*, ktoré založil v roku 1992, prekladá sám. Je autorom ilustrácií prvého vydania *Čajky* a tiež sugestívnych fotografií najnovšieho vydania, ktoré vznikli najmä v slovinskom meste Piran, ale aj anglickom Brightone. V diele nájdeme aj fotografie čajky z Červeného Kláštora (Dujnič, 2012). Príprava na najnovšie vydanie knihy trvala tri roky. „Keď som mal asi 5-tisíc fotografií čajok, pocítil som, že potrebujem text ,prevetrať, a preto som sa rozhodol preklad výrazne zrevidovať, napokon sa zrodil nový preklad“ (Dujnič, 2013a). Ako ďalej uvádza, koncepciou nového prekladu bol súlad medzi textom a fotografiou, spojenie slova s obrazom, s cieľom podnietiť imagináciu čitateľa.

Pri preklade diela mal k dispozícii okrem anglického originálneho textu aj preklady v nemčine a slovinčine a taktiež neoficiálny slovenský preklad. „Autor nebol známy prekladateľ [sic] a slúžil mi ako odstrašujúci príklad. Snažil som sa od neho výrazne odlíšiť“ (Dujnič, 2013a).

Teoretické znalosti nadobudnuté tromi rokmi bakalárskeho štúdia aplikujem v praktickej časti práce, ktorej zhrnutie prezentujem v nasledujúcich riadkoch. Primárne sa zameriavam na posuny v preklade a výrazové zmeny podľa A. Popoviča, no čerpala som aj z prác iných významných translatológov a lingvistov (Nida, Newmark, Gromová, Vilikovský, Levý a i.). Prvá sekcia je nasmerovaná k analýze vybraných úryvkov, pri ktorých sme sa nazdávali, že si zaslúžia hlbší rozbor pre svoju špecifickosť (vlastné mená, termíny...) a nejednotnosť translačných postupov (naturalizácia, exotizácia a pod.), zatiaľ čo druhá časť inklinuje k všeobecnejšej analýze a kritike vetných segmentov alebo pasáží, primárne na základe ekvivalenčných vzťahov, prenese-
nia invariantu a výrazovej typizácie. Celostnú predstavu, akési zhrnutie a myšlienku prekladov či použitých riešení, reprezentuje tretia sekcia analýzy. Charakter mojej práce smeruje k pozitívnemu aj negatívnemu hodnoteniu použitých stratégií, snažila som sa poukázať aj na druhotné faktory, ktoré taktiež dokážu ovplyvniť konečný produkt. Pri komparatívnej analýze je zaujímavé pozorovať, ako rozdielny prístup k translácii, jedinečný idiolekt prekladateľa a aj jeho vlastná osobnosť ovplyvňuje konečný výsledok.

V príkladoch vždy ako prvý uvádzam pôvodný text (Bach), ďalej prvý preklad (Lajda, 1986) a napokon druhý preklad (Dujnič, 2012).

PRVÁ ČASŤ

Preklad názvu diela

„Jonathan Livingston Seagull a story“ (Bach)

„Príbeh Jonathana Livingstona Seagulla“ (Lajda)

„Čajka Jonathan Livingston“ (Dujnič)

Pri pohľade na rozdielne riešenia pri preklade názvu diela sa vynára otázka, aké translačné stratégie a techniky pri prekladaní jednotliví prekladatelia použili. Je to práve názov diela, ktorým sa kniha čitateľovi dokáže priblížiť a zaujať ho alebo naopak. Lajda tvrdí, že preklad vlastného mena bol problémom, ak chcel zachovať koncepciu a výstižnosť adekvátnu originálu a neochudobniť slovenského čitateľa. Lajda pojem „seagull“ prioritne vnímal ako priezvisko a konštatuje, že „informácia o tom, že ide o čajku, je druhotná“ (Lajda, 2013a). Svoje rozhodnutie ďalej odôvodňuje: „I keď slovo ‚seagull‘ má vnútorný význam ‚morská čajka‘, treba vychádzať z toho, že je to vlastne priezvisko pre Jonathana Livingstona i pre ostatné čajky. Keby sme do slovenčiny preložili obsah slova ‚seagull‘ – teda ‚morská čajka‘ –, museli by sme byť dôslední i pri preklade mien Jonathan a Livingston...“ (Lajda, 1986, s. 155). Tvrdí, že ani z originálneho názvu nie je jasné, že ide o čajku (a nielen o priezvisko), čo sa dozvedáme až z príbehu. „V súlade s požiadavkou, aby prekladateľ neodhaľoval viac, ako je zámer autora, sa zvolil preklad *Jonathan Livingston Seagull*“ (Lajda, 1986, s. 155). Informáciu, že v príbehu ide o čajku, dopĺňa údaj v treťom odseku: „*Obďaleč, no celkom sama, ďaleko od člna a pobrežia, trénovala čajka Jonathan Livingston Seagull.*“ (Bach, 1986, s. 155)

Bach oslovuje Jonathana – ako i iné čajky – často celým menom, a preto sa domnievam, že „seagull“ je skutočne časťou priezviska. „*When Jonathan Seagull joined the Flock on the beach, it was full night*“ (Bach, 2003, s. 17). „*The voice came to him as it had in the first day that he had met Jonathan Livingston Seagull*“ (Bach, 2003, s. 80). Taktiež ostatné čajky Bach v diele nejednenkrát pomenúva celým menom. „*So quiet little Martin William Seagull, startled, to be caught...*“ (Bach, 2003, s. 73).

Napriek Lajdovmu tvrdeniu, aby preklad názvu neodhalil viac, ako má, je potrebné pripomenúť kompetenciu a výhodu anglicky hovoriaceho čitateľa porozumieť pojmu „seagull“, zatiaľ čo pre angličtiny neznalého čitateľa je to len neznámy pojem. Bach zvolil slovo „seagull“ v titule knihy zámerne (nazdávam sa, že bolo vedomou intenciou spisovateľa naznačiť čitateľovi už v názve, že hrdinom príbehu je čajka). Z Dujničovho prekladu je zrejmé, že za vlastné meno považuje len spojenie Jonathan Livingston a hneď v názve poukazuje, že ide o čajku. Na obale knihy originálu i slovenského vydania je zobrazená čajka, čo korešponduje viac s prekladom *Čajka Jonathan Livingston*. Dujnič zvolil explikáciu, čím sa chcel priblížiť slovenskému čitateľovi a zároveň došlo k naturalizácii a stráca sa časť informácie o Jonathanovom priezvisku. „Ak človek, ktorý prekladá, žije spirituálne, počúva viac intuíciu a vnútorné duševné podnety než rozum. Pripadalo mi prirodzenejšie zvoliť názov titulu v podobe *Čajka Jonathan Livingston*. Text knihy upravovala po jazykovej a štylistickej stránke renomovaná jazyková redaktorka a nemala námietky k tejto podobe názvu“ (Dujnič, 2013b).

Aký postup zvoliť, aby sme čo najvernejšie preniesli ideu originálu a poskytli slovenskému čitateľovi rovnocennú informáciu? Dovoľujem si navrhnúť nasledujúce možnosti. Prvou alternatívou je ponechať celé meno v originálnom znení a doplniť údaj, že ide o čajku, čím sa zachová celé znenie Jonathanovho mena a názov bude pre nášho čitateľa sémanticky zrozumiteľnejší – *Čajka Jonathan Livingston Seagull*.

Za adekvátne riešenie považujem aj druhú možnosť. Spisovateľ v názve za Jonathanovým menom dodáva slovo „príbeh“ („a story“), a tak považujem za vhodné transkódovať túto informáciu do slovenského jazyka – *Príbeh čajky Jonathana Livingstona Seagulla*.

Tretou možnosťou je zachovať anglický prepis mena a doplniť ho podtitulom, že ide o príbeh čajky – *Jonathan Livingston Seagull – príbeh čajky*. Aj keď v týchto prípadoch došlo k čiastočnej prestavbe elementov originálu, vykompenzoval sa nedostatok, ktorý sa javil v preklade Lajdu, kde nám chýbala podstatná informácia o čajke (v origináli obsiahnutá v Jonathanovom mene), rovnako nekompletnosť Jonathanov-

ho priezviska v prípade druhého prekladu. V navrhovaných príkladoch názov korešponduje s prebalom knihy.

Vlastné mená

Lajda pri preklade názvu knihy uplatnil ponechávajúci princíp, v prípade niektorých ostatných vlastných mien sa rozhodol – podobne ako Dujnič – pre preklad, čím zvýšil expresívnosť a zrozumiteľnosť pojmov pre slovenského čitateľa. Levý (1983) pripomína, že vlastné mená by sme mali prekladať, ak sa ich hodnota týka významu.

Príklad č. 1:

„*The Gull of Fortune* smiled upon him this once, and no one was killed.“ (Bach, 2003, s. 16)

„Tento raz mu však žičila Čajka Šťasteny a nikto nezahynul.“ (Lajda, 1986, s. 157)

„Čajka Šťastena sa však na ňu v pravej chvíli usmiala a nikomu sa nič nestalo.“ (Dujnič, 2012, s. 40)

„*Gull of Fortune*“ vo svojom názve nesie význam a je cieľom prekladateľa preniesť umelecký zámer autora a informáciu cieľovému čitateľovi. V tomto prípade nejde o reálnu, ale imaginárnu postavu, pomenovanie v sebe nesie určitú osobnú črtu, ktorá „postavu“ charakterizuje. Preklad mien by mal prekladateľ vedieť funkčne zdôvodniť. Prekladatelia našli vhodný ekvivalent, význam i funkcia bola prenesená do cieľového jazyka so zodpovedajúcou konotáciou.

Príklad č. 2:

„A mile from shore a fishing boat chummed the water, and the word for *Breakfast*

Flock flashed through the air, till a crowd of a thousand seagulls came...“ (Bach, 2003, s. 3)

„Na pol druhu kilometra od brehu splýval rybársky čln s vodou, vzduchom pre-

behla *výzva na raňajky* a tisícový krdel čajok sa prihrnul...“ (Lajda, 1986, s. 155)

„Míľu od pobrežia plával po hladine rybársky čln a v povetrí sa ozýval hlas zvolávajúci *Krdel na raňajky*.“ (Dujnič, 2012, s. 9)

Z uvedených ukážok vidíme, ako sa prekladatelia vyrovnali s transkódovaním pojmu „Breakfast Flock“. Lajda pri svojom preklade pozmenil význam, vlastné meno nahradil všeobecnými podstatnými menami. Pojem tak stráca na expresivite, na pôvodnej funkcii vlastného mena. Slovo „Flock“ prekladateľ vypustil a presunul ho do druhej časti vety, čím stratu čiastočne vykompenzoval. Nazdávame sa, že „Flock“ je názov krdla a tento aspekt by mal byť v preklade zachovaný. Dujnič názov krdla síce čiastočne výrazovo zoslabil, slovo „breakfast“ nefiguruje v názve krdla, ale poukazuje na činnosť, ktorá sa bude odohrávať, čo vyplýva z kontextu (čajky budú raňajkovať). Pri preklade musíme prihliadať na kontext, do ktorého je pojem zasadený. Je ráno, čo pre čajky neznamená len začiatok nového dňa, ale hlavne čas, keď sa začína boj o potravu. V oboch prípadoch sa pri preklade prejavil osobitý idiolekt prekladateľov a následný individuálny posun v preklade.

Príklad č. 3:

„*Fletcher Lynd Seagull*, do you want to fly?“ (Bach, 2003, s. 59)

„Chceš lietať, *Fletcher Lynd Seagull*?“ (Lajda, 1986, s. 162)

„Čajka *Fletcher Lynd*, chceš vedieť lietať?“ (Dujnič, 2012, s. 84)

Vlastné mená v tejto ukážke neobsahujú význam, a preto môžu byť ponechané v pôvodnej podobe. Autor Fletchera pomenúva rôzne (Fletch, Fletcher Gull, Fletcher Lynd Gull, Fletcher Seagull) a podľa toho k textu pristupovali aj prekladatelia. Lajda ponecháva originálne pomenovanie, kým Dujnič pojmy „gull, seagull“ prekladá ako všeobecné substantívum „čajka“. Obaja prekladatelia používajú rovnakú stratégiu ako pri preklade názvu knihy, čo hodnotím pozitívne. „... *Terrence Lowell Gull* became a condemned bird, labelled Outcast...“ (s. 76). „Tak sa stal *Terence Lowell* zavrhnutým vtákom označeným za Vyhnanca...“ (s. 163 – 164). „Tým sa stala čaj-

ka Terrence Lowell prekliatym vtákom, Vyhnancom...” (s. 106). Všimla som si, že v uvedenom prípade Lajda z predchádzajúceho prístupu k prekladu mien upustil a v prípade mena „Terrence Lowell Gull“ slovo „gull“ nepovažuje za súčasť mena a v preklade ho vynecháva. Nazdávam sa, že ide o súčasť priezviska, ako to bolo v prípade Jonathana Livingstona Seagulla či Fletchera Lynda Seagulla. Prekladateľ by mal pri rovnakom prekladateľskom probléme použiť jednotnú stratégiu, pre ktorú sa pri translácii rozhodol. Spozorovala som i vynechanie spoluhlásky „r“ pri prepise mena. Kladne hodnotím druhý preklad, kde prekladateľ svoj postup zachováva.

Gramatický rod

Pri preklade diela sa prekladatelia stretli s problémom gramatického rodu. Slovo čajka je ženského rodu, avšak z anglického originálu a kontextu je zrejmé, že Jonathan Livingston je mužského rodu. „Bolo treba citlivo zvažovať prechody medzi rodmi v dlhších súvetiach“ (Dujnič, 2013a).

Príklad č. 1:

„But way off alone, out *by himself* beyond boat and shore, Jonathan Livingston Seagull was practicing.“ (Bach, 2003, s. 3)

„Obďaleč, no celkom *sama*, ďaleko od člna a pobrežia, *trénovala* čajka Jonathan Livingston Seagull.“ (Lajda, 1986, s. 155)

„Ďaleko od člna i od pobrežia sa *venovala* osamote letovému umeniu čajka Jonathan Livingston.“ (Dujnič, 2012, s. 9)

Anglickému čitateľovi je jasné, že je reč o čajke. Lajda v nasledujúcej ukážke explikuje, že Jonathan Livingston Seagull je čajka, čo vyplýva z jeho rozhodnutia neprekladať pojem „seagull“, ale ponechať ho ako súčasť vlastného mena. Obaja prekladatelia interpretovali originálny text tak, že v texte použili podstatné meno „čajka“, a teda ženský rod.

Príklad č. 2:

Ďalej v texte, kde je už čitateľ oboznámený, že ide o čajku, Lajda tento pojem neexplikuje a používa v texte mužský rod. Dujnič v tomto prípade používa ženský rod a slovesá a privlastňovacie zámeno sa viažu na podstatné meno „čajka“.

„It happened that morning, then, just after sunrise, that Jonathan Livingston Seagull fired directly through the centre of Breakfast Flock, ticking off two hundred twelve miles per hour, eyes closed, in a great roaring shriek of wind and feathers.“ (Bach, 2003, s. 16)

„Stalo sa v to ráno, krátko po východe slnka, že sa Jonathan Livingston Seagull so zatvorenými očami a s výkrikom v rýchlosti tristoosemdesiat kilometrov za hodinu *mihol* za veľkého hukotu vetra a šuchorenia peria priamo cez prostriedok Ranného krdla.“ (Lajda, 1986, s. 157)

„V to ráno, krátko po východe slnka, čajka Jonathan Livingston *prehrmela* ako blesk stredom Krdla, ktorý práve raňajkoval; *rútila* sa so zatvorenými očami rýchlosťou dvestoštrnásť míľ za hodinu a okolo *jej* hlavy fičal vietor a svišťalo perie.“ (Dujnič, 2012, s. 40)

Príklad č. 3:

„Before he learned this, however, he found that moving more than one feather at that speed will spin you like a ruffle ball...and Jonathan had flown the first aerobatics of any seagull on earth.“ (Bach, 2003, s. 17)

„Kým však na to prišiel, ešte zistil, že pohyb viac ako jedného pierka ho môže v takejto rýchlosti roztrhnúť ako guľka z pušky... a Jonathan ako prvá čajka na svete *urobil* akrobaciu.“ (Lajda, 1986, s. 157)

„Kým však na to *prišiel*, zakaždým, keď trochu pohl ďalším pierkom, *jeho* telo začalo rotovať ako strela z pušky... a Jonathan *sa* ako prvá čajka na svete *stal* majstrom v akrobacii.“ (Dujnič, 2012, s. 41)

Otázka používania mužského a ženského rodu si v prípade druhého prekladu vy-

žadovala zvýšenú pozornosť, čo sa, ako som už spomenula, odvíjalo od rozhodnutia prekladateľa prekladať pojem „seagull“. Oproti vydaniu z roku 1999 (kde prekladateľ častejšie alternoval medzi dvoma rodmi) som zaregistrovala prekladateľovu preferenciu používať v najnovšom preklade mužský rod. Tým sa viac približuje originálu, kde je evidentné, že čajka Jonathan je mužského rodu. Dujnič vysvetľuje, že tieto zmeny navrhla jazyková redaktorka. „Vykonala tam aj určité úpravy so zameraním na to, aby sa vety ľahko vyslovovali a mali prirodzenú melódiu“ (Dujnič, 2013b).

Americké bežné jednotky verzus metrické jednotky

Autor v texte pomerne často používa americké bežné jednotky (U. S. customary units), hlavne jednotky dĺžky (inches, feet, miles). Prvý prekladateľ zvolil postup naturalizácie a kultúrnej substitúcie, čitateľ má tak k dispozícii text, ktorý je v našom prostredí prístupnejší a prirodzenejší. Preklad amerických jednotiek sa týkal „... väčšej zrozumiteľnosti pre slovenského čitateľa“ (Lajda, 2012a). Dujnič konštatuje, že bolo vhodnejšie a poetickejšie ponechať jednotky v rovnakej forme ako v origináli. Vníma text ako „... mystické dielo a čísllice majú svoj skrytý význam (gematria). Keby som jednotky preložil, boli by tam iné čísllice a nevyjadrovali by to, čo chcel nimi autor vyjadriť (dej knihy zachytil vo sne a mimozmyslovým spôsobom)“ (Dujnič, 2013b). Prekladateľ ponecháva americké reálie v cieľovom texte, tým sa viac približuje predlohe ako príjemcovi, z čoho vyplýva exotizácia v preklade. Ponechanie amerických bežných jednotiek v cieľovom texte je v kompetencii prekladateľa, čo nevnímam ako negatívny posun, taktiež vychádza z jeho prekladateľskej koncepcie, skúsenostného komplexu i osobnej poetiky. Pre cieľového čitateľa má väčšiu hodnotu významový obsah ako koloritná hodnota, v mysli tak môže konkretizovať a vytvoriť si predstavu o veľkosti. Z translatologického hľadiska by sme sa priklonili k naturalizácii pomocou vhodného slovenského ekvivalentu, čím prenesieme informačné jadro a invariant do slovenského jazyka. Tlmí sa tak informačný šum, ktorý by mohol rozdielnosťou dvoch kultúr (v tomto prípade rozdielnosť medzi imperiálnym a metrickým systémom) vzniknúť. Text sa stane takýmto spôsobom pre väčšinu slovenských čitateľov zrozumiteľnejší, operatívnejší a viac provokuje v našom čitateľovi predstavivosť.

Príklad č. 1:

„From *two thousand feet* he tried again, rolling into his dive, beak straight down, wings full out and stable from the moment he passed *fifty miles* per hour.“ (Bach, 2003, s. 10)

„Znovu sa o to pokúsil z výšky *šesťsto metrov*: so zobákom spusteným dolu sa sklopil do letu strmhlav, krídla mal celkom rozťahnuté a nehybné od chvíle, keď prekročil rýchlosť *deväťdesiat kilometrov* za hodinu.“ (Lajda, 1986, s. 156)

„Opäť to skúsil z výšky *dvetisíc stôp*. Najprv letel vzdušnou strminou s trepotajúcimi krídlami, a keď dosiahol *päťdesiat míľovú* rýchlosť, krídlami prestal hýbať.“ (Dujnič, 2012, s. 28)

Pri preklade do slovenčiny, obzvlášť v umeleckom, neprevádzame jednotky vzdialenosti presne, ale zaokrúhľujeme ich na päťky a desiatky. Túto stratégiu zvolil i Lajda. Menší posun som zistila pri prevode míľ na kilometre. Päťdesiat míľ je v prepočte približne osemdesiat kilometrov. Pre bežného čitateľa, ktorý nemá prístup k originálnemu textu, je takýto posun bezvýznamný, no nazdávam sa, že ide o mierny odklon od originálu.

Príklad č. 2:

„An *inch* from his right wingtip flew the most brilliant white gull in all the world...“ (Bach, 2003, s. 58)

„*Blízko* od jeho pravého krídla letela najžiarivejšia biela čajka na svete.“ (Lajda, 1986, s. 162)

„*Tesne* vedľa jej pravého krídla sa zjavila najžiarivejšia čajka na svete...“ (Dujnič, 2012, s. 82)

Bach niekoľkokrát v texte použil americkú bežnú jednotku „inch“, ktorá sa v slovenčine prekladá ako „palec“ a rovná sa 2,54 cm. *Oxford Dictionary* (US english) uvádza, že pojem „inch“ môže byť použitý aj symbolicky s významom „malé množstvo alebo malá vzdialenosť“. Obaja prekladatelia sa rozhodli jednotku prekódovať na

úrovni štýlu a pojem výrazovo substituovať. Použitím rozdielnych denotátov vzniká tematický posun, pričom výrazová hodnota zostáva približne rovnaká. Takýto postup prekladateľov hodnotím pozitívne, informácia je zrozumiteľná a adekvátne prenesená do cieľového textu.

Odborné výrazy z prostredia aviatiky

Jonathan Livingston Seagull je novela napísaná nenáročným štýlom, ktorý je zrozumiteľný širokému okruhu čitateľov. Už pri prvej práci s východiskovým textom som v texte spozorovala zabudované prvky odborného či neumeleckého štýlu, ktoré sa týkajú akrobatického letectva. V prevažne umeleckom texte, pre ktorý je charakteristická estetickosť, emocionálnosť, sa mieša pojmovosť a prvky s informačnou funkciou, v tomto prípade z oblasti aviatiky. Bach v diele spája symbolickú rovinu s exaktnou. Ak má byť preklad adekvátny, je potrebné ku každej z nich pristupovať rovnocenne a „zachovať tak rovinu symbolickú, ako aj rovinu exaktnosti v častiach technického opisu lietania a zachovať umeleckú presvedčivosť diela“ (Lajda, 1986, s. 155). Do prekladu sú prenesené technické výrazy „bežné v aviatike, takže každý letec – odborník si môže veľmi reálne predstaviť tieto úkony“ (Lajda, 1986, s. 155). Tie však nie sú na úkor estetického či symbolického významu. „Práve naopak, toto obsahuje i originál a napätie sa dosahuje medzi dvoma rovinami, čím sa príbeh stáva príťažlivejší a dynamickejší, čo bolo potrebné náležite preniesť do prekladu“ (Lajda, 1986, s. 155). Lajda konzultoval použité technické výrazy a terminológiu s pilotmi na bratislavskom letisku (Lajda, 2013a).

Príklad č. 1:

„Fletcher's *whipstall* at the top was all the worse for his rage and fury at failing.“
(Bach, 2003, s. 69)

„Fletcher *dosadol na chvost* a tento neúspech ešte znásobil jeho zlosť a zúrivosť.“
(Lajda, 1986, s. 162)

„Fletcher už *cvičenie* nedokončil. Cítil sa sklamaný a hnev ním doslova lomcoval.“ (Dujnič, 2012, s. 95)

Azda v každom texte sa vyskytujú prekladateľské oriešky a jedným z nich bolo pre prekladateľov aj slovo „whipstall“. *Collins Dictionary* tento termín označuje ako „manéver, pri ktorom sa lietadlo po takmer kolmom výstupe zastaví, na okamih sa vyrovná a náhle začne klesať prednou časťou smerom k zemi. “Kontaktovala som renomovaného odborníka – plukovníka letectva v zálohe, nositeľa odznaku „Zaslúžilý vojenský letec“, svojho času i akrobatického letca – Petra Kandráča, ktorý momentálne pôsobí na Leteckej fakulte Technickej univerzity v Košiciach ako odborný asistent. Podľa neho „whipstall“ určite nie je „svieca“ ani „kobra“. Uviedol citáciu z Leteckého slovníka, kde sa „whipstall“ chápe ako „strmé pretiahnutie, strmý pád (whip stall, tail slide) – zámerné pretiahnutie lietadla v strmom až zvislom stúpanom lete, na vrchole ktorého sa lietadlo prakticky zastaví, sklízne sa späť po chvoste a smerom dopredu alebo dozadu (cez chrbát) prepadáva do zvislého klesania. Strmý pád je akrobatickým obratom“ (Kandráč, 2013). Tento názov odôvodňuje, že lietadlo pri strmom výstupe pripomína napnutý bič (whip). Kandráč ďalej poznamenáva, že pojem „svieca“ existuje len od konca 80. rokov, keď ho prvýkrát do praxe uviedol Kvočur na stíhačke MiG 29, z čoho vyplýva, že ani Bach takúto terminológiu použiť nemohol, resp. nemal na mysli v dobe, keď dielo vznikalo (Kandráč, 2013).

Naši prekladatelia v tomto prípade zvolili odlišnú stratégiu. Na začiatku tretej časti Bach opisuje Fletchera pri pokuse o nevydarený manéver. Fletcher po strmhľavom lete dole vyrovná a znova sa pokúša o šestnásťnásobný vertikálny výkrut, pri ktorom letí nahor (whipstall „at the top“) a odpočítava. Po vzlete nahor a pokuse o „whipstall“ sa čajka prevráti dozadu „na chvost“ a padá nadol. Nazdávam sa, že Lajdova stratégia vychádzala z tohto opisu. Lajda termín výrazovo substituoval. V druhom prípade som spozorovala individuálny posun v podobe „podinterpretovania“ originálu. Dujnič výraz simplifikoval, generalizoval a výrazovo zoslabil, keď použil namiesto odborného výrazu či konkrétnejšieho opisu bežný vyjadrovací prostriedok.

Príklad č. 2:

„One little *barrel-roll* around the Elder Gull, just for fun, and I'm Outcast!“ (Bach, 2003, s. 58)

„Stačí iba zo žartu urobiť okolo Staršinu *bubnový výkrut*, a už som Vyhnancom.“

(Lajda, 1986, s. 162)

„Urobil som len tak pre potešenie *bleskový výkrut* pred Najstaršou čajkou a vyhnanli ma z Krdľa!“ (Dujnič, 2012, s. 82)

V ďalšej ukážke som sa zamerala na termín „barrel-roll“ používaný v leteckej akrobacii. Pre človeka, ktorý sa nepohybuje v tejto oblasti, je pravdepodobne neznámy. *Collins Dictionary* definuje „barrel-roll“ ako „letecký manéver, pri ktorom sa lietadlo špirálovito otáča okolo svojej pozdĺžnej osi a zároveň pokračuje v smere letu. V tomto prípade išlo o čajku Fletchera, rozhorčeného nad nespravodlivosťou jeho vyhnania z Krdľa.

Obaja prekladatelia použili v preklade podstatné meno „výkrut“, ktoré sa používa v slovenskej leteckej terminológii. V leteckej akrobacii sa stretávame s viacerými druhmi „výkrutov“, a tak je potrebná konkrétnejšia deskripcia pojmu. Bližšie tento pojem v leteckej terminológii definoval Kandráč. Výkrut je „otočka lietadla okolo jeho pozdĺžnej osi. Ak je os otáčania totožná s pozdĺžnou osou, hovoríme o čistom výkrute, tiež o krídelkovom výkrute (aileron roll). Lietadlo vtedy letí akoby po natiahnutom drôte a pretočí sa okolo neho. Takýto čistý výkrut je však možný len pri vertikálnom lete“ (Kandráč, 2013). Avšak „barrel-roll“ je špeciálny druh výkrutu, pri ktorom lietadlo (v našom prípade čajka) letí vodorovne, keď je na udržanie horizontálnej polohy potrebný určitý vztlak. Pri sudovom výkrute (barrel-roll) „os otáčania leží mimo lietadlo, takže lietadlo letí po vodorovnej skrutkovici“ (Kandráč, 2013). Kandráč uvádza i charakteristiku z Leteckého slovníka: „Riadený výkrut, u ktorého sa os vlastného obratu a pozdĺžna os lietadla v priebehu obratu trvale viditeľne odlišujú, v dôsledku čoho má trajektória letu lietadla v sudovom výkrute podobu skrutkovice“ (Kandráč, 2013). Kandráč zároveň upozorňuje, že v hovorovom jazyku

sa často používajú rôzne odchýlky a novotvary. Po analýze tohto rozboru sa domnievam, že najvhodnejšou ekvivalentnou možnosťou prekladu je „sudový výkrut“.

Ako som už spomenula, Lajda preklad konzultoval s odborníkmi na bratislavskom letisku a nemožno vyvrátiť vhodnosť použitého ekvivalentu. Musíme vziať do úvahy aj časový odstup a dobu, v ktorej sa preklad uskutočnil, ako aj eventuálnu zmenu v terminológii. Dujnič pojem transkodoval ako „bleskový výkrut“, čo podľa Kandráča pravdepodobne označuje rozdielny prvok „flick roll“, ktorý sa pomenúva taktiež ako „kopaný výkrut“ a označuje odlišný manéver – tzv. vývrtku v horizontálnom lete. Z kontextu nie je zrejmé, či Fletcher letel horizontálne alebo vertikálne, avšak definícia z predošlého odseku a slovo „around“ naznačuje skôr vertikálny let. Na nájdenie vhodného ekvivalentu nestačí len oboznámenie sa s kontextom, prekladateľ musí byť schopný predstaviť si konkrétnu situáciu, na základe ktorej stanoví ďalší postup a riešenia (Vilikovský, 1984).

DRUHÁ ČASŤ

V tejto časti analýzy a kritiky demonštrujem osobité prekladateľské postupy a stratégie uplatnené jednotlivými prekladateľmi. Uvedené ukážky vetných jednotiek či textových úryvkov boli vybrané tak, aby sprostredkovali a poukázali na použité (rozdielne alebo zhodné) prekladateľské riešenia, individuálny štýl prekladateľov či na celkový dojem a atmosféru prekladov.

Príklad č. 1:

„The curve meant that he would fly slowly, and now he slowed until the wind was a whisper in his face, until the ocean stood still beneath him. He narrowed his eyes in fierce concentration, held his breath, forced one ... single ... more ... inch ... of ... curve ...“ (Bach, 2003, s. 3)

„Zakrivenie znamenalo, že poletí pomaly; teraz spomalil, až mu vánok šepkal do tváre a oceán pod ním znehybnel. V nesmiernom úsilí sústrediť sa prižmúril oči, za-

držal dych, prinútil sa... ešte... o jeden... jediný... centimeter... zakriviť krídlo..." (Lajda, 1986, s. 155)

„Pri pomalom zlete načúvala nežnému šepotu vetríka a piesňam morských vĺn. Prižmúrila oči, sústredila sa, zadržala dych, zvýšila rýchlosť... a, dokázala to! Zväčšila krivku o jeden palec!“ (Dujnič, 2012, s. 10)

Prvý preklad sa viac pridŕža textu pôvodiny, možno ho označiť za tzv. preklad slovo za slovo. Slovo „wind“ prekódované ako „vánok“ nadobúda väčšiu expresivitu, je výrazovo zosilnené. Pri druhom preklade prekladateľ pracuje aj s lexikálnou a syntaktickou rovinou textu, preklad je stylisticky obratnejší. Preklad je estetickejší, všimla som si však až prílišný odklon od originálu v týchto segmentoch: v prvom prípade – „nežnému šepotu vetríka“ – individuálny posun; prekladateľ zdôrazňuje črty pôvodného textu, dochádza k nadinterpretovaniu, jednoslovné pomenovanie „wind“ je nahradené viacslovným pomenovaním „nežného vetríka“, prekladateľ text výrazovo zosilňuje, bezpríznačkový prostriedok nadobúda expresívnu hodnotu. V druhom prípade – „piesňam morských vĺn“ – prekladateľ poeticky nahrádza časť originálu „until the ocean stood still beneath him“, čím sa výrazne odkláňa od pôvodného textu. Do popredia sa stavia výrazový idiolekt prekladateľa, ktorý si adaptuje vlastné myšlienky, výrazovo individualizuje, čo by sme v tomto prípade mohli označiť ako negatívny posun, pretože sémantický invariant nebol prenesený do cieľového textu. V prípade prvého prekladu badať väčšiu výrazovú zhodu. Sémantický rozdiel sa dotýka denotačných významových prvkov, zvyrazňujú sa odlišné črty jazyka.

Funkčným rozdelením viet a použitím výkričníkov Dujnič preklad stylisticky i jazykovo zvýraznil: „Prižmúrila oči, sústredila sa, zadržala dych, zvýšila rýchlosť... a, dokázala to! Zväčšila krivku o jeden palec!“ Dujnič ponecháva pôvodné metrické jednotky, „inch“ má slovenský ekvivalent „palec“, preklad sa tak exotizuje. V Lajdovom prístupe badať evidentnejšiu vernosť obsahu i forme, dalo by sa hovoriť o formálnej ekvivalencii. Pojem „inch“ transkóduje v cieľovom texte ako centimeter a trochu tak odbočuje od pôvodného významu, čo však neovplyvňuje tematickú percepciu čitateľa, presné určenie vzdialenosti tu nezohráva dôležitú úlohu. Prekladateľ naturalizáciou zľahčuje čitateľský príjem.

Príklad č. 2:

„Time after time it happened. Careful as he was, working at the very peak of his ability, he lost control at high speed. Climb to a thousand feet. Full power straight ahead first, then push over, flapping to a vertical dive.“ (Bach, 2003, s. 5 – 10)

„Ustavične sa to však opakovalo. Čo ako bol pozorný a čo ako sa snažil s vypätím všetkých síl, predsa pri vysokej rýchlosti let neovládal. Výstup do výšky tristo metrov. Najprv plnou silou priamo vpred, potom mávať krídlami a sklopiť sa do letu strmhlav.“ (Lajda, 1986, s. 156)

„A hoci do nácviku vkladal celú svoju dušu a usiloval sa, ako len vládol, pri vysokej rýchlosti kontrolu nad letom ustavične strácal. Najprv plnou parou letel v ústrety nebeskej klenbe. Vo výške tisíc stôp mocne pleskol krídlami a vrhol sa strmhlav k zemi.“ (Dujnič, 2012, s. 22 – 25)

Úryvok opisuje Jonathana pri pokusoch o strmhlavý let pri vysokej rýchlosti. Lajda text reprodukuje významovo i vnútorne vernejšie, do autorského textu zasahuje menej ako v prípade druhého prekladu, čo však nie je na úkor komunikatívnosti. Sémantický invariant nachádzame v cieľovom texte primerane realizovaný, môžeme hovoriť o výrazovej zhode. Nevyhnutný posun nastal v prípade prekódovania slova „working“; gerundiálna väzba je preložená ako sloveso v minulom čase „snažil sa“. Pri transkódovaní pojmu „thousand feet“ dochádza v prípade prvého prekladu k naturalizácii, cudziu metrickú jednotku nahrádza domácou, čo môžeme považovať za tematický posun.

V druhom preklade sa realizuje viac štylistických prostriedkov, ktoré sú príznačkovejšie ako v origináli: „celú svoju dušu“, „plnou parou vpred“, „v ústrety nebeskej klenbe“. Oproti pôvodnému textu je zvýšená figuratívnosť, expresívnosť. Zmeny nachádzame i na úrovni syntaxe, prvé dve vety originálu Dujnič spája do súvetia. Pri Dujničovej stratégii chápeme takýto posun ako funkčný, preklad je kompaktnejší, plynulejší. Opäť je výraznejšie realizovaný poetický idiolekt prekladateľa, aj za cenu výrazového zosilnenia, ktoré v preklade nachádzame. Text charakterizujú individu-

álne posuny, je citeľné čiastočné nadinterpretovanie autorského textu. Prekladateľ sa snaží o explicitnosť – zdôrazňovaním vlastností pôvodiny –, čím slovenskému čitateľovi nadbieha. Pôvodný úryvok v sebe skrýva akúsi rásnosť a rytmickosť vyjadrovania, autorov opis nácviiku letu čajky je skôr technický ako poetický. Z tohto pohľadu bola autorova myšlienka adekvátnejšie prenesená v prípade prvého prekladu, v druhom prípade je viac transformovaná individuálna tvorivosť prekladateľa. V oboch prípadoch prekladateľa aplikujú pre nich špecifické prekladateľské postupy a koncepciu, ktorá je uplatnená v celom rozsahu diela, čo hodnotím pozitívne.

Príklad č. 3:

„His feathers glowed brilliant white now, and his wings were smooth and perfect as sheets of polished silver.“ (Bach, 2003, s. 45)

„Perie sa mu teraz nádherne belelo a krídla mal hladké a dokonalé ako plátky vylešteného striebra.“ (Lajda, 1986, s. 159)

„Zdobilo ho perie jagavé ako čerstvo napadnutý sneh. Pružné krídla boli dokonale hladké ako vyleštené plátky striebra.“ (Dujnič, 2012, s. 59)

Zaujalo ma, ako sa prekladatelia vyrovnali s transformovaním funkčného ekvivalentu do cieľového textu v tomto prípade. V prvej časti súvetia Lajda veľmi pekne preniesol invariant a myšlienku originálu, keď príznačne nahradil anglické spojenie „glow white“ slovenským výrazom „belieť sa“. Z hľadiska výrazovej typizácie môžeme hovoriť o výrazovej zhode. V druhej časti vety nachádzam prirovnanie, kde obaja prekladatelia použili rovnaké stylistické prvky „ako plátky vylešteného striebra“ (Dujnič zvolil iný slovosled). U Dujniča je zjavná zvýšená explicitnosť výrazu „wings“ pridaním adjektíva „pružné“, z čoho vyplýva individuálny posun nadinterpretovaním a výrazové zosilnenie pôvodiny. Dujnič súvetie rozdeľuje na dve jednoduché vety, čo sa pri takejto stylistickej individualizácii javí ako dobré riešenie. V preklade výrazovo zosilňuje i v prvej vete. Prirovnaním „ako čerstvo napadnutý sneh“ výrazovo poetizuje, zvýrazňuje výpoveď a zvyšuje explicitnosť spojenia. Všimla som si uprednostňovanie niektorých výrazových vlastností autorského textu, napríklad pridaním spomínaného prirovnania alebo spojenia „zdobilo ho“.

Príklad č. 4:

„You know the proverb, and it's true: *The gull sees farthest who flies highest.*“ (Bach, 2003, s. 56)

„Poznáš predsa to pravdivé príslovie: *Čím vyššie vzlietneš, tým ďalej dovidíš.*“ (Lajda, 1986, s. 161)

„Spomeň si na zrnko múdrosti: *Čajka, ktorá lieta najvyššie, dovidí najďalej.*“ (Dujnič, 2012, s. 79)

Jonathan sa túži vrátiť späť na zem, aby mohol pokračovať v odovzdávaní pravdy ďalším čajkám. Sullivan však pochybovačne Jonathanovi dohovára, že ho žiadna čajka na zemi aj tak počúvať nebude, a hovorí mu uvedené porekadlo. Lajda v prvej vete dosahuje štylistickú ekvivalenciu, invariant je adekvátne prenesený, avšak pridaním slova „predsa“ zvyšuje jeho expresivitu a výrazovo ho zosilňuje. V druhej časti vety vypúšťa slovo „gull“ a nahrádza tretiu osobu výpovede druhou. Účinok na čitateľa je v podstate rovnaký, aj keď sú použité odlišné výrazové prostriedky. Pri Dujničovom transkódovaní spojenia „you know“ ako „spomeň si“ sme spozorovali tematický posun, prekladateľ použil rozdielny denotát, variant sa líši od originálu. Je taktiež možné, že sa prekladateľ v takýchto prípadoch snažil vedome od prvého prekladu odlíšiť a nedal sa „hypnotizovať“ prácou prvého prekladateľa. Dujnič použil veľmi pekné slovenské spojenie „zrnko múdrosti“, elegantne vystihol významový invariant (výrazová zhoda). Je tu zvýšená explicitnosť, ľudovosť i poetickosť. Pri preklade samotného porekadla ide o adekvátny transfer korešpondujúci s originálom, so zachovaním tretej osoby. Obe verzie považujem za funkčné a invariantné jadro za zachytené.

Príklad č. 5:

„The squawks and grockles of everyday life in the Flock were cut off as though the formation were a giant knife, and eight thousand gull-eyes watched, without a single blink.“ (Bach, 2003, s. 72)

„Škrek a vresk každodenného života v Křdli preťala táto zostava, akoby bola obrovským nožom, a osemtisíc čajčích očí ich bez mihnutia pozorovalo.“ (Lajda, 1986, s. 163)

„Každodenný škrekot a škriepky v Křdli náhle ustali, akoby ktosi neviditeľný plesol bičom. Osemtisíc čajčích očí bez pohnutia sledovalo dianie na oblohe.“ (Dujnič, 2012, s. 102)

Autor v tejto časti opisuje veľkolepý prílet Jonathana a jeho žiakov ku Křdľu napriek tomu, že tým porušili Zákon o Vyhnancoch, ktorý im nedovoľuje vrátiť sa. Musím vyzdvihnúť prekladateľské riešenie, ktoré sa týkalo spojenia „the squawks and grockles of everyday life“. Problémovým slovom je „grockles“, ktoré označuje v juhozápadnom anglickom dialekte návštevníkov alebo turistov zo severného Anglicka a z oblasti Midlands. Takáto definícia nevyhovuje kontextu, a tak som o pomoc pri identifikácii pojmu požiadala rodeného Američana Michaela Dova, ktorý pôsobí ako vysokoškolský učiteľ na Univerzite Mateja Bela v Banskej Bystrici. Tvrdí, že tento pojem sa v bežnej anglickej slovnej zásobe nenachádza a spisovateľ použil zvukomalebné slovo (onomatopoeu), ktoré si jednoducho vymyslel (Dove, 2013). Prekladatelia tak museli nepreložiteľný výrazový prvok substituovať takým, aby zapadol do kontextu, čo sa im úspešne podarilo. Lajda uprednostňuje doslovnejší preklad prirovnania „cut off as though the formation were a giant knife“, ktoré azda i čitateľovi originálneho textu znie trochu netradične. Posledná časť súvetia je štylisticky neobratná, segment „bez mihnutia pozorovalo“ pôsobí bez priameho predmetu, s ktorým sa táto slovenská fráza spája (bez mihnutia oka), nekomunikatívne a rušivo. Prekladateľ pravdepodobne nechcel opakovať slovo „oko“ v jednej vete, v tom prípade sa domnievam, že je vhodnejšie aplikovať rozdielne slovné spojenie, ako je to napríklad v prípade druhého prekladu. Preklad je výrazovo zhodný, avšak štylisticky i syntakticky pôsobí celá veta trochu ťažkopádne („preťala táto zostava“), preklad je takmer doslovný. Ak by sme ju rozdelili na dve časti, ako to urobil druhý prekladateľ, preklad by sa stal komunikatívnejší a plynulejší.

V porovnaní s prvým prekladom, ktorý je prekódovaný skôr na úrovni jazyka, môžeme v druhom preklade pozorovať väčšmi prekódovanie na úrovni štýlu. Pri preklade prirovnania „akoby ktosi neviditeľný plesol bičom“ sme si všimli tematický posun, Dujnič svojím prekladom pozmenil sémantický význam originálu použitím rozdielneho variantu. Výrazová hodnota a účinok segmentu je však približne rovnaký, myšlienka je funkčne transformovaná cieľovému čitateľovi. Celkovo je druhý preklad úryvku veľmi pekne štylisticky zvládnutý, pozitívne hodnotím i zmenu na úrovni syntaxe, keď prekladateľ rozdelil zložené súvetie na dve vety. Lajda preklad realizoval viac na úrovni formálnej ekvivalencie, kým Dujnič sa približuje k prekladu na princípe dynamickej ekvivalencie.

Príklad č. 6:

„Just been made Outcast, ready to fight the Flock to the death, getting a start on building his own bitter hell out on the Far Cliffs. And here he is today building his own heaven instead, and leading the whole Flock in that direction.“ (Bach, 2003, s. 85 – 86)

„Práve ho vyhнали, bol pripravený s Krdľom bojovať na život a na smrť a začal si budovať svoje vlastné trpké peklo na Ďalekých Útesoch. A teraz si tu už buduje vlastné nebo a celý Krdel vedie k nemu.“ (Lajda, 1986, s. 165)

„Stal sa Vyhnancom odhodlaným bojovať s Krdľom na život a na smrť. Pri Ďalekých útesoch musel podstúpiť vlastné peklo a teraz si tu buduje vlastné nebo a celému Krdľu ukazuje k nemu cestu.“ (Dujnič, 2012, s. 116)

Pri prvom preklade Lajda nahradil vlastné podstatné meno „Outcast“ slovesom „vyhnať“ a použil gramatický postup transpozície. Konštitutívny posun som si všimla pri transkódovaní gerundiálnej väzby „getting a start on building“ ako „začal si budovať“. Lajda funkčne previedol frázu „to fight the Flock to the death“ ako „bojovať na život a na smrť“, čo považujem za dobré prekladateľské riešenie, keďže u nás nie je zaužívaná fráza „bojovať na smrť“, ale „bojovať na život a na smrť“. Prekladateľ dvakrát po sebe v krátkom rozmedzí opakuje slovo „budovať“ a „vlastné“, čo je

v angličtine akceptovateľné, no v slovenčine sa znižuje estetický dojem z prekladu. Domnievam sa, že je v takomto prípade vhodné využiť bohatú slovenskú slovnú zásobu. Úryvok dokumentuje prekladateľovu tendenciu sústrediť sa na povrchovú rovinu textu, pridržiavaním sa originálneho textu, kde je síce sémantika zachovaná, no z prekladu miestami cítiť neprirodzenosť a ťažkopádnosť. Nazdávam sa, že preklad by mal na čitateľa cieľového textu pôsobiť tak, akoby prekladom nebol, bez rušivého interpretačného šumu, s prirodzeným slovenským slovosledom a vetnými konštrukciami či bez zbytočného používania privlastňovacích zámen „svoje vlastné trpké peklo“. Dujnič funkčne naruša syntaktickú skladbu originálu, preklad je štylisticky dobre zvládnutý. Prekladateľ sa vyhol opätovnému použitiu slova „building“, ktoré nahradil pojmom „podstúpiť“. Mohol tak azda urobiť aj pri spojení „buduje vlastné nebo“, kde sa opakovanie slova „vlastné“ tesne za sebou zdá redundantné, z kontextu je zrejmé, že ide o Fletcherovo nebo. Zaznamenala som individuálny posun, keď prekladateľ transkodoval „ready“ ako „odhodlaný“ a „leading“ ako „ukazuje“, myslím si, že tak došlo k posunu vo význame slova a miernemu odklonu od originálu.

Zhrnutie

Komparácia fragmentov týchto textov poskytla pohľad na odlišné prekladateľské stratégie a metódy, ktoré sú ovplyvnené nielen typom samotného textu, ale aj odlišným prístupom, osobnosťou a idiolektom prekladateľov. Ďalším dôležitým faktorom, ktorý vplýval na konečný výsledok prekladu, bola nepochybne i doba, v ktorej sa preklad uskutočnil. Touto myšlienkou sa zaoberá aj J. Vilikovský vo svojej štúdii *Preklad ako tvorba* (1984), keď tvrdí, „... že pri posudzovaní prekladovej ekvivalencie nemožno vystačiť s úzko lingvistickým pohľadom“ (s. 51). V osemdesiatych rokoch minulého storočia vládla politická atmosféra, ktorá nedovoľovala prekladateľom slobodne preniesť skryté posolstvá duchovnejšie či motivačne založených textov, ako je to dnes. Kultúrno-politická situácia dokáže ovplyvniť výsledný produkt, a tak uverejnenie *Jonathana Livingstona Seagulla* bolo v tej dobe malým zázrakom. Z translatologického hľadiska sa prekladateľský proces odlišoval prístupom a koncepciou. J. Levý

(1983) konštatuje, že za konečný výsledok nezodpovedajú len vonkajšie faktory ako znalosť jazyka či dôslednosť pri preklade, ale aj prekladateľova osobná interpretácia diela, ako aj prejav individuálnej tvorivosti a prekladateľského štýlu. Podľa J. Vilikovského (1984) sa pri preklade zachováva jeden prvok vyjadrenia viac ako druhý, to znamená, že ten druhý sa v preklade obetuje.

V tejto komparácii to bol Lajdov preklad, kde som si všimla väčšie priblíženie sa k jazykovej forme originálu, je tu badateľné prekladateľovo úsilie o vernosť originálu, čo sa v niektorých prípadoch negatívne odrážalo v štylistickej stránke textu. Na niektorých miestach prekladateľ zbytočne kopíruje anglickú stavbu vety či volí neprirodzený slovosled.

Príklad č. 1:

„A potom ďalšími stomi životmi, kým sme začali chápať, že existuje niečo ako dokonalosť, a potom ďalšou stovkou životov, kým sme si uvedomili, že zmyslom života je nájsť túto dokonalosť a prejavovať ju.“ (Lajda, 1986, s. 159)

„And then another hundred lives until we began to learn that there is such a thing as perfection, and another hundred again to get the idea that our purpose for living is to find that perfection and show it forth.“ (Bach, 2003, s. 48)

Príklad č. 2:

„Nasledujúci večer prišiel z Křdla Kirk Maynard, tackal sa, vlečúc za sebou ľavé krídlo, a pri Jonathanových nohách sa zvalil.“ (Lajda, 1986, s. 164)

„The next night from the Flock came Kirk Maynard Gull, wobbling across the sand, dragging his left wing, to collapse at Jonathan's feet.“ (Bach, 2003, s. 76)

Zaznamenala som aj použitie lexiky, ktorá v slovenčine vyznieva neprirodzene.

„Bolo to *nádherne sebaovládanie*...“ (Lajda, 1986, s. 159)

„Celkom si už osvojil *tichú telepatiu*...“ (Lajda, 1986, s. 159)

„Vo vzduchu sa pohyboval *pevne, ľahko a rýchlo*...“ (Lajda, 1986, s. 162)

Prekladateľ často začína vety časticami „a“, „keď“ a „ale“ (hlavne v druhej a tretej časti diela), čo vyplýva z imitácie pôvodného slovosledu, no v slovenčine to pôsobí redundantne. Mnohokrát sa dajú nahradiť inými prvkami (no, avšak, nuž...), aby sa zabránilo ich opakovaniu v texte, alebo sa môžu vypustiť.

„A čím väčšmi sa Jonathan cvičil v tom...“ (Lajda, 1986, s. 161)

„Ale čo sa bude diať ďalej?“ (Lajda, 1986, s. 160)

„Ale nech to hovoril akokoľvek...“ (Lajda, 1986, s. 163)

J. Levý diferencuje jazykovú formu a ideovo-estetické hodnoty diela a z tejto hodnoty by mal vychádzať i preklad (In Viličkovský, 1984). Lajda v porovnaní s Dujničom častejšie reprodukuje formálne vlastnosti pôvodného textu, nepreniká tak do jeho hĺbky. Prekladateľ sa svojou koncepciou a postupmi približuje k uplatňovaniu princípu, ktorý Nida charakterizuje ako formálnu ekvivalenciu. Treba však podčiarknuť aj mnohé hodnotné prekladateľské riešenia, ako v prípade naturalizácie imperiálnych jednotiek na metrické či snahu prekladateľa overiť si špeciálne letecké termíny u odborníkov. Pozitívom je aj prekladateľova stratégia zbytočne do textu autorsky nezasahovať, no ako sme spomenuli, dá sa mu na niektorých miestach vyčítať akási lexikálna a štylistická strnulosť.

Dujničov preklad obsahuje množstvo individuálnych posunov, často je zreteľná zmena pôvodiny jej interpretovaním, prekladateľ zvýrazňuje (alebo aj mení) isté vlastnosti a významy v texte. Množstvo posunov však často paradoxne prispieva k „vernejšej“ interpretácii a komunikatívnejšiemu prevedeniu do cieľového jazyka. „Tvorba prekladu spočíva v umení byť verným originálu ako celku,“ uvádza Popovič (1975, s. 121). S dokonalým prekladom sa nestretneme ani v teórii, ani v praxi, dôležité je však zvoliť v konkrétnej prekladateľskej situácii optimálny variant a funkčne ho do textu preniesť (Popovič, 1975). Prekladateľ by pri translačnom procese nemal pôvodný text považovať len za mechanický súhrn prvkov a slov, ale za organický systém a celok, tvrdí známy poľský teoretik Klemensiewicz. „Úlohou prekladateľa nie je reprodukovat', a tým menej pretvárať elementy a štruktúry originálu, ale vystihnúť ich

funkciu“ (Levý, 1983, s. 27). Nazdávame sa, že Dujnič k textu pristupoval rovnakým spôsobom – ako k celku. Najnovší preklad *Čajky* je štylisticky obratný, prekladateľ citlivo narába s textom a drží sa zásady dobrej slovenčiny. Vyčítať sa mu však dá pomerne časté výrazové zosilnenie či poetizovanie (a následné sémantické preťaženie).

Príklad č. 1:

„...jeho slová im zneli ako krásna rozprávka a *o to sladšie sa potom vždy pohrúžili* do spánku.“ (Dujnič, 2012, s. 100)

„...it sounded like pleasant fiction, and they needed more to sleep.“ (Bach, 2003, s. 71)

Príklad č. 2:

„Po každom lete spoločne odpočívali na piesku a vtedy sa *srdcia* žiakov *otvárali* a vrúcnejšie načúvali, čo im učiteľ rozpráva.“ (Dujnič, 2012, s. 105)

„When the flying was done, the students relaxed on the sand, and in time they listened more closely to Jonathan.“ (Bach, 2003, s. 76)

Príklad č. 3:

„Čajka Jonathan sa rozplynula *v krištáľovo priezračnom povetrí*.“ (Dujnič, 2012, s. 117)

„Jonathan Seagull had vanished into empty air.“ (Bach, 2003, s. 86)

Dujnič kladie dôraz na umeleckú formu, prenos estetickej informácie je v porovnaní s prvým prekladom realizovaný tvorivejšie, avšak niekedy aj na úkor spomínaného odklonu od originálu. Na výber použitých prekladateľských postupov vplýva prekladateľov jedinečný výraz, jeho duchovné založenie či osobitý vzťah, ktorý si k Jonathanovi vytvoril. Pri pretransponovaní textu sú zrejmé dynamickejšie ekvivalenčné vzťahy ako pri prvom preklade.

Žiadny profesionálny prekladateľ či laik, ktorý sa angažuje v oblasti prekladu, nemôže obísť ani kritiku prekladu. Kritika prekladu pravdepodobne existuje tak dlho

ako samotný preklad a postupne sa uberá rôznymi smermi. Aj v súčasnosti existuje a je vnímaná len ako doplnková činnosť, ktorej sa venujú samotní prekladatelia a literárni kritici, aj keď mnohí už pripúšťajú dôležitosť kritiky prekladu a jej opodstatnené miesto v translatológii. Napriek tomu je táto sféra stále zanedbávaná, jej význam podceňovaný a naďalej si hľadá pevné miesto v oblasti vedy o preklade.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

BACH, R. 2012. *Čajka Jonathan Livingston*. Bratislava: Gardenia Publishers, 2012. 136 s. ISBN 978-85662-71-9. (Preložil M. Dujnič.)

BACH, R. 1986. *Príbeh Jonathana Livingstona Seagulla*. In: Revue svetovej literatúry, roč. 21, č. 1, s. 154 – 165. (Preložil J. Lajda.)

BACH, R. 2003. *Jonathan Livingston Seagull a story*. London: Harper Element, 2003. 87 s. ISBN 13 978-0-00- 649034-0

COLLINS DICTIONARY. 2013. *Whipstall*. [online]. [cit. 07. 03. 2013]. Dostupné: <http://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/whipstall>

COLLINS DICTIONARY. 2013. *Barrel-roll*. [online]. [cit. 07. 03. 2013]. Dostupné: <http://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/barrel-roll?showCookiePolicy=true>

DOVE, M. *Help with a translation*. [online]. Správa: <danka.hime@gmail.com>. 24.03.2013; [cit. 24. 03. 2013; 23:20]. ID správy:

<https://mail.google.com/mail/?shva=1#inbox/13d8f46c466a84e5>. Osobná korešpondencia.

DUJNIČ, M. 2012. *Čajka Jonathan Livingston*. Bratislava: Gardenia Publishers, 2012. 136 s. ISBN 978-85662-71-9

DUJNIČ, M. (A) *Preklad Čajky Jonathan Livingston*. Správa: <danka.hime@gmail.com>. 10.03. 2013; [cit. 11. 02. 2013; 13:22]. ID správy:

<https://mail.google.com/mail/?shva=1#inbox/13ca222c2ce67f2c>. Osobná korešpondencia.

DUJNIČ, M. (B) *Preklad Čajky Jonathan Livingston*. Správa: <danka.hime@gmail.com>. 03.03. 2013; [cit. 04. 03. 2013; 15:29]. ID správy:

<https://mail.google.com/mail/?shva=1#inbox/13ca222c2ce67f2c>. Osobná korešpondencia.

KANDRÁČ, P. *Seagull*. [online]. Správa: <danka.hime@gmail.com>. 12. 03. 2013; 7:46 [citované 12. 03. 2013; 19:20]. ID správy:

<https://mail.google.com/mail/?shva=1#inbox/13d58cb835c2337e>. Osobná korešpondencia.

LAJDA, J. 1986. *Príbeh Jonathana Livingstona Seagulla*. In: Revue svetovej literatúry, roč. 21, č. 1, s. 154 – 165.

LAJDA, J. (A) *Otázky k bc. práci*. [online]. Správa: <danka.hime@gmail.com>. 02. 03. 2013; 8:36 [cit. 02. 03. 2013; 16:45]. ID správy:

<https://mail.google.com/mail/?shva=1#sent/13d2a07ad66ad901>. Osobná

korešpondencia

LAJDA, J. (B) *Otázky k bc. práci*. [online]. Správa: <danka.hime@gmail.com>. 09. 03. 2013;1:54 [citované 09. 03. 2013; 18:58]. ID správy:

<https://mail.google.com/mail/?shva=1#sent/13d2a07ad66ad901>. Osobná korešpondencia

LAJDA, J. 2010. *Ideálne vydavateľstvo*. In: Slovenské korene [online]. 2010, roč. 1, č. 1, [cit. 2013-02-03].

Dostupné: <http://www.slovkor.cz/SKOR_2010-1-2_vnitrniArchiv_WEBall.pdf>

LEVÝ, J. 1998. *Umění překladu*. 3. vyd. Praha: Ivo Železný, 1998. 391 s. ISBN 80-237-3539-X

OXFORD DICTIONARY. 2013. *Inch*. [online]. [cit. 07. 03. 2013]. Dostupné: http://oxforddictionaries.com/definition/american_english/inch?q=inch

POPOVIČ, A. 1975. *Teória umeleckého prekladu: Aspekty textu a medziliterárnej komunikácie*. Bratislava: Tatran, 1975. 293 s.

VÍLIKOVSKÝ J. 1984. *Preklad ako tvorba*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1984. 240 s.

Words

Axes after whose stroke the wood
rings,

And the echoes!

Echoes travelling

Off from the centre like horses.

The sap

Wells like tears, like the ...

Water striving

To re-establish its mirror

Over the rock

...

O STÁLICIACH, OHRADÁCH A HRADSKÝCH ALEBO POZNÁMKY O TROCH PREKLADOCH BÁSNE *SLOVÁ* OD SYLVIE PLATHOVEJ

Ivana Hostová
hostova.ivana@gmail.com

Pohyby v prekladovej literatúre sú do veľkej miery indikátormi stavu v kultúre prijímajúcej literatúry. Snaha zaplniť medzery v prekladoch kánonických textov západných literatúr do slovenčiny po roku 1989, a to vrátane jej nesystematickosti a neistôt vo vzťahu ku kritériám kvality prekladu (často vyplývajúcich z nízkeho počtu jazykovo kvalifikovaných a múzicky zdatných prekladateľov a prekladateľiek) je jedným z príkladov tohto vzťahu. Prvé časopisecké preklady básní americkej poetky Sylvie Plathovej sa symptomaticky objavili na sklonku „zlatých“ šesťdesiatych (*RSL* 1968/4; ich autorom bol J. Buzássy v spolupráci so Z. Bothovou) – päť rokov po tragickej smrti autorky, ktorá z nej spolu s vydaním posmrtnej zbierky *Ariel* (1965 a 1966) spravila ikonu poézie písanej ženami takpovediac zo dňa na deň. No na ďalšie preklady Plathovej poézie si slovenská literárna verejnosť musela počkať ďalších takmer dvadsať rokov – v osemdesiatych rokoch sa o tvorbu Sylvie Plathovej začala zaujímať slovenská poetka so sľubnou budúcnosťou, Mila Haugová, ktorá prvé preklady

jej básní publikovala v r. 1985 (č. 1. RSL). Knižne vyšli v ďalšom prelomovom roku v slovenskej kultúre dvadsiateho storočia, v roku 1989, vo výbere s názvom *Luna a tis*. Napriek tomu, že ten sa začiatkom tisícročia dočkal dokonca reedície (pod názvom *Hrana*; 2003), dodnes v slovenčine nenájdeme reprezentatívny preklad Plathovej základného diela – básnickej zbierky *Ariel*. Len pre porovnanie: okolité literatúry stredoeurópskeho priestoru takýmto prekladom disponujú už desaťročia: český preklad vyšiel v roku 1984, v roku 1978 bola zbierka *Ariel* vydaná v maďarčine a poľského vydania sa dočkala dokonca už v roku 1975. Iste treba brať do úvahy aj fakt, že keďže Slovensko bolo v období vydania českého prekladu politicky jednotné s Českom, jazyková bariéra sa pociťovala v omnoho menšej miere ako dnes a aj kultúra bola do značnej miery integrovaná, Zábranov preklad bol v danom období tak trochu aj „naším“ prekladom. No v súčasnej situácii neexistenciu slovenského prekladu *Ariel* treba považovať už za symptóm postmoderného eklekticismu vo vzťahu ku kánonu svetovej literatúry. Podobným nedostatkom tak trpí aj slovenská reflexia Plathovej diela, ktorá sa vlastne obmedzuje na pár recenzií, štúdií a záverečných prác. V prítomnej štúdii sa sústredím na komparatívnu analýzu dvoch slovenských a jedného českého prekladu jednej z posledných Plathovej básní Words [Slová], ktoré jej manžel a editor *Ariel* doplnil do posmrtné vydanej zbierky.

Okrem Haugovej a Buzássyho sa na preklad Plathovej básní podujal aj Milan Richter. Vnútoraná strana obalu *Luna a tisu* obsahuje jeho preklad rámcových básní *Ariel* – básne Morning Song [Ranná pieseň] a Words [Slová]. Prvá z nich (ktorá je zároveň úvodnou básňou opraveného vydania *Ariel* z roku 2004, ktoré zachováva poradie a výber básní tak, ako ich zanechala Plathová na svojom kuchynskom stole pred svojou smrťou) sa v *Luna a tise* neobjavila, azda kvôli nelichotivému obrazu materského tela ženského lyrického subjektu, ktorý poskytuje: „*Onecry, and I stum-ble from bed, cow-heavy and floral*“ (Plath, 1981, s. 157), v Richterovom preklade: „*Zaplačeš, a ja sa tackám z postele, kravsky ťažká*“ (Plathová, 1989b, nestr). Druhá

Richterom preložená báseň, Words¹, je spolu s básňou Edge [Hrana] považovaná za vrchol jej básnického umenia. Výrazovo je striedma, takmer vôbec nepracuje s hláskovou inštrumentáciou, opakovaniami, rýmami a pevnými metrickými štruktúrami, ktoré nájdeme vo väčšine iných Plathovej básní a ktoré už v osemdesiatych rokoch M. Perloffová označila za príliš „uhladené, takmer viktoriánske“ (1981, s. 304, prel. I. H.), a teda už pred tridsiatimi rokmi pre anglického a amerického percipienta anachronické. Aliterácie, ktoré v tejto básni sú, sú percepčne menej výrazné – prvá strofa ikonicky prenáša úder sekery do ozvien: *stroke – echoes – echoes; rings – traveling*, no táto hlásková inštrumentácia je nenásilná, na prvé čítanie takmer nepostrehnuteľná. Najvýraznejšie zvukové tvarovanie je v predposlednej a poslednej strofe básne, kde sa, podobne ako v básni Ariel, ozýva dvojhláska [ai]. Slová, v ktorých sa po I [ja] vyskytne, ikonicky odďaľujú hovoriace ja, ktoré sa stráca, rozpúšťa v iných motívoch, je nimi determinované: *I – dry – riderless – While – life*, ženský lyrický subjekt, sa mení na text, báseň. Inak je však podľa Tima Kendalla plynutie básne riadené obrazom, metaforou, nie tvarom: „*metafora, a nie poetka kontroluje smerovanie básne*“ (2001, s. 206, prel. I. H.); Susan Bassnettová (2005) píše, že jej text nepôsobí ani dojmom vedomého konštruovania a Jo Gillová zas jazyk tejto básne charakterizuje ako „*obnažený až na kosť*“ (2008, s. 63, prel. I. H.) – všetky tri vyjadrenia naznačujú, že hlásková inštrumentácia textu ako vedomé modelovanie (konštruovanie) básnickej výpovede je v úzadí. Preto sa – hypoteticky – Haugovej básnický naturel a z neho vyplývajúca prekladateľská metóda, uprednostňujúca (lexikálny, motivický) význam pred tvarom a usilujúca sa o čo najvernejší transfer (lexikálnej) sémantiky do prekladu pre takýto typ poézie – voľný verš bez výraznej spomienky na konštrukciu a prvkov viazanej poézie – zdajú byť vo vzťahu k prekladu tejto básne ako vhodné.

1 Ako uvádza Susan Gilbertová a po nej Sally Bayleyová, báseň Words nadväzuje na pasáž z románu V. Woolfovej *The Waves* ([Vlny]; 1931; Plathová si túto pasáž vo svojom výtlačku Woolfovej románu podčiarkla): „*Words and words and words, how they gallop – how they lash their long manes and tails, but for some fault in me I cannot give myself to their backs; I cannot fly with them, scattering women and string bags*“ (Woolf, 2005, s. 70). Do slovenčiny ho preložil Pavel Vilikovský. Uvedená pasáž v jeho preklade znie: „*Slová, slová, slová, ako len cválajú – ako len švihajú dlhými hrivami a chvostami, ale pre akúsi chybu v sebe nieviem sa nechať unášať na ich chrbitoč; nieviem s nimi letieť, na všetky strany rozháňať ženy a koráľkové taštičky*“ (Woolfová, 1983, s. 365).

Ak však analyzujeme jej preklad, zistíme, že je v ňom hneď niekoľko nie vždy odôvodniteľných výrazných sémantických, štylistických aj tvarových posunov. V prvej strofe prekladateľka posilňuje metaforu, na základe ktorej Plathová usúvzťažnila slová a kone, keď *center* – motív s veľkým rozsahom a malým obsahom prekladá ako *ohradu* – teda motív s veľkým obsahom a malým rozsahom: „*Echoes traveling / Off from the center like horses.*“ (Plath, 1981, s. 270) v preklade: „*Ozve-ny, čo sa ako kone / rútia z ohrady*“ (Plathová, 1989a, s. 117). Haugová tak pre svojich modelových čitateľov vyberá jednu z možných interpretácií pôvodiny, zužuje jej sémantický rozptyl a jednoznačnejšie usmerňuje (zužuje a zjednodušuje) interpretáciu. V preklade nenájdeme (aj pre Haugovej pôvodnú tvorbu) dôležitý motív zrkadla, ktorý prekladateľka prekvapivo – na rozdiel od Zábranu a Richtera – nahrádza motívom hladiny, teda samotným tenorom obrazu, čím znova zexplicitňuje a dointerpretúva za čitateľa: „*Water striving / To re-establish its mirror / Over the rock*“ (Plath, 1981, s. 270); „*voda, / ktorá by si chcela znova / upokojiť hladinu / nad kameňom*“ (Plathová, 1989a, s. 117). Haugovej privlastnenie si básne Slová je badateľné aj na voľnom narábaní s veršom ako so základnou jednotkou poézie – originál pozostáva zo štyroch päťverší, preklad je rozšírený o jeden verš (z tretieho päťveršia vzniklo šesťveršie), pričom len osem veršových predelov sa nachádza v miestach, kde boli v pôvodine – na prekročenie hranice licencie v tomto kontexte upozorňuje už M. Andričík v recenzii *Luny a tisu* (1990). Inak prekladateľka preskúpa a prevracia plynutie motívov a sémantických celkov celkom voľne. Pátranie po motivácii zmien veršovej organizácie básne nabáda k rytmickej analýze textov. Originál sa nevyznačuje pevnejšou rytmickou štruktúrou, okrem záväzného počtu veršov je variabilný nielen stopovo, ale aj v počte vrcholov. Sémanticky organizujúcim je vo vzťahu k veršu najmä presah a veršová dĺžka. Haugovej preklad je omnoho pravidelnejší – nájdeme v ňom okrem variabilných kombinácií trochejskej a daktylskej stopy (v niektorých málo prípadoch navodzujúcich jambický spád verša) až deväť trochejských veršov, čo je vzhľadom na frekvenciu využitia trocheja v poézii druhej polovice dvadsiateho storočia netypické. Trochej totiž síce „*zodpovedá prirodzeným prozodickým vlastnostiam slovenského jazyka*“ a bol „*najrozšírenejším rozmerom či typom slovenského verša, a to vo všetkých obdobiach literárneho vývinu*“ (Štraus, 2003,

s. 116), v priebehu dvadsiateho storočia však nadobudol neprestížne konotácie ľudovosti, riekankovitosti, využíval sa za účelom paródie (R. Fabry) a pod. Štraus (2003) však vo využití trocheja vidí potenciál na jeho nové významové zaťaženie. To sa azda Haugovej v preklade básne Slová aj podarilo – trochejské verše druhej a tretej strofy možno v kontraste s ostatnými, pomalšie, variabilnejšie, „poetickejšie“ plynúcimi veršami vnímať ako imitáciu konského cvalu: „*Vyvrie miazga, / ako slzy, ako voda, / ktorá by si chcela znova / [...] / ktorý spadol / obrátil sa; / biela lebka*“ (Plathová, 1989a, s. 117). Toto sústredenie sa veršového pôdorysu básne na motív cvalu, koní rezonuje so zúžením motívu posledného verša prvej strofy (*centre – ohrada*). Naproti tomu v Richterovom preklade popri občasnom trocheji a rôznej kombinácii daktylu a trocheja dominuje tradičný jambický spád verša (9 veršov so spravidla daktylským začiatkom a občasne i zakončením). Takáto práca s metrom a rytmom je typická i pre Richterove preklady básní Emily Dickinsonovej – tu možno vidieť, ako štýl prekladateľa do úzadia potláča individualitu prekladaného originálu².

Oba slovenské preklady však zhodne nesú nános dobovej rétoriky, a preto ich možno hodnotiť ako zastarávajúce. Ide najmä o preklad slovného spojenia *fixed stars* z predposledného verša básne. Obaja slovenskí prekladatelia siahli po štylisticky príznakovom slove *stálica*, ktoré je síce sémanticky presné, no v našom kultúrnom priestore so sebou do textu vnáša neželané konotácie – na jednej strane archaizuje (vnáša do textu akúsi spomienku na socializmus) a na druhej strane zas paroduje (vďaka tomu, že je typické pre žurnalistický štýl). Jan Zábrana *fixed stars* preložil ako *utkvělé hvězdy*, čo síce nie je celkom presné – nie je to ustálené slovné spojenie –, ale vďaka čomu sa vyhol nežiadaným štylistickým konotáciám a jeho preklad tak napriek tomu, že je starší ako slovenské preklady, nie je natoľko zastaraný. Richterov preklad možno označiť za historizujúci nielen kvôli motívu *stálice*, ale aj kvôli voľbe zastarávajúcej lexémy *hradská*³ pri preklade motívu cesty z posledného verša tretej

² Bližšie o Richterových prekladoch E. Dickinsonovej som písala v štúdií *Poetria natus, translator doctus*. Pohľad na dva Richterove preklady Dickinsonovej básní, publikovanej v zborníku *Tradícia a inovácia v translatologickom výskume* (2011).

³ Slovo je označené ako zastarávajúce už v prvom vydaní *Krátkeho slovníka slovenského jazyka* z roku 1987.

strofy: „*Years later I / Encounter them on the road ---*“ (Plath, 1981, s. 270), v Richterovom preklade: „*Po rokoch ich / náhodne stretnem na hradскеj* –“ (Plathová, 1989b, nestr.). Zábrana volí neutrálnejšie slovo „*silnice*“: „*Po letech / je potkávám na silnici* – –“ (Plathová, 1984, s. 108), čo je podľa *Slovníka spisovného jazyka českého* „*uměle zpevněná široká cesta určená k dopravnímu spojení zastavěných oblastí nekolejovými vozidly*“⁴. Mila Haugová podobne volila z časového hľadiska neutrálnu „*cestu*“: „*Na ceste po rokoch / znova ich stretám...*“ (Plathová, 1989a, s. 117).

Ak som konštatovala, že Haugová napriek proklamovanému úsiliu o verný, adekvátny preklad a nedôveru v tzv. preklad princípu k pôvodine často pristupuje (svoj) voľne, čo v prítomnej básni vidieť najmä na práci s veršom, Richter sa naopak čo najtesnejšie drží originálu nielen vo veršovom členení, ale aj pri preklade jednotlivých motívov. Lexémy ako *hradská* a *stálice* preklad anachronizujú, no sú veľmi blízko sémantickej náplni motívov pôvodiny – fikčný svet básne je prírodný (kone, jazero/rybník, hviezdy) a *hradská* je práve cesta prírodnou krajinou. Richter si tiež nedovoľí významové posuny, neodinterpretúva za čitateľov – Haugová umelecky dotvára text tak, ako uzná za vhodné, vytvára vlastnú osobitú atmosféru básne, Richter sa zas snaží o to, aby jeho preklad v čo najväčšej nahote preniesol sémantiku pôvodiny do nového kultúrneho prostredia. Kde má Haugová za *center ohradu*, Richter má *jeden stred* (pridaný kvantifikátor *jeden* mohol byť inšpirovaný Zábranovým prekladom), kde Haugová *mirror* prekladá ako *hladinu*, Richter má *zrkadlo*, kde Haugová má *hlbočinu* za Plathovej *the bottom of the pool*, Richter má *dno jazera*. Preklad J. Zábranu v tomto ohľade stojí kdesi medzi dvoma slovenskými – je voči pôvodine viac zachováavajúci ako Haugovej preklad (len v jednom prípade mení poradie motívov a ich zoskupenie do veršov), no na druhej strane pri výbere z možných ekvivalentov motívov neraz volí ten expresívnejší, „poetickejší“: *traveling* [putujú] – *prchající*, *wells* [vyteká, roní, rinie sa, ale na druhom pláne aj vzplanie, vzbĺkne, vzbúri sa (o emóciách)] – *tryská*, *dry* [suchá] – *vyprahlá*, *pool* [rybník, jazierko] – *tůň*. Haugovej prístup k prekladaniu sa javí vo vzťahu k zachováavajúcemu a jambickou tendenciou tzv. prekladateľský štýl

4 I keď sa môže zdať, že lexéma *silnice*, v súčasnosti najviac ekvivalentná slovenskej diaľnici, je modernizujúca, toto slovo v češtine nie je nové – napríklad *Slovník spisovného jazyka českého* uvádza ako príklad aj spojenie „*cisařská silnice*“, čo rozhodne nie je nová realia.

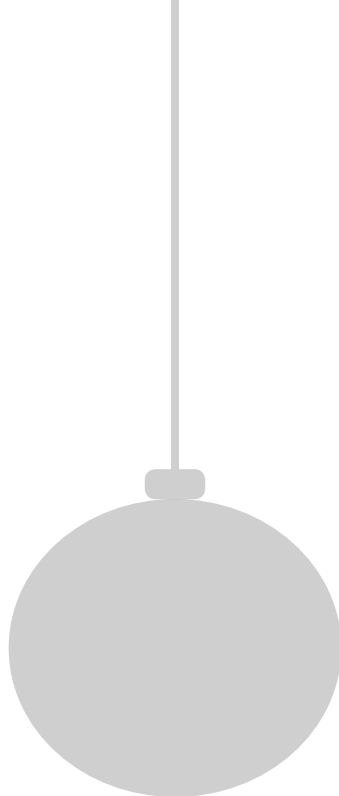
evokujúcemu Richterovmu ako alternatívny, azda by ho bolo možné nazvať poetkinou verziou v zmysle, ako verziu vo vzťahu k prekladu chápe Lawrence Venuti: „Text vychádza z konkrétneho zdroja, no môže sa od neho odchyľovať tak markantne, že je vlastne jeho celkovým prepracovaním, ktoré primárne rezonuje s básnikovými – prekladateľovými/poetkinými – prekladateľskými literárnymi záujmami alebo sa týka východiskového jazyka, ktorý básnik/poetka ovláda len zbežne“ (Venuti, 2011, s. 230, prel. I. H.). Čo je však ťažké prijať, je jeho nejednotnosť, nekoncepcnosť (náhodnosť, nepozornosť, nedbalosť), ktorá vystupuje do popredia napríklad vo vzťahu k inverzii, českým inšpiráciám, pozície a funkciám tvarovej stránky básne, ale i vo vzťahu k samotnému výberu textov na preklad.

Stupeň voľnosti, s akou Haugová pristupuje k prekladu tejto básne, je zarážajúca až do chvíle, kým si neuvedomíme, že preklad, ktorý čítame vo výberoch z roku 1989 a 2003, vznikol v Haugovej prekladateľských začiatkoch – jeho prvá verzia, veľmi málo odlišná od tej knižnej, vyšla v 1. čísle *RSL* z roku 1985, čo je tiež prejavom nekoncepcnosti v preklade. Poetka a vtedy ešte len začínajúca prekladateľka v polovici osemdesiatych rokov nemala vypracovanú premyslenejšiu prekladateľskú stratégiu a predstavu o tom, čo pre ňu preklad je, k originálu pristupovala intuitívne ako k inšpirácii. Dôvod, prečo preklad tejto básne – a vo výraznejšej miere ani preklady ostatných básní, publikovaných v roku 1985 –, signifikantnejšie nezrevidovala (preklad je len mierne scivilnený na lexikálnej úrovni), je však ťažké pochopiť. Vo vzťahu k súvislostiam načrtnutým v úvode týchto krátkych zamyslení možno uzavrieť, že Plathovej tvorbu je potrebné do slovenčiny preložiť nielen kvôli neexistencii prekladu ucelenej básnickej zbierky, ale aj kvôli rozkolísanej kvalite existujúcich prekladov.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- ANDRIČÍK, M.: Verše, ventil duše. In: *Slovenské pohľady*, 106, 1990, č. 8, s. 143-144.
- BASNETT, S.: *Sylvia Plath. An Introduction to the Poetry*. 2. vyd. New York : Palgrave Macmillan, 2005, 192 s.
- GILL, J.: *The Cambridge Introduction to Sylvia Plath*. New York : Cambridge University Press, 2008, 168 s.
- KENDALL, T.: *Sylvia Plath. A Critical Study*. New York : Faber and Faber, 2001, 240 s.
- PERLOFF, M.: Sylvia Plath's 'CollectedPoems' : A Review-Essay. In: *Resources for American Literary Study*, 11,1981, č. 2, s. 304-313.
- PLATH, S.: *The Collected Poems*. Ed. Ted Hughes. New York : Harper & Row, publishers, 1981, 351 s.
- PLATHOVÁ, S.: *Ariel*. Prel. JAN ZÁBRANA. Praha : Mladá fronta, 1984. 128 s.
- PLATHOVÁ, S.: *Luna a tis*. Prel. MILA HAUGOVÁ. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1989a, 152 s.
- PLATHOVÁ, S.: *Ranná pieseň*. Prel. MILAN RICHTER, In: Plathová, Sylvia : *Luna a tis*. Prel. Mila Haugová. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1989b, 152 s. (prebal).
- ŠTRAUS, F.: *Základy slovenskej verzológie*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2003, 251 s.
- VENUTI, L.: The poet's version; An ethics of translation. In: *Translation studies*, 4,2011, č. 2, s. 230-247.
- WOOLF, V.: *The Waves*. London : CRW Publishing Limited, 2005, 265 s.
- WOOLFOVÁ, V.: *Vlny*. Prel. JÁN VILIKOVSKÝ. In: Woolfová, V.: *Pani Dallowayová, K majáku, Vlny*. Prel. Michal Breznický – Juraj Vojtek – Pavel Vilikovský. Bratislava : Tatran, 1983, s. 319-492.

NÁZORY A RECENZIE

PÄŤ KROKOV K DOBRÉMU PREKLADU

1. Krok prvý:

Dárfúr nie je Carrefour

Roky, priatelia. Celé roky som si myslel, že jasné veci sú jasné, a trvalo mi dlho, kým som zistil, že to, čo ja považujem za samozrejmé, môže pre niekoho iného byť španielskou dedinou alebo, ako hovoria bratia Poliaci, českým filmom.

Vždy som si napríklad myslel – a opäť som sa mýlil –, že existuje nejaký súbor vedomostí, áno, ten bájný všeobecný prehľad, ktorým ľudia okolo mňa disponujú. Myslel som si, že sú veci, ktoré vie nielen človek vzdelaný, ale aj človek bežný, a ak náhodou nie, svoj nedostatok si uvedomuje a taktne o ňom mlčí. Bolo to mimoriadne pekné presvedčenie, bolo príjemné, ale hlboko nesprávne a ja som jedného dňa musel nevyhnutne zistiť, ako veľmi sa mýlim.

Toto zistenie prišlo náhle, bez ohlásenia, zboku a pod pás. Prišlo v letnom semestri, prišlo po dvojhodinovke tlmočenia – či simultánneho, alebo konzekutívneho je irelevantné. Vyšli sme z učebne, ja von na cigaretu a hlavne rýchlo (dvojhodinovka), moje kolegyne niekam inam, neviem kam, lebo som nikdy nevedel, kam vlastne chodia a čo tam robia. Kým nás ale ešte spoločná cesta spájala, trochu akože vtipne, v skutočnosti však viac vyčítavo mi oznámili, že som ich tým Dárfúrom riadne prekvapil. Tón navyše neomylné naznačoval, že

keď povedali *prekvapil*, mysleli tým niečo úplne iné.

Kríza v Dárfúre bola vtedy v plnom prúde a každý deň na stránkach novín, ktoré si vtedy ešte niekto aj kupoval, takže v mojom svete bola neprehliadnuteľná. Chcel som byť aktuálny, takže som text o Dárfúre na seminári naozaj predčítal a robil to s očakávaním, že ho moje kolegyne pretlmočia. Ako moje očakávania končia, sme si však povedali hneď v úvode. V skutočnosti to išlo ako v lete na saniach (správny tlmočník a prekladateľ musí mať aj slušnú zásobu idiómov) a ja som sa mal hneď aj dozvedieť prečo.

Čo je to ten Dárfúr? spýtala sa ma jedna z kolegyň a úprimnosť jej otázky ma vydesila. *Nikdy som o ňom nepočula*, dodala. *A ja som si myslela, že to je niečo ako Carrefour*, prikývla ďalšia. True story, hoci true story meme vtedy ešte neexistoval. Bezprostredne potom som o tom napísal aj článok na svoj blog, bol spravodlivo rozhorčený, presne ako väčšina starých článkov za nič nestál a je už dávno zmazaný. Pointa však ostáva:

Bez vedomostí sa nikdy nestanete dobrými prekladateľmi. Budete sa totiž dopúšťať tragických prešlapov, zaradíte sa k tým, ktorí síce prekladajú, ale radšej by to robiť nemali. Svoju povest si nevybudujete na dobre vykonanej práci, ale na chybách prameniach z nedostatku vedomostí. Vašou výhodou bude, že podobne ako o mnohých iných veciach ani o tomto nebudete mať ani potuchy. To však nie je cieľ, ktorý by ste mali mať.

Samo Marec

VIAC HLÁV, VIAC ROZUMU

Prekladateľka umeleckej literatúry po istom čase svojho profesionálneho života asi narazí na krutý a závažný fakt – nemá čas čítať si, čo chce. Číta len to, čo momentálne prekladá, pridruženú literatúru, pracovné maily a iné Jóbove zvesti. Akokoľvek miluje literatúru, lenchvílková strata pudu sebazáchovy, ktorá spontánne ústi v totálnej ľahostajnosti voči termínom, jej umožní, aby si s potešením otvorila slobodne vybranú knihu a začítala sa do nej.

Práve v takomto duševnom rozpoložení som sa nedávno ocitla aj ja a s rozkošou som ho využila. Kúpila som si slovenský preklad NW od Zadie Smith (na obálke neprechyľovali), a to nielen preto, lebo milujem Londýn a vždy keď mám pocit, že na Slovensku skapal pes, chce sa mi tam znova ujsť. Môj výber bol podriadený ešte jednej dôležitej drobnosti – zaujala ma informácia, že o preklad sa postarala dvojica mladých žien. Navyše, bol to ich debutový preklad, čo som sa spolu s inými informáciami dozvedela na konci knihy. Nie medzi adresou tlačiarne a EAN kódom, ale civilizovane a slušne, pre väčšinu vydavateľstiev priam rozšafne, na osobitnej strane. Odkedy viem, aké ťažké je dostať do tlače debutový preklad (debutové čokoľvek), ozývajú sa u mňa v takýchto momentoch subjektívne sympatie. Debutové veci sú totiž dôkladné, úprimné a úzkostlivé ako prvý upečený koláč.

Spoluautorstvo na prelade mám aj ja šťastne za sebou, a tak ma zaujímalo, či bude spolupráca z textu nejako nešikovne vytráčať. Prekladateľská obec totiž považuje za neúnosné, aby prozaické dielo prekladali dvaja prekladatelia. Istéže, dvaja prekladatelia, ktorí sa hádam ani nepoznajú a vôbec netušia, ako pracuje ten druhý, sú tragédiou. A čitateľ je právom rozhorčený, ak sa do polovice knihy všetko meria v míľach a od polovice, ktovieprečo, v kilometroch. Lenže takto by predsa nemohol pracovať nikto zodpovedný a iným ako zodpovedným ľuďom by sa nič komplikované prekladať nechcelo.

Čítanie NW mi však sprvu dalo celkom zabráť. Profesionálna deformácia sa ukázala v celej nádhere a ja som niekoľko desiatok strán namiesto čítania vlastne len redigovala ďalší text. Dokonca sa mi zdalo, že prvá časť je kvalitatívne lepšia ako druhá... Po druhej som sa našťastie spamätala a začala sa nerušene tešiť z prózy. Skutočne netuším, či bol onen rozdiel v kvalite prekladu objektívny, lebo s anglickou verziou som ho neporovnávala (na také špásy trvala chvílková strata pudu sebazáchovy naozaj len chvíľku). Je pravda, že som v knihe našla chyby, ale nemyslím si, že preto, lebo text prekladali debutantky alebo preto, že na ňom pracovali dve, ale jednoducho preto, že bezchybný preklad je asi rovnaká utópia ako bezchybný človek.

Treba však povedať, že nie je prekladateľská spolupráca ako prekladateľská spolupráca. V mojom prípade predsa

len išlo o tematicky a dejovo autonómne poviedky a v NW sa postavy prelínali, transformovali a žili v svojrázne koheznej bubline. Kontaktovala som teda Michaelu Rosovú a rovno sa jej opýtala, ako s Markou Jurášovou vlastne pracovali. Okrem iného mi napísala toto:

„Na začiatok sme obe – každá zvlášť – preložili prvú kapitolu. Je krátka a štýlovo trochu odlišná od celku, už od prvých viet, kde sa autorka ešte hrá so zvukomalbou, je to celé poetickejšie a hutnejšie než zvyšok. Tým lepšie pre nás, potom lepšie vidieť každú odlišnosť v prístupe k prekladu. S tým sme si sadli do parku, vymenili si papiere, a potom prechádzali vetu po vete a bavili sa, do takých detailov a s takým nadšením, ktoré asi ozaj pochopí len lingvista či prekladateľ, o každej drobnosti. (...) Po prvej kapitole sme si ostatné delili a preložené časti sme si potom vymieňali. Takže sa vlastne striedalo prekladanie s korektúrou prekladu tej druhej – nie obyčajnou „redaktorskou“, ale naozaj podrobnou – ideš vetu po vete podľa originálu, ako keby si prekladala odznova. Asi to týmto spôsobom zaberie omnoho viac času, ale zasa je z toho lepší pocit, že človeku nič neušlo. Potom sme si takto opravené texty vrátili, prezreli každú zmenu, prijali ju, ak bola očividne namieste, a ak sme mali výhrady, nechali sme ju tam. Potom sme sa stretli a prechádzali spolu sporné miesta, to tiež boli hodiny a hodiny...“

No nie je to nádhera? Michaela dokonale popísala to, čo ja považujem za výhodu prekladateľskej dvojice – spoluautori sú dôkladní redaktori. Upozornia na nelogické hlúposti, vyškrtnú, čo je zbytočné, pridajú, čo chýba, odľahčia štýl... Jednoducho textu pomôžu. Viac hláv, viac rozumu pri preklade skrátka

platí stonásobne. A mne je až clivo, keď si predstavím, že mám teraz na náročnom texte pracovať len s tou vlastnou.

NW od Zadie Smithovej preložili Michaela Rosová a Marka Jurášová. Kniha vyšla vo vydavateľstve Artforum v roku 2013.

Barbora Kráľová

A ČO TAK INÝ AKO UMELECKÝ PREKLAD?

Literárny (umelecký) a neliterárny (odborný) preklad rozlišuje z pohľadu kritiky prekladu množstvo špecifik.¹ Jedným z nich je, že hoci sa v médiách často nekvalitnému prekladu neliterárnych textov čas venuje, dostanú sa tam len tie najvypuklejšie prípady, v ostatnom čase to bol napríklad nekvalitný preklad *Programového vyhlásenia vlády na roky 2012 – 2016*², na ktorý upozornila Slovenská asociácia prekladateľov a tlmočníkov či zlý preklad *Dohody o Medzinárodnom menovom fonde*, ktorý Slovensko používalo od roku 1992 a až v roku 2009 začalo Ministerstvo financií SR zabezpečovať kompletnú revíziu³ celého znenia, keď sa zistilo, že v slo-

1 Nazýva sa aj preklad pragmatických textov.

2 <http://sapt.sk/en/blog/88/vitaz-verejneho-obstaravania>

3 <http://spravy.pravda.sk/ekonomika/clanok/192255-slovensko-roky-pouzivalo-zly-preklad-dohody-o-mmf/>

venskom znení *Dohody o MMF* chýbajú celé podstatné časti textu (napr. Príloha L) a „slovenský text zároveň neodráža zaužívanú terminológiu a má mnohé významové nedostatky oproti anglickému originálnemu textu (napr. osobitné práva čerpania namiesto zvláštne práva čerpania, Zbor guvernérov namiesto Rada guvernérov, výkonný zbor namiesto rada výkonných riaditeľov alebo výkonná rada a pod.)“⁴, a to sú len tie najznámejšie. Aj tu, tak ako pri kritike prekladu všeobecne, bohužiaľ, platí, že dobrý preklad (teda pozitívna kritika) sa takmer nikdy nespomenie, ale skoro vždy sa poukazuje na problém chybného prekladu (teda negatívna kritika). Pritom by sa však komplexnej kritike prekladu takýchto typov textov mala venovať čo najväčšia pozornosť, pretože aj tie (a často najmä tie) sa podieľajú na tom, ako verejnosť vníma prekladateľské remeslo, a aj na tom, ako sa jazyk v spoločnosti vyvíja, hoci si to málokto uvedomuje.

Pri neliterárnom texte sa kritika prekladu môže zamerať na množstvo rôznych aspektov – od typografie cez

problematiku správneho prekladu bibliografických odkazov, geografických názvov, správneho používania exonym až po žargón či neologizmy zaužívané v konkrétnych odvetviach. Dodnes si spomínam, ako odo mňa informatik jednej nemenovanej IT firmy žiadal, aby som „site“ v ich technickom texte prekladala ako „sajta“, pretože to tak používajú a chcú to tak v preklade mať. Ak by sa vám však dostal do rúk technický text, kde slovenský preklad používa termín „sajta“, budete sa určite chytať za hlavu, ktože to tak zle preložil, hoci v skutočnosti išlo o konkrétnu požiadavku zákazníka. Stalo sa mi tiež, že som prekladala všeobecné obchodné podmienky finančnej inštitúcie a termín „doba viazanosti“ mali na svojej oficiálnej stránke preložený nesprávne. Musela som vtedy so zákazníkom riešiť, či môžem v preklade použiť termín, ktorý som považovala za správnejší, ale ktorý oni majú na svojej stránke inak, a to cez prekladateľskú agentúru, teda tretiu stranu. Nakoniec sme sa dopracovali ku kompromisu, ale to je jedna z výnimiek.

Horšie je, a to sa mi stáva pravidelnejšie, že k správne riešeniu sa so zákazníkom dopracovať nedá – a to ani nie preto, že by nechcel, skôr preto, že termín znamená „urobte mi to dnes do štvrtéj“ a ten, kto to písal, je v inej krajine a nezastihnuteľný. Takáto situácia nie je vôbec výnimočná, už sa mi stalo, že som preložila osobu v dokumente ako jedinca mužského pohlavia (ako meno naznačovalo), hoci to bola žena, dokonca priamo dcéra konateľa, ktorý bol v za-

4 Predkladacia správa k potrebe revízie znenia *Dohody o Medzinárodnom menovom fonde*: <https://www.google.sk/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=5&cad=rja&ved=0CE0QFjAE&url=https%3A%2F%2Fftt.justice.gov.sk%2FAttachment%2FPredkladacia%2520spr%25C3%25A1va.rtf%3FinstEID%3D45%26attEID%3D3827%26docEID%3D28412%26matEID%3D737%26langEID%3D1%26tStamp%3D20081112123010467&ei=8Z84UoS0CtC3hAfp2oCIDA&usq=AFQjCNGpKeknMj10PDA6k5H0JlgxjxnaRA&bvm=bv.52164340,d.ZG4>

hraničí a nedalo sa s ním skontaktovať. Na chybu sa prišlo, keď sa vrátil. Alebo je zákazníkom generálny riaditeľ, „ktorého žiadosťami o vysvetlenie nejakej nepodstatnej vetičky určite nebudeme zafažovať, takže si s tým poraďte, ako viete“. Nepreháňam, raz sa mi dokonca stalo, že mi zamestnanec spoločnosti povedal, nech tam dám, čo chcem, aj tak to nikto čítať nebude.

Nedávno som prekladala text nemeckej spoločnosti v angličtine (čo nie je práve najšťastnejšie) do slovenčiny. Vety s chýbajúcimi slovesami, štylistické či gramatické nezmysly, nevysvetlené skratky (autori stavebno-technických a konštrukčných textov sú v tom experti, často totiž píšú systémom: „Nos. konštr. vnútri PÚ zaist. stab. obj. v posl. nadz. pod.“ a predpokladajú, že každý rozumie tomu, o čom je reč). A to je len niekoľko príkladov. Preklad sa však odovzdať musel. Nie všetko v ňom vyznelo napokon práve najlepšie a prípadný kritik by tam iste našiel mnoho podnetného, ale v porovnaní so znením originálneho textu to bolo najlepšie, čo sa dalo stvoriť. Problémom totiž býva aj to, že prekladateľ si vo svojom texte jednoducho nemôže vymyslieť znenie, ktoré sa tam hodí, aj keď má dôvod myslieť si, že má pravdu. Nemôže dopĺňať nové slová, hoci dokáže odhadnúť, čo tou neúplnou vetou zadávateľ chcel povedať. Ak niečo v origináli chýba, bude to chýbať aj v preklade, ak to zadávateľ nevysvetlí. Aj zadávatelia sa dosť často mylia, vychádzajúc z vlastnej

skúsenosti⁵.

To je práve jedna zo špecifických oblastí neliterárneho prekladu, ktorej musí možný kritik čeliť. Pri objektívnej ponímanej kritike prekladu totiž platí, že kritik by mal nielen porovnať originál s prekladom a vziať do úvahy účel prekladu, ale aj to, že by sa mal príslušného prekladateľa opýtať na dôvod riešenia, ktoré sa mu zdajú byť problematické. A z toho priamo vyplýva ďalší problém kritiky neliterárnych prekladov, že je často neadresná. Zistiť konkrétneho prekladateľa je v oblasti prekladov pragmatických textov ťažké a niekedy priam nemožné – ak napríklad preklad zabezpečila prekladateľská agentúra a tá meno ani kontakt na prekladateľa nie je ochotná poskytnúť. S tým súvisí aj problematika mlčanlivosti – prekladateľ sa často ani nemôže vyjadrovať ku konkrétnym prekladom pre svojich zákazníkov, pretože by ich v rámci etického kódexu mal vnímať ako dôverné informácie.

---

5 Napríklad text správy o posúdení vplyvov na životné prostredie uvádza biotop systému Natura 2000 číslo 9110, ale podľa znenia je jasné, že číslo biotopu má byť 91I0* (*Eurosibírske dubové lesy na spraši a piesku*). Na takéto záležitosti narážam v prekladoch pravidelne a je na prekladateľovi, ako sa k tomu postaví. V ideálnom prípade upozorní zadávateľa/zákazníka, chybu opraví a win-win situácia má ešte aj výsledok vo forme dobrého prekladu bez zbytočnej chyby.

Pri úradných prekladateľoch je to dokonca stanovené zákonom.⁶

Neliterárne preklady majú ešte jeden aspekt, ktorým sa výrazne líšia od tých literárnych. Väčšia inštitúcia či organizácia často potrebuje množstvo prekladov – od svojich internetových stránok cez obchodné podmienky až po interné dokumenty pre zamestnancov – a tieto početné a rôznorodé texty prekladajú rôzni ľudia. Niektoré sú preto už len zo štatistického hľadiska preložené dobre, niektoré výborne, niektoré veľmi nekvalitne. Už priamo na internetovej stránke sa stretávajú preklady rôznej kvality.⁷ Niekedy sa tam objaví len preklep⁸, ktorý si nikto nevšimol, a takáto malá chybička môže pokaziť dojem z inak zaujímavých prekladov, na ktorých si dal prekladateľ veľmi záležať. Ale to už tak býva, že človek si všimne skôr chybu ako kvalitu...

Samostatnou kategóriou bývajú preklady s rozsahom aj stoviek normostrán, na ktorých v dôsledku krátkeho časového termínu pracujú viacerí prekladatelia naraz. Pokiaľ to nie je prekladateľský „pool“ osôb, ktoré sa poznajú a navzá-

jom vedia, akým štýlom pracujú a prekladajú (čo sa stáva málokedy), a pokiaľ nie sú na približne rovnakej kvalitatívnej úrovni (čo sa stáva ešte zriedkavejšie), na výslednom texte zákonite poznať, že ho prekladali rôzne osoby. A to aj napriek tomu, že sú v kontakte a dodržiavajú základnú terminológiu (napr. prostredníctvom nástroja CAT). Neliterárne texty totiž nie sú len o správne použitej terminológii. S oblasťou literárnych textov majú mnoho spoločných prienikov – obsahujú metafory, historizujúci jazyk, slang, emotívne opisy a najčastejšie, samozrejme, kultúrne špecifiká. To všetko nájdete v textoch, ktoré sa tak neadekvátne nazývajú „odborným“ prekladom.

Kritika prekladu neliterárnych textov by sa podľa nás pri posudzovaní kvality prekladu mala zamerať na výrazné chyby, používanie petrifikovaných termínov, uvedomovať si problematický kontakt so zadávateľom v časovej tiesni, neadresnosť/bezmennosť prekladateľa, dôvernosc informácií a problematiku rôznych prekladateľov pre toho istého zadávateľa – a je jedno, či ide o jedálny lístok alebo technickú správu o vzduchotechnike.

Ivana Krekáňová

6 Pri úradných prekladateľoch odpadá ale problém bezmennosti, keďže úradný preklad musí byť zviazaný s prekladateľskou doložkou, ktorá meno prekladateľa obsahuje.

7 Nehovoriac o tom, že aj jeden prekladateľ môže text preložiť dobre a na druhý deň zle, napr. podľa aktuálneho psychického rozpoloženia a nálady. Táto téma je ale na dlhšiu diskusiu.

8 <http://www.ivanakrekanova.sk/index.php/translatopia/108-dakujeme-ze-nam-to-tu-nedemagujete>

VYBRANÉ KAPITOLY Z TRANSLATOLÓGIE II.

Autori: Biloveský Vladimír – Djovčoš Martin

Vydavateľ: Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Tlač: DALI-BB, s. r. o.

ISBN 978-80-557-0542-2

Počet strán: 338

V roku 2013 sa podarilo uskutočniť vydanie publikácie pod názvom *Vybrané kapitoly z translatológie II.* autorov Vladimíra Biloveského a Martina Djovčoša. Študijný odbor prekladateľstvo a tlmočníctvo sa na Slovensku v poslednom období rýchlo a systematicky rozvíja. Poslucháči si ťažko zaobstarávali potrebnú literatúru, najmä tú, ktorá bola vydaná v minulosti. Mnohé z uvedených učebníc sú súčasťami súkromných zbierok a je veľmi zložitá sa k nim dostať a preštudovať si ich. Všetky tieto okolnosti motivovali autorov k vydaniu uvedenej publikácie. Cieľom autorov je odkrývanie tajomstiev a zákutí translatológie prostredníctvom celého komplexu originálnych zdrojov. Vo *Vybraných kapitolách* čitatelia nájdu aj také poznatky, ktoré sa zo súčasného pohľadu na translatológiu môžu považovať za prekonané, tvoria však – ako to sami autori nazývajú – *zlatý fondtranslatologickej literatúry a myšlienkových smerov o preklade*.

Danou publikáciou sa poslucháčom translatológie podarilo ponúknuť didakticky atraktívne spracovaný materiál.

Štúdie sú uvedené v pôvodnom anglickom a slovenskom jazyku a mimoriadne cennou informáciou je skutočnosť, že sú opatrené ich pôvodným poznámkovým aparátom. *Vybrané kapitoly* majú možnosť poslucháči translatológie využívať priamo vo vyučovacom procese na fakulte. Práce, ktoré nie sú zaradené do *Vybraných kapitol*, si poslucháči môžu naštudovať na základe časti *Tipy* na ďalšie čítanie.

Učebné texty sú koncipované z dvoch samostatných častí, ktoré sú ďalej rozdelené do tematických okruhov. Ich poradie autori zvolili systematicky, s cieľom vytvoriť nadväznosť na jednotlivé časti. Druhý diel obsahuje tieto časti:

- *Proces prekladu a zmeny v procese prekladu,*
- *Prekladateľ a jeho kompetencie,*
- *Recepcia (nielen) v procese prekladu.*

Pre čitateľov majú výpovednú hodnotu aj spracované bibliografie autorov jednotlivých študijných materiálov. Môžeme len súhlasiť s výrokom L. Vajdovej (z prebalu): „Publikácia bude mať veľký dosah na všetky budúce generácie translatológov na Slovensku.“

Elena Vallová

ENGLISH BUSINESS CORRESPONDENCE. ENGLISH – SLOVAK PHRASES COLLOCATIONS AND VOCABULARY

Autorka: Mária Hardošová

Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

2012

ISBN 978-80-557-0396-1

Počet strán: 66

V roku 2012 sa Fakulte humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici podarilo úspešne vydať publikáciu pod názvom *English Business Correspondence. English – Slovak phrases, collocations and vocabulary*.

Uvedená anglická obchodná korešpondencia sa môže stať praktickou pomôckou pre všetkých, ktorí aktívne alebo pasívne používajú pri svojich pracovných aktivitách terminológiu z oblasti obchodnej korešpondencie. Glosár je systematicky spracovaný do pätnástich tém, ktoré na seba nadväzujú. Publikácia začína témou *Letters, faxes and e-mails* (Listy, faxy a e-maily), pokračuje témou *Layout of business letter* (Dispozície k obchodným listom) a postupne sú zaraďované témy ako *Content and Style* (Obsah a štýl), *Enquires* (Dopyt), *Replies to enquiries and quotations* (Odpovede k dopytom a cenovým ponukám), *Orders* (Objednávky), *Payments* (Platby), *Complaints and adjustments* (Sťažnosti a urovanie sporu), *Credit* (Úver), *Banking and international banking* (Bankov-

níctvo a medzinárodné bankovníctvo), *Agents and agencies* (Sprostredkovateľ a sprostredkovateľské agentúry), *Transportation and shipping* (Doprava a prepravné), *Insurance* (Poistenie), *Miscellaneous correspondence* (Rôzne korešpondencie), *Memos and reports* (Obežníky a správy), *Personnel appointments* (Osobné schôdzky).

Všetkých pätnásť zvolených tém poskytuje možnosť poslucháčom špecializácie prekladateľstva a tlmočníctva na Fakulte humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici oboznámiť sa s problematikou obchodnej korešpondencie, získané vedomosti majú možnosť aplikovať na praktických seminároch počas vyučovania v internej či externej forme štúdia. Poznatky, ktoré sú spracované v uvedenom glosári, môžu úspešne využiť aj všetci záujemcovia o obchodnú korešpondenciu.

Elena Vallová

